

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR
SZEGED**

**A MAGYARKANIZSAI NÉPKERT ÉS VIGADÓ
EGY KISVÁROSI KÖZPARK TÁRSADALMI SZEREPE
(1850-1950)**

SZAKDOLGOZAT

Készítette:

Vázsonyi Csilla

Kulturális örökség tanulmányok MA

EHA kód: VACRAAB.SZE

Témavezető:

Dr. Sándor Klára

docens

Szeged
2014

NYILATKOZAT

Alulírott Vázsonyi Csilla, a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója ezennel büntetőjogi felelősségem tudatában nyilatkozom és aláírással igazolom, hogy A magyarkanizsai Népkert és Vigadó. Egy kisvárosi közpark társadalmi szerepe (1850-1950) című szakdolgozatom **saját, önálló munkám**; az abban hivatkozott nyomtatott és elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően készült.

Tudomásul veszem, hogy szakdolgozat esetén plágiumnak számít:

- szó szerinti idézet közlése idézőjel és hivatkozás megjelölése nélkül;
- tartalmi idézet hivatkozás megjelölése nélkül;
- más publikált gondolatainak saját gondolatként való feltüntetése.

Alulírott kijelentem, hogy a plágium fogalmát megismertem, és tudomásul veszem, hogy plágium esetén szakdolgozatom visszautasításra kerül.

Szeged, 2014. április 27.

.....
aláírás

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS.....	5
I.1. Források.....	6
I.2. Magyarkanizsa bemutatása.....	7
I.3. A közparkok kialakulása Európában és Magyarországon.....	9
II. A KEZDETEKTŐL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG.....	11
II.1. A kezdetek (1859-1885): a kanizsai Népkert kialakulása.....	11
II.1.1. Előzmények: erdőgazdálkodás, fatenyésztés, Epreskert.....	11
II.1.2. A Népkert helyének végleges kijelölése (1859).....	12
II.1.3. A népkerti faiskola működése és a kert közösségi használatbavételének első nyomai.....	13
II.2. A Bednarcz-korszak kezdete: a Népkert végleges szerkezetének kialakulása.....	14
II.2.1. Kert és ház: a Vigadó felépülése.....	15
II.2.2. Erzsébet-liget: az emlékezet helye.....	16
II.3. Társadalmi események a Népkertben (1890-1913).....	18
II.4. A társadalmi megosztottság és a kisajátítás kérdése: panasz a Népkert lezárására (1903).....	19
II.5. Általános parkhasználat	22
II.5.1. Tekepálya, tenispálya, „laptázó hely” – sportélet, aktív kikapcsolódás.....	23
II.6. Vendéglátóhelyek a parkokban, a Vigadó, mint vendéglátóhely.....	25
II.6.1. Egyletek, szervezetek rendezvényei, kulturális programok a Vigadóban.....	27
II.7. A keret: más vendéglátóhelyek és közösségi helyiségek a városban és a bennük folyó társadalmi élet.....	28
II.7.1. Nagyvendéglő.....	29
II.7.2. Vendéglők.....	31
II.7.3. Az egyletek, körök székhelyei	32
II.7.4. Házi összejövetel, vendégeskedés.....	33
II.8. Gyógyfürdő a parkban.....	34
II.8.1. Előzmények.....	34
II.8.2. Vita a gyógyfürdő helyszínéről.....	35
II.8.3. A fürdőélet általános mintáinak követése.....	36
II.8.4. A beruházással szemben támasztott várakozások: turizmus és higiénia.....	39
II.8.5. Kanizsa a fürdővárossá válás útján.....	41

II.9. Városrendezési, városszépítési törekvések	42
II.9.1. A város parkosítása.....	42
II.9.2. A város büszkesége: a Népkert	45
III. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ VÉGÉTŐL AZ 1950-ES ÉVEKIG.....	46
III.1. Változások a helyi egyleti életben és vendéglátóiparban	46
III.2. Változások a Népkertben	48
III.3. Élet a Vigadóban	50
III.3.1. Szervezett, alkalmi programok, egyesületi és hivatalos események.....	50
III.3.2. Szokásos szórakozási alkalmak.....	53
III.3.3. Kínálat, kiszolgálás, látogatottság.....	56
III.4. Események a Népkertben.....	58
III.5. Általános parkhasználat.....	61
III.5.1. A séta alkalmi.....	61
III.5.2. A séta útvonala.....	62
III.5.3. A fiatalság parkhasználat.....	62
III.5.4. Cukrászda.....	64
III.5.5. Teniszpálya.....	64
IV. ÖSSZEGZÉS.....	65
The Social Function of a Public Park in a Small Town. The Népkert and the Vigadó	
Reastaurant in Kanjiza (1850-1950).....	67
V. FELHASZNÁLT IRODALOM.....	69
V.1. Levéltári források.....	73
V.2. Adatközlők.....	73
VI. MELLÉKLETEK.....	74
VI.1. Interjúk.....	74
VI.2. Képmelléklet.....	93

I. BEVEZETÉS

Dolgozatomban egy kisvárosi közpark, a magyarkanizsai Népkert és a benne elhelyezkedő vendéglátóhely, a Vigadó történetét, társadalmi szerepét dolgoztam fel az 1850-es évektől az 1950-es évekkel bezárólag. Kutatásom elején nem gondoltam, hogy egy ilyen látszólag szűk téma, ilyen szerteágazó megközelítést fog igényelni, azonban egyre több és több területét fedeztem fel annak a sokoldalú szerepkörnek, ami ehhez a parkhoz kapcsolódott. A századforduló táján a polgárosodás útján járó kisvárosi társadalom társas és művelődési élete, szórakozási formái, a természethez való viszonya, reprezentatív, városszépítési törekvései, a testkultúra különböző formái mind a Népkert és a benne helyet kapó intézmények, a Vigadó és a gyógyfürdő, köré csoportosultak. A 20. század első felében szintúgy igen pezsgő élet folyt itt.

Az azóta eltelt idő nem kímélte a Népkertet. Elvesztette korábbi funkcióit, és fizikai minivoltában is sokat változott – sajnos negatív irányban, de legalább fennmaradt, ezzel mintegy a saját emlékművévé válhatott. Ma nem kapcsolódnak hozzá fontos szerepkörök, de annál több nosztalgia. Magyar Erzsébet a közparkok kutatását a művelődéstörténeti szemponton kívül a műemlékvédelem aspektusából is fontosnak tartja: ezek a parkok gyakran nemzeti kulturális örökségünk veszélyeztetett részét alkotják, s helyreállításuk, revitalizálásuk érdekében elengedhetetlen egykori használatuk feltárása.¹ Rendkívül kíváncsi lenné a műemlékvédelmi szempontok gyakorlati érvényesítése a magyarkanizsai népkerti Vigadó esetében. Bár az épület elméletben védelem alatt áll, ez a gyakorlatban eddig még semmiféle intézkedést nem jelentett, így az egyre siralmasabb állapotba kerül. Egy esetleges felújítás természetesen nem valósulhat meg az épület és a megfelelő funkció összekapcsolása nélkül – a tárgykör kutatása bizonyára ebben az esetben is hasznosnak bizonyulna.

A téma jelentőségére, aktualitására egyébként akkor figyeltem fel, mikor a magyarkanizsai lakosság egy aláírásgyűjtés formájában elutasította egy ott létesítendő élményfürdő tervét, egyértelműen kinyilvánítva ezzel a Népkerthez való ragaszkodását. A helyi közösség tehát saját kulturális örökségeként ismeri el ezt a parkot, amelynek mára elveszett régi fénye sokak emlékezetében – és sokak képzeletében él. Kutatásommal arra keresem a választ, hogy egészen pontosan mi ez az örökség, amelyet a kanizsaiak ilyen fontosnak tartanak.

¹ Magyar 2008. 8.

I.1. Források

Forrásaim első csoportját a községi, városi jegyzőkönyvek jelentették, amelyek azonban nem bizonyultak a legmegfelelőbb forrástípusnak e témát illetően. A forráshelyzet csak az 1908-as évtől válik kedvezőbbé, amikor a környező városokhoz képest megkésve, végre Magyarkanizsán is megjelenik az első helyi lap, a Kanizsai Ujság, amely rendszeresen beszámolt a Népkerben történő társadalmi eseményekről, s általában kiváló forrásnak mutatkozik a helyi társadalmi életet illetően. A lap 1915-ig jelent meg, de számomra sajnos csak az 1912-es évfolyamig állt rendelkezésre, ezután csak néhány lapszámhoz, illetve töredékekhez jutottam hozzá. 1911-től jelent meg a konkurens lap, a Kanizsai Ellenőr, amelynek csak az 1912-es évfolyama állt rendelkezésemre. A későbbi időszakok vizsgálatával összevetve nehézséget jelentett az is, hogy nem találtam olyan személyes jellegű dokumentumokat, pl. naplót, leveleket, amelyek a mindennapi élet szempontjából világítanak meg a témát.

Különösen a kezdeti időszak vizsgálatánál időnként kitekintést teszek a környező településeken játszódó hasonló folyamatokra. Ennek több oka is van: egyrészt a Kanizsára vonatkozó források hiányosságait szeretném ezzel pótolni, feltételezve hogy a közeli városokban zajló folyamatok alapján a kanizsai állapotokra is többé-kevésbé helytálló következtetések vonhatók le, másrészt az ismert adatok alapján kialakított képet egy tágabb keretbe szeretném helyezni ezzel. Egyes esetekben a példával szolgáló nagyobb településekre is kitekintek.

Néhány esetben szépirodalmi művek alapján jutottam információkhoz. Itt szeretnék némi magyarázatot fűzni Vass Imre általam gyakran használt *Farkasok: Bácskai rapszódia* című művéhez. Bár regényről van szó, dokumentumértéke mégis oly nagy, amely a régi Kanizsáról szóló tudásunk egyedülálló forrásává teszi e művet. A regény legkorábbi eseményei a Monarchia korában történnek, annak is a legvégén, bár a szerző csak 1908-ban született. Kérdéses tehát, hogy leírásai mennyire adnak valós képet erről az időszakról. Az egész műre jellemző egy nosztalgikus, idealizáló látásmód, amely abból ered, hogy az író (akit közben más vidékre vitt a sors) 60 év távlatából tekint vissza élete első felének színhelyére. A történelem folyását a hétköznapi ember nézőpontjából, mintegy alulról örökíti meg, így a gyakran elkülönítendőnek tekintett korszakok nála összefolynak. Művét főként saját emlékeiből építi, amelyben tehát keveredhetnek az impériumváltás előtti és utáni idők emlékei. Leírásait valamennyire azért mégis vonatkoztathatjuk a Monarchia korára, hiszen Vass Imre szoros kapcsolatban állt idősebb újságíró kollégájával, Schöbel

Miklós Jenővel, akit regénye egyik főszereplőjeként meg is örökített, és akitől sok információt szerezhetett azokra az időkre vonatkozóan, amikor ő még kisgyermek volt, sőt, olyan bennfentes információknak is birtokába juthatott, amelyek még abban a korban sem lehettek közismertek.

Az 1920-as évekig szintén csak a helyi sajtót használhattam forrásként. Ebben az időszakban többféle cím alatt jelent meg újság a városban, de teljes évfolyamok sajnos nem igazán álltak rendelkezésemre. Az 1930-40-es évek viszont már azt az időszakot jelentik, amely a személyes emlékezet által is megragadható. Ezen időszak feltárása érdekében interjúkat készítettem 1928 és 1934 között született személyekkel. A visszaemlékezések segítségével az eddigieknél sokkal pontosabb képet kaphatunk a park és a Vigadó használatának szokásos rendjéről. Hasonlóan értékes volt egy emlékirat, amely az 1946-os évre vonatkozik.

I.2. Magyarkanizsa bemutatása

Magyarkanizsa ma Szerbia, Vajdaság Autonóm Tartomány területén, ezen belül Bácska északi részén, a Tisza folyó jobb partján terül el, a szerb-magyar határ közelében. A település keletkezését egyesek annak tulajdonítják, hogy a Tisza itteni szakasza alkalmas volt az átkelésre. A város első írásos említése 1093-ból származik. A török harcok idején a település teljesen elpusztult, majd a török uralom felszámolásával a határőrvidék része lett. Az elnéptelenedett településre a török területről áttelepült szerbek érkeztek, így Kanizsa lakosságát a 18. sz. elején kizárólag szerbek alkották. 1741-ben megszűnt a határőrvidék, és ezzel megszűnt a lakosság addigi felmentése a hűbéri kötelezettségek alól, így nagy hányada elvándorolt. Mária Terézia 1751-ben létrehozta a „Tiszán inneni kiváltságos kamarai kerületet,” és az elvándorolt szerbek helyére magyarokat telepített. Kanizsa ekkor nyer mezővárosi és révjogot, valamint vásár és a hetipiac tartására is joga volt. Benépesültek a kanizsai közigazgatás alá tartozó puszták, mint például Adorján, majd a földek egyre kiterjedtebb feltörésével megindult a tanyásodás. Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc évei alatt a város jelentősebb veszteségeket szenvedett, de gyorsan túltette magát a pusztításokon, és rohamos fejlődésnek indult.² Lakossága a növekvő lélekszámú külsőségekkel együtt 1900-ra elérte a 16.532 főt. Anyanyelv szerint: 16.057 magyar, 308 szerb és 67 német. Vallás szerint: 15.570 katolikus, 483 görög-keleti, 375 izraelita, valamint elenyésző számú görög katolikus, református és evangélikus hívő. „A város birtokviszonyai általában kedvezőek. Nagy uradalmak a határban nincsenek, nem

2 Dobos 1982. 10-16.

is voltak, a birtokmegoszlás igen arányos.”³ A többi Tisza-vidéki községtől eltérően Kanizsa nem osztotta ki közlegelőit a birtokosok között, hanem közös kezelésben hagyta, így a város 15.200 hold földdel rendelkezett, és a legelődíjakból származó bevételéből fedezhette a közigazgatás, a közoktatás, a közegészségügy, a szociális és kommunális ügyek összes költségeit. A lakosság legnagyobb része mezőgazdaságból élt: 1880-ban az iparosok, kereskedők, illetve az értelmiségi szakmák képviselői mindössze a lakosság 5%-át tették ki.⁴ Ugyanekkor a paraszti rétegek kezdenek átállni a külterjesről a belterjes mezőgazdasági termelésre. Appel Ede 1886-ban örömmel számol be róla, hogy terjednek a technikai újítások, pl. egyre több gazdának van cséplőgépe.⁵

1872-ben hajóállomás létesült a Tiszán, 1885-ben hajóhidat állítottak fel Kanizsa és Törökkanizsa között, akadálytalanná téve az áruforgalmat Torontál megye felé. Szintén nagy lépés volt, amikor 1889-ben Kanizsa bekapcsolódott a vasúthálózatba, így közvetlen kapcsolatba került az ország piacaival, jelentősen élénkítve a kereskedelmet (amely leginkább a gabonakereskedelemben merült ki), és ösztönözve az intenzívebb árutermelést.⁶

A 20. sz. első évtizedére gyáripari szintre emelkedett az épületanyag-gyártás és a malomipar: gőzmalmok, gőzfűrész- és téglagyárak, manufaktúrák kezdtek termelésbe. A gazdasági fejlődést követte a közigazgatás is: 1908-ban Kanizsa rendezett tanácsú város lett. Ekkor vette fel a Magyarkanizsa nevet az addigi Ókanizsa helyett. 1912-ben felépül az új városháza, 1913-ban a gyógyfürdő. 1901-ben épült fel Haynald Lajos kalocsai érsek alapítványából a leánynevelő-intézet. Szociális intézményeket, szegényházat, árvaházat kezdtek működtetni.⁷ Teret hódított a polgári életmód. A számos egyesület aktív humanitárius és kulturális tevékenységet folytatott. 1908-tól jelenik meg helyi újság. A helyi társadalom mértékadó, vagyonosabb csoportjait a vállalkozók, kereskedők, magánalkalmazottak és iparosok adták.⁸ Rajtuk kívül meghatározó réteget képeztek a nagygazdák, akik a városi képviselő-testület nagy részét alkották.⁹ Ugyanakkor az ipar nem tudott akkora munkaerőt felszívni, hogy ne alakuljon ki jelentős agrártúlnépesedés, amely kénytelen volt elvándorolni nyári idénymunkára vagy akár örökre. Az 1910-es évekre a lélekszám-növekedés és a paraszt-polgári fejlődés is megrekedt.¹⁰

3 Iványi 1909. 318.

4 Kávai 2008. 13.

5 Appel 1886. 27-28.

6 Klamár 2006 15.

7 Iványi 1909. 317-319.

8 Marjanucz 2008. 10.

9 Dobos 1982. 18.

10 Klamár 2006 15-16.

Ebben az állapotban érte a várost az első világháború és a trianoni békeszerződés, mellyel a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság fennhatósága alá került. Bár az új hatalom próbálkozott Kanizsa tömbmagyarságának felhígításával hercegovinai szerb telepesek szervezett betelepítésével, a lakosság etnikai összetétele mégsem változott számottevően: a magyarok aránya az 1910-es 94%-ról 1931-ig csupán 9%-kal csökkent. A gazdaság az 1920-as években visszaesett, mivel a vidéket elvágták korábbi piaci kapcsolataitól (elsősorban Szegedtől), de az új kapcsolatok kialakulásával a recesszió megszűnt.¹¹ Az 1941-1944 közötti rövid időszakban ismét Magyarországhoz tartozott, majd 1945-től a szocialista berendezkedésű Jugoszláviához került. Ettől kezdve nagyarányú társadalmi változások vették kezdetüket, de az igazán dinamikus folyamatok a város gazdasági, népességi szerkezetében csak a '60-as években játszódtak.¹²

I.3. A közparkok kialakulása Európában és Magyarországon

A közparkok eredete a 16-17. századra megy vissza, amikor Európa nagyvárosaiban, Londonban, Berlinben, Párizsban a már fennálló vagy kifejezetten e célból létesített főúri, illetve királyi parkokat megnyitották a városi lakosság előtt. Az arisztokrácia kertjeinek megnyitásával más társadalmi rétegekben is lehetővé vált az addig csak az udvari életmódra jellemző szokásrendszer elterjedése, amely kijelölte ezen tér társadalmi felhasználását, a séta, az önmegjelenítés és másokkal való találkozás rituáléját. A közparkok kialakítása az *embellissement*, a városszépítési mozgalom fontos pontja volt, de a 18. századtól a városi környezet higiéniájára is nagy hangsúlyt fektettek. A 19. század első felében először Angliában, majd a kontinensen a század második felében kap nagy hangsúlyt a parkok szociális jelentősége. Az első ipari forradalom hatására a városokban tömörödő munkásság lakásviszonyai rövid idő alatt rendkívül egészségtelenné váltak, betegségek, járványok nagyarányú terjedését téve lehetővé. Ennek orvoslására tartották hatékony módszernek a közparkok létesítését, de nem csak a higiéniai szempont játszott szerepet, hanem morális, civilizáló, kultúráló hatásukat, a társadalmi osztályok között való békés, jó viszony kialakításában és a társadalmi ellenőrzés megvalósításában játszott szerepüket is hangsúlyozták. A szűkebb, modern jelentésében vett közpark, vagyis a közösségi tulajdonban lévő, a városi közösség kezdeményezésére kialakított kert és park kialakulása is erre az időre esik.¹³ Már a felvilágosodás időszakától, de különösen a 19. században folyó lendületes városfejlődés nyomán megváltozott a városi társadalom

¹¹ Klamár 2006. 16-17.

¹² Magyarkanizsa <http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarkanizsa>

¹³ Magyar 2008. 20-29.

természetről alkotott képe: a természet mint egy esztétikus, idilli jelenség tűnt fel számára.¹⁴ A beépített területek terjeszkedése következtében a nagyvárosok lakossága körében természetes ellenreakcióként jelentkezett a könnyen megközelíthető természeti környezet iránt való igény, melynek a hatalom képviselői szociális megfontolásból igyekeztek is eleget tenni.¹⁵

A 19. század második felében a városszépítés, majd a szociális kérdés mellett a parkok alapítása a városi zöldfelületek szisztematikus kialakításának és a város dinamikusan fejlődő szerkezetébe való beillesztésének igényével új hajtóerőt kapott. Párizs parkosítása III. Napóleon alatt mintegy stratégiai jelentőségre tett szert, és meghatározó szerepet kapott a város modernizációjában.¹⁶ A magyar fővárosban az 1870-es évekre teljesedett ki a parkok rendszere, és ekkor alakult ki egy szisztematikus városi zöldfelület-politika. A hivatalos statisztika szerint 48 kisebb-nagyobb köz- és magánpark, illetve sétány volt a századforduló Budapestjén. Ezek közül a legnagyobb múltra az 1790-ben alapított Orczy-kert tekinthet vissza, majd az 1817 után kialakított Városliget. A budai oldalon az 1787-ben alapított Városmajor 1825 után vált népszerűvé az alsóbb rétegek közt. A Margitszigetet 1820 körül alakították angolparkká. A legnagyobb kiterjedésű Népliget csak az 1890-es években létesült. Ezen kívül a sűrű utcahálózatba kisebb sétányok, sétaterek ékelődtek.¹⁷

Hogy a parkoknak nem csak a nagyvárosokban volt szerepe, bizonyítja, hogy hozzájuk képest viszonylag kis késéssel, a 19. század közepére a csak 15-20 ezer lakosú, jórészt falusias városképpel rendelkező kisvárosokban is kialakulnak ezek a zöldfelületek.¹⁸ Hiszen a parkok kialakítása nem csak a poros, szennyezett levegőjű, egészségtelenül nagy arányban beépített nagyvárosok problémáira adott praktikus válasz lehetett. Nyugat-Európától eltérően, ahol az egészségügyi szempontok igen jelentősek voltak, a Monarchia közparkjai elsősorban a reprezentáció és a városszépítés céljait, a közösségi, a városi identitás megjelenítését szolgálták.¹⁹ Ezek az igények pedig a kisebb településeken is felmerülhettek: a zöldfelület-fejlesztés itt inkább szimbolikus tartalmú, a városi identitás reprezentációjának igényét elégítették ki. Ha nem így lett volna, akkor a kisebb települések lakói megelégedtek volna azokkal a zöldövezetekkel, melyeket a város környékén könnyedén elértek.

14 Mészáros 2003. 187.

15 Magyar 2008. 31-33.

16 Uo. 32.

17 Gyáni 1999. 75-77.

18 Mészáros 2003. 187.

19 Magyar 2008. 335.

II. A KEZDETEKTŐL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG

II.1. A kezdetek (1859-1885): a kanizsai Népkert kialakulása

II.1.1. Előzmények: erdőgazdálkodás, fatenyésztés, Epreskert

„A község lakóinak kirándulási és szórakozási helyéül a tiszai sziget, a régi temető helyén pár év előtt létesített mű- és gyümölcsöskert, a város közvetlen közelében a réti lapályon elterülő ún. »népkert« szolgál, hol nyári hónapokban többször is térzene van.” Minderről Appel Ede 1886-ban megjelent *Ó-kanizsa nagyközség történelmi, helyrajzi, gazdasági és statisztikai ismertetése* című művéből értesülhetünk. Bár semmi közelebbit nem tudhatunk meg, például arról, hogy volt-e valamilyen társadalmi megoszlás a három helyszín látogatottságát érintően, vagy hogy milyen jellegű látogatások kapcsolódtak az egyes helyszínekhez, mindenesetre már azt is jelentőségteljesnek tekinthetjük, hogy a szerző nem felejtett el, még ha röviden is, kitérni rá, hogy a kanizsai lakosság számára háromféle, jellegében eltérő lehetőség is rendelkezésre áll, ha szabadidejét a „zöldben” kívánja eltölteni. A tiszai sziget bizonyos mértékben mezőgazdasági, illetve erdőgazdasági hasznosítás alatt állt. A jelek szerint már a 18. század közepén fásítást hajtottak végre a területén,²⁰ majd a 19. század végén, 1893-ban a községi kertész kezdeményezésére egy szigeti szilvás és gyümölcsös létesítését határozták el.²¹ Feltételezhetjük azonban, hogy a felsorolt három helyszín közül itt játszott legnagyobb szerepet a civilizált környezetből való kivonulás és a természeti környezet élvezete az ide látogatók motivációjában. Bár telepített erdőkről van szó, valószínű, hogy az emberi beavatkozás itt kevésbé hangsúlyos szerepet kapott (ez a terület a Tisza áradásainak is ki volt téve).²² A régi temető helyén lévő mű- és gyümölcsöskertet elsődlegesen gazdasági jelentőségű létesítménynek tekinthetjük, melyet csak másodlagosan használtak rekreációs célokra. A Népkertnek azonban, bár gazdasági vonatkozása – különösen kezdetben – szintén jelentős, az elsődleges szerepe az, hogy a település lakossága számára kellemes környezetet nyújtson a kikapcsolódáshoz és bizonyos kulturális, társadalmi események színhelyéül szolgáljon.

A kanizsai Népkert keletkezése, illetve általában a város kertészete, fatenyésztése hasonló körülmények közt fejlődött, mint a többi környező, Tisza-menti településen mind a

²⁰ Valkay 2011b. 12.

²¹ Valkay é.n. 7.

²² A terület később is jelentős maradt, ezt jelzi a Csodakút Ártézfürdő 1915-ös tájékoztató kiadványa is, amely a területet mint kellemes kirándulóhelyet ajánlja a vendégeknek: „Ugyancsak szép kirándulási hely a fürdőtől alig 200 méternyire fekvő sziget, hol gyönyörű gyümölcsös, veteményeskertek, fiatal és évtizedes erdők teszik kellemessé a tartózkodást.” Ezenkívül előszeretettel tartottak itt majálisokat a polgári fiúiskola tanulói, majd később táborokat a cserkészcsapat tagjai.

táji adottságokat, mind a birtokviszonyokat tekintve. A folyó mentén a települések kialakítására csak a magasabban fekvő platók kínálnak lehetőséget, ezeket a területeket tehát gazdaságosan kellett kihasználni. Mivel az itt fekvő településeknek fizikai személyű földesura nem volt, sok föld maradt a tulajdonukban.²³ 1769-ben Mária Terézia erdőrendtartási rendeletet adott ki a Tiszai Koronakerület egyébként kevés erdőterülettel rendelkező települései számára. Egy 1780-ban kidolgozott terv a megyei hatóságoknak előírta faiskolák, eperfaültetvények létesítését. Az eperfák telepítését a későbbiekben is kiemelten szorgalmazták a selyem, azaz a selyemhernyó-tenyésztés előmozdítása érdekében.²⁴ Akárcsak Zentán, Kanizsán is az 1800-as évek elején császári rendeletek nyomán jött létre az ún. Epreskert,²⁵ ahonnan 1856-ban biztosítani tudták az országutak mellé ültetendő eperfacsemetéket. Kanizsán nincs adat arra, hogy az Epreskertet sétahelyként, kirándulóhelyként használták volna, mint Zentán, ahol az Epreskert a helyiek kedvenc üdülőhelye az 1850-60-as években, mindaddig, míg fel nem merül egy új közkert, a Népkert kialakításának gondolata.²⁶ „A város közönségének egyik legrégibb óhaja a Népkert létesítése” – hangzott el egy 1866-os zentai városi közgyűlésen,²⁷ annak ellenére, hogy a zentai Epreskert ekkor élte népszerűsége csúcsát. Érthető azonban az az igény is, hogy egy reprezentatív, a városközponthoz közelebb eső közkertet kapjon a város. Sajnos Kanizsáról nem maradt fenn a társadalmi igény ilyen világos kifejeződése, pedig a kanizsai közönség talán még jobban kívánhatott egy ilyen közkertet, hiszen nincs adatunk róla, hogy a Népkert létesítése előtt bármelyik községi kertet (az Epreskertet vagy a régi temetői faiskolát) igazán szívesen látogatták volna.

II.1.2. A Népkert helyének végleges kijelölése (1859)

Az 1850-es években úgy tűnik, hogy az oktatásügy volt jelentős befolyással a kanizsai községi faiskola további sorsára, mikor a Felsőbb Iskolai Felügyelő az „oskolai növendékeknek” az Epreskertben fatenyésztet javasolt bevezetni.²⁸ A „felsőbb helyről annyira sürgetett faiskola számára” eredetileg kijelölt helyet azonban túl távolinak tartották, ezért Wagner Tóbiás kerületi esperes és oskolai felügyelő a városban fekvő régi temetőt javasolja a fatenyésztet helyéül. A terület rendezésére már meg is tettek bizonyos lépéseket, mikor újabb kifogások érkeznek: „a tanuló ifjúság számára faiskolául kijelölt térség a régi temetőben czéliránytalan, mivel az iskoláktól messzire esik, és amúgy is a

²³ Papp 1989. 67.

²⁴ Valkay 2002. 113.

²⁵ Valkay 2011b. 12.

²⁶ Valkay 2002. 113.

²⁷ Tripolsky 1989. 77.

²⁸ Valkay é.n.a. 1.

városnak jelentéktelenebb részén van, ajánlatván, hogy a község fa iskola s mellette egy községi kert számára alkalmasabb helyiségről gondoskodják.” Tulajdonképpen ekkor vetették meg a Népkert alapjait, amikor a fenti kifogásra reagálva a városközpont közvetlen szomszédságában, a mentesített rétben jelöltek ki 10 hold földet a községi faiskola és kert számára.²⁹ Érdekes észrevétel, hogy a környező folyó menti települések, mint Zenta és Törökkanizsa esetében hasonló elrendeződés jött létre: a Tisza felé orientálódó történelmi településmag közvetlen közelében, az ártéren jöttek létre ilyen kertészetek, parkok. (Zentán és Kanizsán is *Bánomkertnek*, *Bánomnak*, *Bán kerteknek* nevezték ezt a területet.³⁰) Közös jellemzőnek tekinthetjük tehát a városközponthoz való közelséget, ugyanakkor az urbanisztikai tényezőktől való izoláltságot.³¹

Ugyanebben az évben, 1859-ben merült fel egy községi kertész, illetve erdész állomás megszervezése, melynek feladatai közé tartozna egy rendes faiskola felállítása, a mentesített réti töltés előtti tér fásítása, fák ültetése a réti- és országutak mellé, a fák szaporítása és gondozása, valamint a diákok fanevelésre való oktatása (mint látjuk, az oktatási cél ismét visszaköszön). 1865 nyarán a községi kertészi állomást több pályázó közül Knézy József, törökkanizsai műkertész nyeri el, míg Babkó György, helybeli erdőfelügyelő, valamint Farkas János kertészsegéd továbbra is alkalmazásban marad. Egy évvel később, 1866-ban először találkozunk a „Népkert” elnevezéssel egy községi jegyzőkönyvi bejegyzésben, amely rögzíti, hogy a községi kertész 50 forint erejéig költségvetést készített azon magvak és faültetvények iránt, melyeket a „Népkert” számára szükségesnek talált.³²

II.1.3. A népkerti faiskola működése és a kert közösségi használatbavételének első nyomai

A még kezdetleges állapotban lévő Népkert üdülőhelyként való használatára az első utalást egy 1866-os jegyzőkönyvi bejegyzésben találjuk, melyben egy Schwimmer Mór nevű helybeli kocsmáros „a községi népkertben egy italmérésre és mulatásra alkalmas épület felállítására vállalkozik, melyet (...) egynehány évi használat után a községnek ingyen engedne át.” Ajánlatát azonban nem fogadták el, csupán egy évre szóló italmérési jogot adtak neki, az építés jogát pedig a község magának tartotta fenn.³³

A következő évekből viszonylag sűrűn bukkanhatunk egy-egy jegyzőkönyvi bejegyzésre a Népkertet illetően, ám ezek a bejegyzések kizárólag a gazdasági

29 TLZ F:004.2. 1859.3.20/166.; F:004.2. 1859.9.9/217.

30 Papp 1989. 68.; Valkay 2002. 116.; F:004.2 1859.9.9/217.

31 Papp 1989. 67.

32 Valkay é.n.a. 1.

33 TLZ F:004.4. 1866.6.20/49.

vonatkozásokat örökítik meg. Például az 1867. augusztus 17-i ülésen indítványozzák egy állandó választmány létrehozását „abbéli megbízással, hogy a főczélt: a gyümölcs s átaljában a fatenyésztést szem előtt tartva, (...) mind arrul, mit a népkert végleges berendezésére és a fatenyésztés emelésére üdvösnek és czélszerűnek találand, javaslatot készítsen...”³⁴ 1873-ban több évnyi üresedés után új kertész érkezik a községbe, az adai Piacsek Pál személyében, aki az állást többek között azzal a feltétellel vállalta, hogy a Népkertet legalább 10 holddal megnagyobbítják (végül csak 5 holdat csatolnak hozzá). Az új kertész folytatja a munkát, s gazdálkodásáról (facsemeték, oltványok, magok eladása, vétele) részletes adatokkal szolgálnak a községi jegyzőkönyvek.

Arra viszont, hogy a népkertnek nem csupán gazdasági funkciója volt, csak elszórván találunk adatot a jegyzőkönyvekben, néha egy-egy kifejezésből vonhatunk le következtetéseket. 1873-ban a kertészeti, erdészeti és gátfelügyelői bizottság utasítására a felesleges sűrű jávor- és szilfákat kiszedték, és *díszültetvényekkel* helyettesítették. A következő évben a Népkert művelése és *díszítése* szempontjából szükséges díszfákról, vaddugványokról és famagvakról terjesztettek be kimutatást.³⁵ Az ésszerű gazdálkodás szempontjai mellett tehát az esztétikai tényezőket is figyelembe vették, valamint egy 1876-os bejegyzés a Népkertben folyó vendéglátói, szolgáltatói tevékenységről ad hírt. Weisberger Sándor mérnök, aki egyébként az ugyanekkor felújított kertészeti- és fatenyésztési bizottság tagja, bemutatja a Népkertben építendő kioszkról készített tervrajzát. A tervrajzot a képviselők elfogadták és a mérnöki költségvetés szerint építését jóváhagyták. Sajnos további részleteket nem tudhatunk meg róla, de talán e kioszkkal lehet kapcsolatban egy 1884-es bejegyzés, amely szerint megállapították a Népkertben történő italmérési és helydíjak árát.³⁶ Erre a kezdeti időszakra vonatkozóan tehát, a források szűkösségét tekintve kiemelkedő jelentőségűnek tekinthetjük Appel Ede feljebb idézett rövid ismertetését a népkert használatáról. A 20. század legelején pedig már úgy határozzák meg a Népkertet, mint ami a „népkerti faiskolából” és a „sétányul szolgáló kertből” áll 13–11 hold arányban.³⁷

II.2. A Bednárcz-korszak kezdete: a Népkert végleges szerkezetének kialakulása

A Népkert 1885-ben rohamos fejlődésnek indul, amikor Bednárcz Károlyt választják meg községi kertésszé, aki 40 éven át töltötte be ezt a posztot. A kertész

³⁴ TLZ F:004.4. 1867.8.17/13.

³⁵ Valkay é.n.a. 2.

³⁶ Uo. 4.

³⁷ TLZ F:004.29. 1902.6.29/318.

munkáját jelentősen megkönnyítette, hogy 1897-ben a gyakorlatban is megtörtént a faiskolák egyesítése, oly módon, hogy a régi temetőben lévő és az epreskerti faiskolát megszüntették, egyúttal a Népkertet 7 holddal kibővítették. Bednárcz másik jelentős fejlesztése volt egy szilvás, ill. gyümölcsös létesítése a szigeti ártérben (1893–1894), amely szilárd gazdasági alapot biztosított a Népkert felfejlesztéséhez, átalakításához.³⁸

II.2.1. Kert és ház: a Vigadó felépülése

1894-ben felépült a Vigadó nagyszerű épülete, amely ezentúl a Népkert „vezérlétesítményeként”³⁹ funkcionált. A romantikus hangulatú épület a polgári fejlődés helybéli igényeit reprezentálja. Amint már arról feljebb szó volt, a Népkertben már létezett egy kisebbfajta kioszk, de 1890-ben a kanizsai lakosok kérésére, egy komolyabb, a helyi igényeknek megfelelő, mintegy 300-400 egyén befogadására alkalmas „nyári mulatóhely” építését határozták el.⁴⁰ A Vigadó tervét Csuka Sándor községi mérnök készítette el „svájci stílusban,” amit előszeretettel alkalmaztak fürdőhelyek, üdülőhelyek, parkok épületeinél. A stílus az alpesi térség tágas parasztházainak stilizált, eklektikus utánzásából ered, Fő jellemzői, a meredek tető, a tornyocska, a nyitott tornác és erkély, a fűrészelt és faragott deszkadíszekkel ellátott oromzat a Vigadón is megfigyelhetőek.⁴¹ (Ugyanebben a stílusban épült a Vigadó mögött elhelyezkedő kertészlak is.)

Ekkor már állt az 1892-ben készített szökőkút, és folyamatban volt a franciakert kialakítása. 1895-ben elfogadják Bednárcz tervét a Népkert átalakításáról, hogy az új Vigadó-épülethez méltó környezetté váljon. A gondos tervezés eredményeként az új épület és környezete harmonikusan kiemeli egymást, oly módon, hogy a Vigadó „a népkerti kőrísfasétány (allé) tengelyében a virágszönyeggel ékesített franciakert »fölött« egy magasított pódiumra került, úgyhogy teraszáról nézve, az egész »mű« mintegy kitárulkozik, és mondhatni felfedi magát.”⁴² A mai Bácska területén található régi parkok (egykori kastélykertek, kisebb számban közparkok) kertészeti kialakításának vizsgálata alapján általánosnak tekinthető a két alapvető stílus, a francia- és az angolkert keveredése: a reprezentatív neobarokk parterek⁴³ kombinációja a park nagyobb részét kitevő romantikus, angol tájképi stílussal, ösvényekkel átszőtt fás ligetekkel, tágas gyepekkel és vízfelületekkel. A színpompás neobarokk parterek jelezték a tulajdonos gazdagságát és

38 TLZ F:004.29. 1902.6.29/318.

39 Papp 1989. 69.

40 Valkay 2010e. 12.

41 Valkay 2007. 106.; Kósa 1999. 130.

42 Valkay 2010b. 12.

43 Többféle alakja létezik, általában az épület (kastély) előtti geometrikusan elosztott, szimmetrikus rajzú gyepes vagy virágos mező. (Szikra 2011. 174.)

tekintélyét, egyúttal azt a szerepet is betöltötték, hogy minél jobb rálátást biztosítsanak az épületre, hogy kiemeljék, mintegy pompás „keretbe” foglalják azt. A park legrepresentatívabb részét tehát ezek a gazdagon díszített geometrikus virágágyak jelentették, melyek általában a főbejáratnál vagy a sétautak kereszteződésénél helyezkednek el, míg a park nagyobb része szabadon elhelyezkedő fákból, illetve egyenes fasorok és kanyargó ösvények váltakozásából áll. Vagyis, ahogy a franciakert keretbe foglalja az épületet, az angolkert úgy képez foglalatot mindkettő számára. Ez a megoldás nem csak az angolkertek divatjának követésére utal, de mivel a bonyolult kialakítású virágágyak gondozása igen költséges volt, kiterjedésüket a fenntartás lehetőségei határozták be, ezáltal valóban státusszimbólumként működhettek.⁴⁴ Bár ez a szerkezet elsődlegesen a kastélyparkok kialakítására jellemző, a Vigadó felépülése által a kanizsai közpark is tökéletesen beilleszkedett ebbe a hagyományba.⁴⁵

II.2.2. Erzsébet-liget: az emlékezet helye

A városi parkok a szimbolikus tartalmak különböző rétegeit foglalhatták magukba, a helyitől az egyetemesen érvényes mondanivalóig, a város nagyságától, szerepétől függően. Színterei és eszközei is lehettek a közösségi, országos és birodalmi reprezentációnak.⁴⁶ Az Erzsébet királynénak való emlékéllítással a kanizsai Népkert a helyi mondanivaló mellett magasabb szintű, országos, illetve birodalmi vonatkozású tartalmak hordozójává vált.

1898-ban, Erzsébet királyné meggyilkolásának évében országos mozgalom indult a királyné emlékének méltó megőrzésére. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter 1898. november 19-én, éppen Erzsébet napon hirdette ki az Erzsébet királyné emlékfák, emlékligetek és emlékerdők létesítésére vonatkozó rendeletét, mint a királyné alakjához leginkább illő emlékéllítási eljárást. A rendelet szerint a kincstári gazdasági egységekre nézve kötelező érvényű volt az emlékfásítás, illetve mint felkérés fogalmazódott meg a közvéleményhez szóló közleményben. A rendelet pontosan meghatározta a telepítés kereteit: a fákat és ligeteket Erzsébet királynéről kellett elnevezni, és meg kellett jelölni emléktáblával, amelynek felirata „Erzsébet királyné emlékfái”. Ez a megjelölés nem csak az emlékéllítást, hanem a fák védelmének és gondozásának biztosítását is célozta.⁴⁷ Az emlékfásítás ekkor már nem ismeretlen emlékéllítási forma a magyar közvélemény

44 Korać 2007. 10.; Papp 1898. 69.

45 A történeti kertekről szóló szakirodalom igen ritkán foglalkozik közkertekkel, ezért nehéz megállapítani, hogy mennyire volt elterjedt ez a forma a közkertek esetében, de párhuzamért mégsem kell messzire mennünk, elég ha csak a Palicsi nagypark szerkezetére és az ottani Vigadó elhelyezkedésére tekintünk.

46 Magyar 2008. 339.

47 Hudák 2011. 25.

számára: 1879-ben a királyi pár ezüstlakodalma, majd a trónörökös házasságkötése szolgáltatott alkalmat a faültetésre, de ezek inkább elszórt kezdeményezések voltak. 1896-ban viszont az ezredéves megemlékezések alkalmával sokkal tömegesebb megmozdulássá vált az emlékfáültetés,⁴⁸ melynek a kanizsai jegyzőkönyvekben is megtaláljuk a nyomát: 1896. máj. 2-án tárgyalták Bács-Bodrog vármegye Tanfelügyelőségének rendeletét az emlékfákról, amellyel kapcsolatban annyit határoztak, hogy kiültetésüket öszre halasztják.⁴⁹ Sajnos további adat nem áll rendelkezésre arról, hogy valóban megvalósult-e a kiültetés, és ha igen, akkor hol.

Szerencsére ennél dokumentáltabb az Erzsébet-liget sorsa. Az királyné emlékének szentelt országos méretű mozgalomba Kanizsa is bekapcsolódott. A zentai főszolgabírói hivatal rendeletét az „Erzsébet fák” ültetése tárgyában 1898 decemberében tárgyalták, s több javaslat is felmerült az emlékállítást illetően, pl. a főtér Erzsébet térré való átnevezése, illetve Bednárcz Károly községi kertész a következő, szinte kész tervet terjesztette be: egy tómedence lenne készítendő, amely a népkerti mocsaras vizet levezetné, a terület befásítását pedig a kertészeti bizottság oldaná meg. A következő év elején elfogadták a kertészeti bizottság javaslatát az Erzsébet-fák ültetésére, és az e célra alkalmasnak talált 500 darab eperfa kiültetésére a községi faiskolába. Végül egy 1901-es jegyzőkönyvi bejegyzés által tanúi lehetünk az Erzsébet-liget tulajdonképpeni létrejöttének, amikor az *Erzsébet-liget bizottság* kérvényt nyújtott be, miszerint a ligethez közeli (szembeni) majdnem hasznavehetetlen lapos és vizenyős területet a község bocsássa a rendelkezésére.⁵⁰ Vagyis a Népkert területéből mintegy kiemelték egy részt, s ezt szentelték a királyné emlékének. Mindezzel szinte teljessé vált a Népkert ma is fennálló szerkezete.

A későbbiekben (sajnos nem lehet pontosan megállapítani, hogy mikor) Erzsébet királyné szobra is helyet kapott a Népkertben, de nem a tulajdonképpeni Erzsébet-liget kissé félreeső, romantikus, tájképi stílusú területén, hanem egy jóval reprezentatívabb helyszínen, az allé főtengelyében. Ezzel az emlékállítás aktusa teljessé vált, „így lett a park hivatalosan is Erzsébet-liget, bár a nép között Népkert volt akkor is, az maradt ma is.”⁵¹ Erzsébet királyné szobra 1944-ig állt helyén, amikor is egy orosz katona szétlőtte, s helyreállítására nem volt lehetőség.⁵² Úgy tűnik tehát, hogy az emlékállítás nem vált túl időtállóvá – a politikai körülmények miatt nem is válhatott. Mindezt a kanizsaiak körében végzett kérdőíves kutatásom is alátámasztani látszik, ugyanis a válaszadók 45%-a még

48 Hudák 2011. 18.

49 TLZ F004.24. 1896.5.2/167.

50 Valkay 2010b. 12.

51 Papp 1989. 69.

52 Valkay é.n.b. 1.

sosem hallotta az Erzsébet-liget elnevezést (és nem csak a fiatalabb korosztály), egy másik jelentős része (27%) pedig hallott már róla, de nem igazán tudja mire vonatkoztatni. 22% véli tudni, hogy ez volt valamikor a Népkert hivatalos neve, és csak 4% választotta az Erzsébet-liget eredetéhez legszorosabban kapcsolódó választ, amely szerint a Népkert egy részét hívták így Erzsébet királyné emlékére.

II.3. Társadalmi események a Népkertben (1890-1913)

A Bednárcz Károly keze alatt gyönyörűen fejlődő park egyre nagyobb szerepet kapott a település társadalmi életében. Az 1890-es évektől egyre több nyomát találhatjuk annak, hogy különböző rendezvényeket szerveztek a Népkertben. Mindez nem véletlen, a helyi társadalmi élet is ekkor kezdett igazán fellendülni. A kiegyezés után kedvező politikai körülmények alakultak ki a társadalmi egyletek alakulására, és a gazdaság gyors fejlődése egy öntudatos, igényes polgári réteg megerősödését eredményezte. Úgy tűnik mindezek a hatások az 1880-as években értek be Kanizsán, hiszen néhány kivétellel a legtöbb helyi egylet ezidőtájt alakult meg. Az egyébként magáról keveset hallató Műkedvelő Társulat 1909-ben már a 61. jubileumát ünnepelte⁵³, az Úri Kaszinó elődje pedig az 1840-es években mint Ókanizsai társalgási egylet alakul meg, majd az 1860-as években mint Olvasókör folytatja tevékenységét.⁵⁴ Az 1880-as évektől azonban sorra alakulnak az új egyletek, körök: 1881-ben az Iparos Olvasókör, 1884-ben az Iparos és Polgári Dalkör, 1889-ben az Önkéntes Tűzoltóegylet és a Keresztény Nőegylet. 1885 óta van adat az Izraelita Nőegylet működésére, és 1894-ben alakult meg a település egyik legfontosabb társadalmi csoportját tömörítő Gazdakör, majd 1906-ban a Gazdasági Legényegylet és a Magyarkanizsai Első Asztaltársaság. A 20. század elejének egyik legtevékenyebb egyesülete a város legtehetősebb, legtekintélyesebb polgárait összefogó Úri Kaszinó: „Hetente kétszer, csütörtökön és szombaton este ott találkozott a városka krémje – családostul, sógorostul, komástul!”⁵⁵ Mintegy ennek ifjúsági szekciójaként jött létre a Magyarkanizsai Ifjúsági Közművelődési Egylet (MIKE), melynek tevékenységéről szintén sokat szólnak a források.⁵⁶ Valószínű, hogy még több, hosszabb-rövidebb ideig fennálló, eltérő mértékben aktív egyesület is létezett, amelyekről azonban nem maradt fenn forrás.

Az egyletek többségére érvényes, hogy alapvetően két fő céljuk volt: a jótekingodás és a társadalmi, kulturális élet élénkítése. Ennek kedvelt eszköze volt a

53 Kanizsai Ujság. 2. évf. 42. sz. 1909. okt. 17.

54 Esztergomi 1982. 20.

55 Vass 2003. 23.

56 Kávai 2008. 11-57.

táncmulatságok szervezése, melyeknek bevételét rászorulóknak segélyezésére vagy az egyesület saját tevékenységének fenntartására fordították. Az 1890-es évektől a városi jegyzőkönyvekben időnként feltűnnek a különböző egyesületek kérvényei a Népkert átadására ilyen táncmulatságok tartása céljából. Az első ilyen adat 1894-ből származik: a gazdasági egyesület kérvénye a Népkert átengedésére a június 29-én megtartandó táncmulatságra.⁵⁷ A Vigadó építése ebben az évben még folyamatban volt, s átadására csak a következő év tavaszán került sor, tehát a mulatság központi színhelye a tánckörönd lehetett, melynek meglétére sajnos csak egy-két forrásban találtam utalást.

Egy 1896-os adat igen sok tanulsággal szolgál számunkra, mivel megtudjuk belőle, hogy a park átengedése a különböző rendezvényekre általában bizonyos díj fejében történt, felmentették azonban ez alól az ipartestületet és a gazdakört, amelyek egy jótékony célú táncvigalmat szerveztek a Népkertben.⁵⁸

1887. augusztus 20-án került sor az Önkéntes Tűzoltóegylet zászlószentelési ünnepélyére, valamint a Bács megyei tűzoltó szövetség évi gyűlésére. Mivel a tűzoltóegyletet maga község tartotta fenn, így a rendezvényt is pártfogásába vette, és községi ünnepként kezelte. Mindebben közrejátszhatott, hogy a rendezvényre hivatalosak voltak a közeli községek tűzoltói és az egész vármegye előkelőségei. A városnak mindez jó reprezentációs alkalomként szolgált, s a vendégeket illő fogadtatásban készült részesíteni: díszebédet és tűzijátékot is szerveztek a tiszteletükre. A rendezvény helyszínéül a népkerti Vigadót és magát a Népkertet jelölték ki, ahol a vendégek ellátása „házilag is teljesíthető”, vagyis anyagilag kedvezőbb, mintha vendéglősnek adnák ki.⁵⁹ Sajnos az esemény további lebonyolításáról nem áll rendelkezésre adat, de valószínűleg ez a nagyszabású, vagy legalábbis annak szánt esemény volt az előzménye a később hagyományossá váló augusztus 20-i, illetve nyári tűzoltónapoknak, amelyeket még a két világháború között is megrendeztek. A Szegedi polgári dalárda szintén a Népkertet szemelte ki az 1897 júniusában tartott kanizsai bemutatkozása számára.⁶⁰

II.4. A társadalmi megosztottság és a kisajátítás kérdése: panasz a Népkert lezárására (1903)

Ha a források nem is túl bőbeszédűek, azért látható, hogy az egyesületek szívesen tartották rendezvényeiket a Népkertben. Ez azonban azzal járt, hogy a rendezvények idején

57 TLZ F004.22. 1894.5.29/241.

58 TLZ F004.24. 1896.6.12/196.

59 TLZ F004.25. 1897.7.18/298.

60 TLZ F004.25. 1897.6.16/194.

a Népkertbe csak belépő ellenében lehetett bejutni, ami a szegényebb rétegnek nem kedvezett. A városlakók panaszára a problémát a képviselő-testület is megvitatta 1903 májusában. Az ezzel kapcsolatos bejegyzést érdemesnek látom szó szerint idézni:

„Elnöklő bíró jelenti, miszerint igen sokan panaszt emeltek nála, hogy a nyár folyamán a vásár- és ünnepnapok legnagyobb részén a népkert az ott rendezni szokott mulatságok miatt elzáratik a lakosság elől, s csak belépti díj mellett lehet bejutni, miáltal a szegényebb s a népkertet csak vásár és ünnepnapokon látogatható lakosság nem veheti az igénybe. Herczeg Ede képviselő előadja, miszerint a népkertbe rendezni szokott mulatságok miatt a köznép, iparosok s kereskedők kizáratnak a népkertből, s a folytonos fizetésekkel való bejutás tetemes megterheléssel járva, oda nem juthatnak be, noha a népkertet a község saját pénzén, a lakosság üdülésére és szórakozására tartja fenn...”⁶¹

Indítványozzák tehát, hogy a Népkertben csupán az Erzsébet-ligetet fejlesztő bizottság és a közhasznú Önkéntes Tűzoltóegylet tarthasson mulatságot. Dr. Király Sándor pedig egy kompromisszumra hajló javaslattal áll elő, amely minden egyletnek engedélyezné a mulatságok tartását, de csak úgy, hogy a Népkert Erzsébet-ligetet képező részét (a tó és környéke) szabadon hagyják s csak a belső részét zárják el. A képviselő testület végül egy igen drasztikus határozatot hoz, amely szerint az Erzsébet-ligetet gondozó bizottság évente kétszer rendezhet belépődíjat megkövetelő mulatságot, a többi egyletet viszont arra utasítják, hogy mulatságaikat a nagyvendéglő dísztermében vagy saját helyiségükben tartsák meg.⁶² Úgy tűnik viszont, hogy a tűzoltó egylet mégis a kedvezményezettek között maradhatott, mivel a következő évben az egylet 15 éves fennállása alkalmából tartott ünnepségre átengedték számára a Népkertet június 12-én délutánra és éjjelre.⁶³

Ez az egyetlen bejegyzés nagyon sokat elárul számunkra a park használatának szociális megosztottságáról. A felszólalás hangsúlyozza, hogy a szegényebb, illetve kötött szabadidővel rendelkező rétegnek csak vasárnap és ünnepnapokon van lehetősége a parkot látogatni, tehát itt egy *időbeli megosztottságot* fedezhetünk fel, tekintve, hogy a tehetősebb, több szabadidővel rendelkező réteg akár hétköznapi is megtehetette ezt. Erre az időbeli megosztottságra mutat rá egy a Magyarokanizsai Ifjúsági Közművelődési Egylethez (MIKE) és a „Muskátli Asztaltársasághoz” (Új Asztaltársaság) köthető rendezvény. Az éppen Kanizsán állomásozó szegedi honvédezred zenekarának közreműködésével térzenével egybekötött táncmulatságot tartottak a Népkertben egy csütörtök délután, amely azonban „csekély számú hallgatót vonzott, melynek oka részint abban keresendő, hogy köznap lévén az iparosok és kereskedők hiányoztak, ami természetesen lényeges

61 TLZ F:004.31. 1903.5.29/245.

62 TLZ F:004.31. 1903.5.29/245.

63 TLZ F:004.32. 1904.5.3/151

differentiát is jelentett.”⁶⁴ Egy bizonyos incidens miatt az eseményről több olvasói levelet is megjelentetett a Kanizsai Ellenőr szerkesztősége, így néhány részletet is megtudhatunk még, például, hogy a közönség legnagyobb részét a hivatalnokok tették ki, a tisztikar pedig *szabadjeggyel* rendelkezett, vagyis feltételezhető, hogy ezúttal is belépőt kellett fizetni. Ez a rendezvény is párosult jótékonyági céllal: a József királyi herceg Szanatórium-Egyesület önkéntesei cukorkákat árusítottak.

Nem dokumentálható, hogy az időbelin kívül *térbeli megosztottság* is lett volna. Ilyen akkor jöhetett volna létre, ha elfogadják Dr. Király Sándor arra irányuló javaslatát, hogy a belépődíjhoz kötött rendezvények csak a Vigadó felőli, a szökőkúttal és franciakerttel díszített belső, reprezentatív részt foglalják el, az Erzsébet-liget angolparkja pedig maradjon hozzáférhető mindenki számára. Ezek a megosztások máshol spontán, egyezményes módon is létrejöhettek. A főváros különböző parkjainak általában megvolt a maga közönsége, és csak ritkán nyújtottak színteret a különböző társadalmi rétegek keveredésének. Jellemző volt, ha egy helyet „nem kívánt népességcsoportok” kezdtek látogatni, a középosztálytól fölfelé álló rétegek inkább elkerülték azt, vagy megpróbálták szervezett módon kisajátítani saját használatukra. Az ilyen kezdeményezéseket azonban a városi tanács nem igazán támogatta, belátva, hogy a nyilvános terek „szociálisan exkluzívva nyilvánítása” „a mostani humánus elvekkel szemben” áll. A különböző társadalmi csoportok demokratikus összevegyülése mégsem történt meg, még a minden réteg által tömegesen látogatott Városligetben sem, ahol minden osztálynak megvolt a jellemző, egyezményes módon elkülönülő tartózkodási helye, a középosztály például a tó kis szigetein gyülekezett, míg a Stefánia-úton való sétálás, kocsikázás az elit közönség kiváltsága volt.⁶⁵

A kanizsai városatyák szigorú, az egyleti multságokat kiutasító határozatukkal, úgy tűnik elejét kívánták venni mindenféle kisajátításnak, de nem lehet tudni, hogy meddig maradt érvényben ez a korlátozás, vagy hogy mennyire következetesen tartották be. Ugyanis 1906-ban ismét a Népkertben rendezett egyesületi, illetve „magányos” multságokról tárgyal a vezetőség. Bednárz Károly községi kertész és a népkerti szépeszeti bizottság indítványára a képviselő-testület úgy határozott, hogy az itt rendezett multságok bevételeinek 10%-a ezután a népkerti szépeszeti bizottságot illeti.⁶⁶

1909-től leginkább jótékonyági programokat tartottak a Népkertben, főleg a Keresztény Nőegylet szervezésében: pl. majális az óvodás gyermekek részére vagy az

64 Kanizsai Ellenőr 2. évf. 25. sz. 1912. jún. 15.

65 Gyáni 1999. 82-84.

66 Valkay é.n.a. 9.

„országos gyermekvédő liga” javára rendezett sétahangversenyek, multságok. Ezen kívül még leginkább a tűzoltóegylet által szervezett vagy a bevételt nekik ajánló rendezvényekről tudósít a helyi sajtó, pl. 1912 júliusában a Szegedi Polgári Dalárda adott be kérvényt a Népkert átengedése iránt, az általa rendezendő népünnepélyhez, melynek bevételét a kanizsai Önkéntes Tűzoltóegyletnek ajánlotta fel.⁶⁷

II.5. Általános parkhasználat

Bár a parkokban a társas élet sokféle formája érvényesült (bálok, vendéglők, fürdőélet), általánosságban mégis mint sétahely funkcionáltak. A séta történhetett magányosan, de sok esetben a társas élet szokásaként valósult meg. A polgári életmód mindennapos rituáléjának összetevőjeként kielégítette a szórakozás és a testmozgás igényét. Ellentétben az udvari/nemesi séta gyakorlataival, amely a feudális hatalom bemutatására szolgált és csupán kulisszája volt a természet, a polgári nyilvánosság keretében történő séta „egy olyan szélesebb körű társadalmi önbemutatói gyakorlattá vált, amelynek célja a természetesség jegyében a testi és szellemi megújulás volt.”⁶⁸ A sétáló tulajdonképpen nem tesz mást, mint másokat lát és önmagát láttatja, ennek pedig ideális helyszíne a korzó, amely persze nem csak a zöldben lehetett⁶⁹ – Magyarokanizsán például még a főutca, vagyis az Úri utca szolgált korzóként. A parkok a sétán kívül helyet adhattak a csendes, magányos elvonulásnak, akár valamilyen szellemi tevékenység végzése, olvasás, tanulás céljából – ez a 19. század elején Rousseau nyomán is divat volt.⁷⁰

A rendelkezésemre álló forrástípusok, a jegyzőkönyvek, de még inkább a korabeli helyi sajtó segítségével viszonylag könnyen képet alkothatunk az egyes szervezetek szerepéről a Népkertben folyó társadalmi élet terén. Kevésbé alkalmasak viszont arra, hogy a mindennapos, egyéni parkhasználatról derítsünk ki valamit, ugyanis a megszokott, általános dolgokról csak elszórt utalásokból következtethetünk belőlük. A Kanizsai Ellenőr *Témák, amelyenkről mindenkinek jogában áll írni* című rovata közölt időről-időre szórakoztató történeteket a kisváros életéből, alkalmanként – talán valós, talán fiktív – olvasói levelek formájában. Az egyik ilyen írás szerzője például egy szép délután emlékét idézi fel, amikor még diák korában társaival együtt „tanulás” címen lementek a Népkertbe az időt mútatni. A mókás történet „a Bednárcz bácsi szilvájának” megdézsmálásával és a csósz előli meneküléssel folytatódik.⁷¹

67 Kanizsai Ujság 5. évf. 30. sz. 1912. júl. 28.; Kanizsai Ujság 5. évf. 36. sz. 1912. szept. 8.

68 Magyar 2008. 164.

69 Uo. 167.

70 Uo. 170.

71 Kanizsai Ellenőr 2. évf. 45. sz. 1912. nov. 3.

1912 nyarán katonák gyakorlatoztak Magyarkanizsán, ami érdekes színfoltot hozott a város életébe, és igencsak felélénkítette az „esti korzót, mely némelyeknél mélyen benyúlik az éjféli órákba” – számol be a Kanizsai Ellenőr. Az újság egy olvasói levelet közöl, melyben egy cselédlány meséli el, hogyan ismerkedett meg az itt állomásozó honvédezred egy tizedesével:

„Elmentünk sétálni a fő-utcára. Gondoltam magamban, ha az úri kisasszonyoknak szabad a tiszttal Urakkal egyedül sétálni, – mért ne mehessek én is. (...) vasárnapra azonban randevút adott. (...) felmentünk a vigadóba sörözni. Káplár Csutak lenyelt vagy 16 pohárral, – én is megittam vagy 6-tal. Nyolc órát harangozták már, mikor a pincérnek szóltunk, fizetni.”

A leány végül hoppon maradt, mivel a tizedesnél pénz nem lévén, neki kellett kifizetnie a számlát, s ezután a lovag persze nem jelentkezett többet.⁷² Ezek szerint elképzelhető volt, hogy még egy cselédlány is beüljön a Vigadóba, méghozzá a legforgalmasabb napon – bár figyelembe kell vennünk a tizedes úr társaságát is – és még a számlát is állni tudta. Mivel azonban egyszeri adatról van szó, nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket, és az is lehetséges, hogy az író szándéka – amennyiben valóban csak fiktív levélről van szó – egyszerűen az ironizálás volt.

Egy másik szellemes írás finom iróniával festi le, hogyan készülődnek a hölgyek a nyári báli szezonra, hogyan kíváncsiskodnak egymás új báli ruhái után a varrónőknél. Az cikk végén a „hitelesség kedvéért” a szerző a forrását is megadja: „Ne higgyék bájos és bájtalan hölgyeim, hogy én ezt a kisujjamból szoptam ki. Óh, nem! Schócherné sírva mesélte nekem kedden a tenispályán...”⁷³ A történet annak a rétegnek az életéről árulkodik, amely akár hétköznapi is lejárhathatott a Népkertbe teniszezni, és amelyiknek egyik legfontosabb problémája az új báli toalettje volt.

Bár ezek csak töredékek, a személyesebb jellegű források, például naplók, levelek hiányában, kénytelenek vagyunk ennyivel beérni az első világháború előtt időszakra vonatkozóan.

II.5.1. Tekepálya, tenispálya, „laptázó hely” – sportélet, aktív kikapcsolódás

Az 1890-es évek közepén a Népkert rohamos fejlődésnek indul. A Vigadó felépülése, és a park fejlesztése új dinamikát adott az ott folyó társadalmi életnek. Egyre bővülő szórakozási lehetőségek álltak a közönség rendelkezésére. Ifkovits Antal a Vigadó bérlője, valamint az Ó-Kanizsai Teke Társaság szorgalmazza a Népkertben egy tekepálya kialakítását, ugyanekkor a községi kertész javaslatára kijelölnek egy „laptázásra alkalmas

⁷² Kanizsai Ellenőr 2. évf. 24. sz. 1912. jún. 9.

⁷³ Kanizsai Ellenőr 2. évf. 22. sz. 1912. máj. 26.

helyet.”⁷⁴ 1902-ben az ókanizsai diákifjúság egy „Tenis” pálya kialakítását kéri. A pálya helyét a községi kertész jelölte ki, aki egyben a „Tenis” klub elnöke is volt. 1908-ban az Ifjúsági Közművelődési Egyesület szeretne volna az Erzsébet-ligeti tavat korcsolyázásra használni, és ott egy melegedőpavilon építését is kérte. Indítványukat ugyan nem hagyták jóvá, de a egy év múlva még mindig az Egyesület napirendjén volt ez a törekvés.⁷⁵ És végül, bár ez nem érinti szorosan a Népkert területét, 1913-ban a magyarkanizsai sportegylet kérelmezte a faiskolai libalegelőnek futballozásra való átengedését, amit a tanács jóvá is hagyott, azzal a feltétellel, hogy használat előtt – mivel az továbbra is legeltető – a játszóteret tisztítsák le.⁷⁶

A rendelkezésre álló adatok közül mindössze ennyi vonatkozik e kezdeti időszakban a kanizsai Népkertben folyó aktív pihenési formákra, illetve sportéletre. Ezzel szemben, ha egy kis kitekintést teszünk mindössze a szomszédos Zentáig, arról értesülhetünk, hogy az 1880-as években futó-, gyalogló-, kerékpár- és tekeversenyeket tartottak a Népkertben.⁷⁷ Más, szintén Bács-Bodrog megyei városok közkertjeit szemlélve pedig azt láthatjuk, hogy a sport, ill. azon belül is különösen a lövészet járult hozzá sokban, ahhoz, hogy ezek a közösségi zöldterületek egyáltalán létrejöjjenek. Jóval a tiszamenti települések előtt jártak a bajai polgárok, akik 1803-ban megalapították a Céllövész Társulatot, amely előbb a város epreskertjében, majd 1833-tól saját területén folytatta tevékenységét. A társulat a területet parkírozta, így abból Lökert néven népszerű sétá- és kirándulóhely vált, tekepályával és táncteremmel.⁷⁸ Az 1878-ban alakult óbecsei Lövészegylet úgyszintén kettős céllal jött létre: keretet biztosítani a lövészetnek „és az úri közönségnek kellemes nyári szórakozó helyet fönttartani.” Az egylet az Árpád-ligetből kapott 5 hold területet, melynek parkírozásáról gondoskodott, illetve lőház és táncterem is épült. Bár a lövészet iránti érdeklődés az alakulás után egy évtizeddel megszűnt, a Lövölde továbbra is népszerű nyári kiránduló és szórakozó hely maradt. Az egyletről szóló ismertető szerzője panaszosan számol be róla, hogy a város „képviselő testülete a Tiszamente legszebb ligetét, az Árpád-ligetet barbár módra kivágatta. (...) és bizony a máskor hangos mulatóhely évek óta pang, (...) a vendéglős és cukrász szomorúan bóbiskolva gondol azokra a szép időkre, amikor vasárnaponként tánc és mulatozás verte föl a gyönyörűen parkírozott nyári mulatót.” Alapfeltételeit elveszítve az óbecsei Lövészegylet és a kereteiben működő ifjúsági Sportegylet 30 éves fennállás után meg is szűnt,

74 TLZ F004.23. 1895.6.28/218.; Valkay 2010b. 12.

75 Kanizsai Ujság 1909. II. évf. szept. 26. 39. sz.; Kanizsai Ujság 1909. II. évf. okt. 3. 40. sz.

76 Valkay é.n.a. 6.

77 Valkay 2002. 117.

78 Magyarász é.n. [1909.] 144.

szoros összefonódást mutatva a közpark és az őt gondozó, használó közösség – ez esetben a sportegylet – között.⁷⁹ Végezetül a szintén Tisza menti, de már Csongrád megyébe eső Szeged példáját ismertetném, amely mint megyeszékhely (1862-től) és az ország egyik legdinamikusabban fejlődő városa, például szolgálhatott a környező települések számára. Az újszegedi liget létrejötte szintén a lövészetekhez kapcsolódik, melyet a Szegeden állomásozó katonatisztek előszeretettel gyakoroltak a liget majdani területén. A vízjárta területet 1858-ban alakították át gyönyörű ligetté melybe a tiszti lövöldét is beillesztették. Pár éven belül a liget a szegediek kedvenc üdülőhelyévé vált.⁸⁰

II.6. Vendéglátóhelyek a parkokban, a Vigadó, mint vendéglátóhely

A parkokban, kirándulóhelyeken létesített vendéglátóipari intézmények tulajdonképpen a piknik hagyományát lényegítették át. Más vendéglátóhelyekhez képest jellegzetességük idényjellegű működésük és természetközeli voltak, mely által sajátos élményt nyújtottak látogatóiknak. Ahogy a városi parkokban mintegy civilizált, domesztikált formájában lehetett élvezni a természetet, ezek az intézmények még tovább vittek ebben az irányban: általuk a látogatók menedéket nyerhettek az időjárás szeszélyeitől. Ezekre az intézményekre is kiterjeszthető az az eredetileg a kávéháza kapcsán megfogalmazott állítás, miszerint a városi közterek és az otthonok magánszférája között helyezkednek el. Az utca – és esetenként a parkok – mindenki számára hozzáférhető nyilvánossága és a magánélet intimitása között a félnyilvánosság szféráját képezve egyszerre voltak a találkozás és az elkülönülés helyei. A vendéglátóhelyek számos típusa – vendéglő, kiosk, kávéház, kocsma – található meg a parkokban, kirándulóhelyeken: ahol a terület és a közönség nagysága, rétegzettsége megengedte, illetve megkövetelte, egy parkban több hely is működött a különböző rétegek igényeihez igazodva.⁸¹ A budapesti Városligetben a rendkívüli látogatószámokat elérő millenniumi kiállítások idején 25 vendéglő, kávéházi csarnok, illetve pezsgőpavilon működött.⁸² A vendéglátóhelyek mellett megjelentek a különböző tömegszórakozási lehetőségek is, melyeket főleg az alsóbb társadalmi rétegek kerestek. Intézményesített formában a vurstli képviseli ezt a szórakozási formát, amely mutatványosok sorát, ringlispílt, céllövöldét, gyorsfényképezőt és hasonlókat foglalt magába, de alkalmasszerűen is megtelepedhettek az ilyen látványosságokat kínáló a parkokban.⁸³

⁷⁹ Fárász é.n. [1909.] 317., 345.

⁸⁰ Bátyai 1999. 115.

⁸¹ Magyar 2008. 171.

⁸² Uo. 174-175.

⁸³ Uo. 182.

Alapvető, sok látogatót vonzó, intézményesült szórakozási forma volt a parkokban a térzene. A parkok vendéglőiben, kávéházaiban, illetve a zenepavilonokban tartott szabadtéri koncertek meghallgatása a séta egyik fontos célja volt. És persze nem csak zenét hallgatni, hanem táncolni is lehetett. A tánchelyek kialakításának igényessége igen nagy skálán mozgott: az alacsonyabb réteg számára szóló tánchely néhol egyszerűen a gyeptől volt, vagy legalább ledöngöltek egy erre kijelölt területet. Kialakíthattak fapadozatú táncköröndöt, amelyet ki is világíthattak, és természetesen a vendéglátóhelyek is gyakran foglaltak magukba tánctermet. Így például az újszegedi ligetben a századforduló felé a Vigadóban inkább az úri közönség, a táncköröndön pedig a nép mulatott.⁸⁴

A városi zöldövezetekben elhelyezkedő vendéglátóipari egységek fő jellemzőit a magyarkanizsai népkerti Vigadó is magán viselte. Mint ahogy a park látogatása is a jó időhöz volt kötve, úgy a Vigadó is szezonjellegűen üzemelt, leginkább májustól októberig. Ehhez hozzájárult, hogy a Népkertbe vezető utak rossz minősége kedvezőtlen idő esetén nehézkessé tehetette a lejutást.

Mivel források hiányában a kínálatáról nagyon keveset tudunk, nehéz behatárolni, hogy a vendéglátóhelyek mely típusába sorolhatjuk. Úgy tűnik, az 1914-es átalakítás előtt nem is volt konyhája, tehát jól meg kell gondolnunk, hogy a vendéglők közé soroljuk-e. Csak találgathatunk, hogyan bonyolították le az olyan eseményeket, ahol a résztvevőket ebéddel, vacsorával vendégelték meg. Szinte a kezdetektől rendelkezett viszont jégveremmel. A szűkös forrásokból arra következtethetünk, hogy leginkább italok, sör, bor, üdítők, és esetleg hideg harapnivalók szerepeltek a kínálatban. Egy följebb már említett 1912-ben megjelent cikkben a szerző iskolás éveire emlékszik vissza, néhány kifejezéssel utalva a kérdéses témára:

„Egy szép délután lementünk a népkertbe tanulni: A Pista, a Csuka Ernő, Király Relli és én! Hogy tanulásról szó sem volt, azt garantálja a fenti díszes névsor. Négy óra felé nagyon megéhezünk. Akkor még nem mért a vigadóban Moldvay Károly jó, *karcost*⁸⁵ és nem szolgált hozzá jó *felvágottat* sem, tehát nem kevés fejtörést okozott az éhség mikénti csillapítása. Mit csináljunk? Csuka Ernőnek, az akkori diákélet legnagyobb svihájkjának az az ötlete támadt, hogy jó volna megdézsmálni a Bednárca bácsi szilváját.”⁸⁶

Lehetséges tehát, hogy a fogyasztás mellékes szerepet kapott itt a kultúra fogyasztásához és a szórakozáshoz képest, és inkább azért látogatták a Vigadót, hogy zenét hallgassanak, táncoljanak, s kevésbé számított, az, hogy közben meg is ittak valamit. Az itt folyó zenei

84 Uo. 129.

85 Itt feltehetően valamilyen borra gondol.

86 Kanizsai Ellenőr 2. évf. 45. sz. 1912. nov. 3.

élet valóban nagyon gazdag lehetett a Vass Imre Bácskai rapszódai című regényében lefestett kép alapján:

„A tánckörönd mögött, mint valami mesebeli, kacsalábon forgó kastély emelkedett ki a festői háttérből, a fűvészkertből a Vigadó. (...) Csaknem kétszáz személyes, virágos teraszán a Bács-Tiszavidék legjobb és egyúttal legnagyobb tamburazenekara hangversenyezett ott nyáron minden este. (...) bizony, olyan sok szép dalt, nótát, meg tüzes, sziporkázó, zenei színekben tobzódó (...) mindenféle táncmuzsikát sehol a kanyargó Tisza partján nem lehetett hallani, de tanulni sem, mint onnan a népkerti Vigadó virágos teraszáról... Igen, akkor nyári estéken ott, a Vigadó virágos teraszán zengett-bongott a legszebben a bácskai muzsikaszó.”⁸⁷

Legbiztosabb tehát ha a kanizsai lakosok kérvénye szerint egyszerűen „nyári mulatóhelyként” definiáljuk a Vigadót, amely így leginkább táncteremként, alkalmi eseményeknek helyet adó díszteremként funkcionált.

A fürdő létrejöttével azonban új szerepkörnek nézett elébe. 1913-ban fel is merült az átalakítás szükségessége, hiszen a fürdővendégek érkezésével a Vigadó sokkal nagyobb forgalomra számíthatott, sőt, kulcsszerepre a fürdővendégek ellátásában. A városi mérnök bővítést is tervezett, hogy télen is használható legyen a helyiség, de ezt az előterjesztést a vezetőség végül nem fogadta el. Létrejöttétől kezdve a fürdő 30 évre bérbe vette a Vigadót. Ekkor nagyobb szabású tatarozást, átalakítást végeztek rajta, és csak ekkor alakítottak ki konyhát és söntést a kisterem átalakítása által.⁸⁸

A Vigadón kívül egy másik vendéglátóhelyet is befogadott a kanizsai Népkert, mégpedig Longa József cukrászdáját. Longa József 1897-ben nyitotta meg cukrászdáját az Úri utcában, majd 1903-tól a Népkertben egy nyári helységet is üzemeltetett, amelyre 25 évig terjedő engedélyt kapott. Pontosan nem lehet tudni, hogy meddig és hol állt ez a cukrászda, de az 1930-as években egy új épületben kezdett üzemelni.⁸⁹

II.6.1. Egyletek, szervezetek rendezvényei, kulturális programok a Vigadóban

A kaszinó szervezésében 1899-ben a Vigadóban tartottak ünnepséget Petőfi Sándornak, a halhatatlan magyar költő eltűnésének 50. évfordulójára. A hazafias ünnepélyen a község előjárósága és képviselő-testülete testületileg részt vett, és intézkedett a Vigadó alkalmi díszítéséről.⁹⁰ A polgári iskola igazgatósága 1903-ban az „Országos polgári iskolai tanári egyesület bácsmegyei körének” Ó-kanizsán tartandó

⁸⁷ Vass 2003. 27-28.

⁸⁸ Valkay 2010e. 12.

⁸⁹ Valkay 2010f. 11.

⁹⁰ TLZ F004.27. 1899.4.29/194.

közgyűlésére készülve kérte a Vigadó, esetleg a községi nagyterem átengedését.⁹¹ A Magyarokanizsára érkező színtársulatok 1911-ben és 1912-ben színházteremként használták a Vigadót. A társulat érkezését beharangozó 1912-es cikk külön hangsúlyozza, hogy a Vigadó egy „kitűnő nyári színháznak való helyiség”, így „az elsőrangú műélvezet mellett kellemes hűs helyiség” várja a közönséget. A szervezőknek azonban számolniuk kellett az esetleges rossz időjárás problémájával: esős idő esetén a bejárat a Szerb utca felőli népkerti kapunál lesz, az idáig vezető út köves, ezen túl pedig deszkákat fognak lerakni – nyugtatják meg a közönséget.⁹² Jól illusztrálja ez, hogy habár a Népkert és benne a Vigadó a városközpont közvetlen közelében helyezkedett el, mégis a városon kívülre esett, aminek persze megvoltak az előnyei és a hátrányai is. Természetesen nagyon sok függött a kedvező időjárástól a szabadtéri programok esetében. Sokszor olvashatunk beszámolókat gyéren látogatott rendezvényekről, melyeket a rossz idő lehetetlenített el. 1912 májusában az Önkéntes Tűzoltóegylet a MIKE, a Dalárda és a Legényegylet közreműködésével nagyszabású pünkösdi népünnepélyt tervezett a Népkertben, melynek keretében a zombori dalárda adott volna koncertet a Vigadóban. A rossz idő azonban keresztülhúzta a számításokat, így a népkerti programok elmaradtak és a koncert is a nagyvendéglőben, illetve a gazdakörben lett megtartva.⁹³

1900-tól kezdődően Bednárcz Károly kezdeményezésére szervezték meg a hagyományossá vált „Pálma-bálakat”, amelyekre nagyszabású és fényűző, megyeszerte számontartott eseményekként emlékezik vissza 1926-ban a helyi lap cikkírója nem kevés nosztalgiával átitatott írásában.⁹⁴ 1911-ben és 1913-ban Képzőművészeti kiállításoknak adott helyet a Vigadó. Utóbbi Bednárcz Károly rózsakiállításának keretében történt, melynek költségeihez a város is hozzájárult.⁹⁵ Ezen kívül rendszerek voltak az ún. Zenematinék, melyeken Dobrovolny Jaroslávné tanítványai mutatkoztak be.

II.7. A keret: más vendéglátóhelyek és közösségi helyiségek a városban és a bennük folyó társadalmi élet

Hogy a Vigadó mint vendéglátóhely, illetve a Népkert szerepét igazán fel tudjuk mérni Kanizsa társadalmi, kulturális életében, szükséges, hogy áttekintsük a többi ilyen szempontból jelentős intézményt.

91 TLZ F004.31. 1903.6.29/278.

92 Kanizsai Ujság 1911. 4. évf. 54. sz. júl. 16.; Kanizsai Ellenőr 2. évf. 24. sz. 1912. jún. 9.

93 Kanizsai Ellenőr 2. évf. 21. sz. 1912. máj. 19.; Kanizsai Ujság 5. évf. 22. sz. 1912. jún. 2.

94 Tiszavidék I. évf. 1926. 10. sz. nov. 21.

95 Valkay 2010e. 12.

II.7.1. Nagyvendéglő

Mint a különböző alkalmi események színhelye, a Vigadó funkciója nagyon hasonlít a városi nagyvendéglőéhez (ritkábban nagyszálloda). További hasonlóság, hogy mindkettő a város tulajdonában volt, és vendéglősök bérelték ki. Az is előfordult, hogy mindkettőt ugyanaz a vendéglős üzemeltette.

A 18. század vége óta fennálló nagyvendéglő a város talán leguniverzálisabban kihasznált helyisége volt. A vendégszobákat, éttermet, nagytermet, kerthelyiséget és egyéb, gazdasági célokat szolgáló egységeket magába foglaló vendéglő többször is átesett nagyobb átalakításon a 19. század második felében. 1878-ban a bálaktól, táncmulatságoktól elgyötört régi díszterem helyett újat építettek, majd 1883-ban biliárdteremmel, táncteremmel, kártyateremmel és tekepályával bővítették. Egy 1890-es évekből származó forrás úgy emlegeti, mint ami rendelkezik kávéház, ebédlő és kocsmarésszel. A nagyvendéglőt használták az egyletek, pl. itt működött a Műkedvelő Társulat, amely 1889-ben bérmentve elkapta a díszterem egy részét és két oldalsó szobáját, míg mások különböző programjaikat tartották itt.⁹⁶ 1909-ben került sor a József királyi herceg Szanatórium-Egyesület jótékonyági multságára,⁹⁷ a MIKE pedig műkedvelő és ismeretterjesztő előadásokat szervezett itt. Másrészt olyan hivatalos események is itt kaptak helyet, mint 1892-ben a Ferenc József 25 éves uralkodói évfordulója alkalmából tartott díszebéd,⁹⁸ vagy 1910-ben a március 15-i ünnepi társasvacsora.⁹⁹ De tartottak még itt színházi előadásokat, tánctanfolyamot, árverést, valamint Grünfeld Hermann 1911-1914 között mozgószínház céljaira bérelte a vendéglőt.¹⁰⁰ Mindezekon kívül persze az alapvető vendéglátóipari tevékenysége is jelentős volt, tekintve, hogy a város főterén helyezkedett el, a piac, a városháza, a bank, a kaszinó, illetve boltok és kisiparos műhelyek által körülvéve – vagyis a település kereskedelmi és szellemi központjában.¹⁰¹

Fontos tényező volt egy vendéglátóhely vonzerejének összetevői közt az élőzene (a korban persze másról nem is beszélhetünk). 1911 decemberében a Kanizsai Ujságban hirdették meg, hogy megérkezett Rácz Péter 12 tagú cigányzenekara, amely minden este a nagyvendéglő éttermében fog játszani.¹⁰² Az 1880-as években állítólag Kanizsa egyszerre 13 cigányzenekart tudott eltartani, melyek közül az első öt a „legkényesebb zenei

⁹⁶ Valkay 2010d. 12.

⁹⁷ Kanizsai Ujság 2. évf. 14. sz. 1909. ápr. 14.

⁹⁸ TLZ F004.20 1892.5.31/167.

⁹⁹ Kanizsai Ujság 3. évf. 12. sz. 1910. márc. 20.

¹⁰⁰ Valkay 2010d. 12.

¹⁰¹ Klamár 1995. 17.

¹⁰² Kanizsai Ujság 4. évf. 75. sz. 1911. dec. 10.

igényeket is ki tudta elégíteni.”¹⁰³ Vass Imre Bácskai rapszódia című regényében – egy kis nosztalgikus túlzással – így örökítette meg a nagyvendéglőben folyó zenei életet:

„...a Bács-Tiszavidék akkor bizony leghíresebb vendégfogadója, a Nagyvendéglő, ahol nyári vasárnapokon már kora délután szólt a tamburazene, vagy az önkéntes tűzoltók rezesbandája, sőt olykor még a cigánymuzsika is. De volt olyan vasárnap és ünnepnap délután is, amikor mindhárom zenekar fölváltva húzta a tüzes talpalávalót.”¹⁰⁴

Az idézetből továbbá arra is következtethetünk, hogy a nagyvendéglő még a nyári időszakban is megőrizhette vezető szerepét a város vendéglátásában a Vigadóval és más vendéglátóhelyekkel szemben.

Magyarokanizsa polgári jellegének, városiasságának vizsgálata szempontjából talán célravezető lehet annak a kérdésnek a körbejárása, hogy az a bizonyos kávéház a nagyvendéglő keretein belül mennyiben sorolható az Osztrák-Magyar Monarchia klasszikus kávéházának kategóriájába. A kávéház jellemzően városi – nagyvárosi és polgári intézmény. A kávéházak sűrű látogatásának egyik fő okát a nagyvárosok rossz lakásviszonyaiban kereshetjük. Az emberek nem szívesen töltöttek sok időt szűkös, zsúfolt otthonaikban, a tágas nyilvános terek több lehetőséget adtak az egyéni elkülönülésre. A másik ok, amiért a kávéházba járás szokássá tudott válni az, hogy jól beilleszkedett a kávéházak törzsközönségét képező férfiak napirendjébe: az otthon elfogyasztott ebéd és a délutáni hivatali idő között a kávéházban töltött egy-két óra szerves részét képezte a mindennapi rutinszerű szociabilitásnak. Harmadszor pedig, a kávéházakban elérhető sajtótermékek nagy száma miatt a kor információs központjainak is tekinthetjük e vendéglátóhelyeket, melyek így a nagyvilággal való kapcsolattartást biztosították.¹⁰⁵ A kávéházakkal kapcsolatos szakirodalom nagy része Bécs és Budapest, ritkábban a vidéki nagyvárosok kávéházairól szól, de nagyon kevés anyag áll rendelkezésre a Magyarokanizsához hasonló kisvárosokról, pedig a kávéházaknak itt is meg lehetett a maguk szerepe. Wilhelm Droste szerint a kávéház jelenléte egy településen annak a jele, hogy egy helység képes kitekinteni a saját határain túlra, hogy az „Organizmus létfontosságú sejtjeként” tekint magára, így a legkisebb városka is igyekezett saját kávéházzal „teremteni magának egy csöppnyi kozmopolita csillogást.”¹⁰⁶

A kávéházak kellékeiből azonban csak igen keveset tudhatott magáénak a magyarokanizsai nagyvendéglő, illetve annak kávéházi részlege. Az 1880-as évektől volt kártyaterme, biliárterme: később, az 1900-as évek elején hatóságilag írták elő a

103 Tiszavidék I. évf. 1926. 10. sz. nov. 21.

104 Vass 2003. 15.

105 Gyáni 1999. 85-91.

106 Droste 1996. sz.n.

kávéházaknak, hogy legalább két biliárasztallal kell rendelkezniük.¹⁰⁷ A város legforgalmasabb helyén való elhelyezkedésével szintén hasonlít a kávéházakra, források hiányában azonban a legfontosabb elemek meglétéről vagy hiányáról semmit sem mondhatunk. Nem tudhatjuk, kínált-e újságokat, ha igen, hányfélét; nem tudhatjuk kik és mikor látogatták a mindennapokban; semmit sem tudunk kínálatáról, szolgáltatásairól. Az alkalmi eseményeken kívül az itt folyó hétköznapi élet nem lett megörökítve. Belső kialakításáról, berendezéséről sem tudunk képet alkotni. Bár maga az épület régi volt, szinte folyamatosan végeztek rajta kisebb-nagyobb felújításokat. 1901-ben a díszterem és az étterem acetylen gázvilágítást kapott.¹⁰⁸ Úgy tűnik épp a kávéház, ahol az olvasáshoz szükséges fény elvileg nagyon fontos, kimaradt. Külsejében pedig végképp nem hasonlít igazi kávéházra, főleg a nagy, kirakatszerű ablakok hiánya miatt.

II.7.2. Vendéglők

Talán néhány aspektusban esetleg hasonlíthatnak a kávéházhoz, de bajosan tekinthetnénk Kanizsa bármelyik vendéglátóhelyét is kávéháznak, mint ahogy nyilvánvalóan azok sem tekintették magukat annak, és talán kevésbé is kap hangsúlyt a kávéivás józan, mértékletességre szoktató, a protestáns etika elveivel egyező polgári szokása¹⁰⁹ a „bácskai virtushoz” képest. Annál jelentősebbek voltak azonban a vendéglők, és persze nagy számban fordultak elő a kocsmák is – „a város »falusi« normáinak megfelelő helyek.”¹¹⁰ Különösen mozgalmas társadalmi élet folyt a vendéglőkben, amelyek helységeit az egyletek is használták. Sokszor találkozhatunk a helyi sajtóban Prohászka István és Molvay Károly vendéglősök nevével (hosszabb-rövidebb ideig mindketten bérelték a Vigadót is), valamint a Börcsök vendéglővel az itt tartott egyleti mulatságok kapcsán. Az egyletek nagy része, de főleg a Kereskedő és Iparos Ifjak ez utóbbit különösen szívesen vették használatba. Tartottak itt kabaré estet, szüreti mulatságot, tea estet, farsangi bált, tombola estet, stb. Ugyanakkor maguk a vendéglősök is igyekeztek a szokásostól eltérő alkalmakat megszervezni. 1910 decemberében a Prohászka-féle vendéglőben „zártkörű kedélyes összejövetelt” tartottak, melyre a törzsvendégek kaptak meghívót. Belépődíj nem volt, a zenekart a házasságok fizették, a fiatal, ill. nőtlen emberek „vendégeként tekintettek”. Éjfélkor gazdag menü várta a vendégeket. Mindenki a fogyasztás alapján fizetett. A meghívó, melynek szövegét a Kanizsai Újság egész terjedelemben közölte a következővel kezdődött: „Ezen a nyomorult sártekén egyéb szórakozás nincs,

¹⁰⁷ Glózik 2011. 32.

¹⁰⁸ Valkay 2010d. 12.

¹⁰⁹ Gyáni 1999. 94.

¹¹⁰ Papp 2010. 122.

mint az, a mit a társas élet, a társas összejövétel nyújt.”¹¹¹ Szintén a Prohászka vendéglőben került sor egy érdekesnek tűnő eseményre: Fóris Mihály hangszerfeltaláló adott hangversenyt.¹¹² Bár az újságokban nem sok nyomott hagyott, mégis maradt irodalmi lenyomata az Ádám-vendéglőnek, ill. sörözőnek. Az egyik Vass Imre már sokat idézett Bácskai rapszodiája, amiből megtudhatjuk, hogy ha nem is volt Kanizsának igazi kávéháza, még így is volt hova betérniük a férfiaknak a hivatali órák szünetében, csak épp nem az élénkítő kávé fogyasztása végett:

„A városháza bal oldalának által volt a híres Ádám-söröző. Délelőttönként oda jártak a városházi urak sörözni, persze csak suttyomban. (...) Kiváltképpen olyan két lábon járó söröskorsóknak, mint példának okáért a főszámvevő, az adóhivatali főnök, a rendőrkapitány, az aljegyző, vagy éppen az anyakönyvvezető is volt.”¹¹³

A bácskai életvilág jó ismerője, a szabadkai Csáth Géza szintén megörökítette az Ádám-sörözőt 1909-es Bácska című novellájában, melynek főhőse, egy Trencsén megyéből Kanizsára érkező fiatal polgári fiúiskolai tanár, örömmel veti bele magát az élénk társadalmi életbe. Rögtön betagosodik az Úri Dalárdába és a Tűzoltóegyletbe. Naplószerűen írja le a dalárdaóra utáni, gyakran cigányzenés, hajnalig tartó mulatozásba torkolló sörözéseket „az Ádámnál”, a társaság törzshelyén. De ezen kívül a társaséleti alkalmak egész skálájáról tudósít minket: két napig tartó lakodalom, legénybúcsú, szüreti multság, vendégeskedés, disznótor. „S ha valaki itt nem mulat, ki van rekesztve az emberek közül. Ha nem iszol, fel van mondva a barátság, nincsenek barátaid.” Hősünk nem is bírja sokáig a dalos, boros bácskai életet, s miután megismerkedett menyasszonyával, rögtön elhatározzák, hogy visszaköltöznek Trencsén megyébe.¹¹⁴

II.7.3. Az egyletek, körök székhelyei

A különböző vendéglátóhelyek mellett természetesen az egyletek saját helyiségei is nagy szerepet játszottak. A két legfontosabb a Kaszinó és a Gazdakör. A Kaszinó és a Takarékpénztár egy 1907. körül épült gyönyörű, szecessziós stílusú, igazi városias jelleget sugalló főtéri épületben kapott helyet.¹¹⁵ Itt tartották a kaszinótagok heti rendszerességű összejöveteleiket, báljaikat. Helyiségüket rajtuk kívül még a MIKE használta nagyobb rendszerességgel, de előfordult, hogy más egyesületek is igénybe vették, köztük a Vöröskereszt Egylet, a Kereskedő és Iparos Ifjak vagy az Izraelita Nőegylet. A Kaszinó

¹¹¹ Kanizsai Ujság 2. évf. 51. sz. 1909. dec. 18.

¹¹² Kanizsai Ujság 4. évf. 29. sz. 1911. ápr. 9.

¹¹³ Vass 2003. 23.

¹¹⁴ Csáth 2006. sz.n.

¹¹⁵ Klamár 1995. 27.

vendéglőse Börcsök Józsefné volt.¹¹⁶

A Gazdakör szintén 1907-ben költözött új székházba, melynek két nagyterme, színpada és könyvtára is volt.¹¹⁷ Sőt, 1909-ből még arról is értesülhetünk, hogy a Gazdakör vendéglőse, Varga Lajos kerthelyiséget nyitott, és ennek alkalmából táncmulatságot szervezett.¹¹⁸ E tulajdonságaival a Gazdakör székháza alkalmassá vált arra, hogy a nagyvendéglőhöz hasonlóan változatos és akár tömeges programoknak adjon helyet. A századfordulón a kör tagsága maga is igen nagy volt, 200 és 400 fő között mozgott, tehát egy-egy nagyobb saját rendezvény is elég sok vendégre számíthatott. A többi egyesület leginkább a Gazdakör színpadát kihasználva műkedvelő előadásokat, a MIKE ismeretterjesztő, népművelő előadásai egy részét tartotta itt, de táncmulatságokra is átengedték nekik. Szerepe a nagyvendéglőéhez hasonlít abban, hogy itt is sor kerülhetett olyan hivatalos eseményekre, mint pl. az 1909 decemberében tartott 300 terítékes díszebéd, melyet a városba látogató országgyűlési képviselők tiszteletére adtak,¹¹⁹ vagy a 120 résztvevős március 15-i hivatalos bankett.¹²⁰ A Gazdakör sokszínű funkcióját egészítette még ki az Uránia mozgó, amely műsorát hétről hétre a Kanizsai Ellenőr hasábjain tette közzé.

II.7.4. Házi összejövetelek, vendégeskedés

Végül, de nem utolsósorban a társadalmi életnek szintúgy a színhelye lehetett a polgári otthon:

„A házi összejövetelek is nagyrészt rögtönzött formában pattantak ki. Séta a népkertben. Négy-öt család összetalálkozik, nem jó lenne együtt vacsorázni? Általános helyeslés! Tehát előre! Megyünk X-ékhez. Ma ők a sorosok. Az asszonyok összetűtik az egyszerű vacsorát, a lányok terítenek, a fiatalemberek előkerítik a cigányt, s ott sem mulathattak jobban, ahol napokkal előbb készültek a murira.”¹²¹

Vass Imre Bácskai rapszodiájából részletes képet kaphatunk róla, hogyan zajlottak ezek a házi összejövetelek a tehetős üzletemberről, Grünfeld Hermannról mintázott Grünspann Izidor fényűzően berendezett főtéri otthonában, ahol gyakran összejött a doktor, a helyi lap főszerkesztője, a regényben a Borovich Benő nevet kapó Schöbel Miklós Jenő, valamint a művelt úriember, Sindelić ezredes, aki az impériumváltás után a katonai vezetés alá került város feje volt. Így tehát fontos, akár a várost is érintő ügyek dőlhetnek itt el, szűk baráti

¹¹⁶ Kanizsai Ellenőr 2. évf. 21. sz. 1912. máj. 19.

¹¹⁷ Kávai 2008. 57.

¹¹⁸ Kanizsai Ujság 2. évf. 23. sz. 1909. jún. 6.

¹¹⁹ Kanizsai Ujság 2. évf. 52. sz. 1909. dec. 26.

¹²⁰ Kanizsai Ujság 4. évf. 11. sz. 1912. márc. 17.; Kanizsai Ellenőr 2. évf. 12. sz. márc. 17.

¹²¹ Tiszavidék I. évf. 1926. 10. sz. nov. 21.

körben, borozgatás, konyakozás, szivarozás, vacsora vagy egy kis házimuzsika közben.

A fentiek tükrében tehát mindenképp túlzásnak kell tekintenünk Vass Imre következő mondatát: „Ősszel bizony, s utána egész télen, olyan tespedten, álmosan, olyan lustán nyújtózott el [a város] ott, a nagy Tisza-kanyarban, hogy néha már-már megdöbbenő volt.”¹²² A téli időszakban is, és főleg a farsangban nagyon is eseménydús volt az élet: bálak, multságok, társasvacsorák, házi összejövetelek, disznótorok követték egymást, és még a színi élet is felpettségült egy-egy színtársulat érkezésével. Összegzésképp ismét az 1926-os *Régi képek* című újságcikket idézném, amely a világháború utáni időszak nehéz gazdasági helyzetéből tekint vissza a „boldog békeidők” társadalmi életére:

„A jelzett időben [a századforduló környékén] nem csak a bálak és színielőadások merítették ki a szórakozási lehetőségeket, hanem 2-3 napig tartó névnapok, piknikek, kirándulások tették mozgalmassá az itteni társadalmi életet. Akkor még megvoltak a nagy vagyonok és a magas jövedelmek. A város minden este hangos volt a zeneszótól, s éppen nem volt feltűnő jelenség, ha egy vendég 500-600 forintot hagyott ott a multság helyszínén.”¹²³

II.8. Gyógyfürdő a parkban

II.8.1. Előzmények

Az 1890-es években már napirenden volt egy közfürdő építése a parkban,¹²⁴ ami azonban anyagi okokból nem valósult meg.¹²⁵ Mivel azonban a lakosságnak mindenképp szüksége volt valamilyen tisztálkodási lehetőségre, előtérbe került egy tiszai fürdőház terve, és 1897-ben meg is alakult a Tisza Fürdő részvénytársaság. A város 15 darab részvény megvásárlásával, valamint 450 forinttal támogatta a fürdő megvalósulását, kikötve azonban, hogy hetente egy napon ingyen fürdőt tartsanak a helybeli szegényeknek.¹²⁶ A szomszédos Zentán már 1884 óta működött fürdőház a Tiszán, tehát Kanizsa ebből a szempontból igen csak elmaradt, és csak jelentős késéssel biztosított a lakosságnak egy kényelmesebb, kulturáltabb és biztonságosabb lehetőséget a folyóban való fürdőzésre. Ezzel szemben Zentán már a második fürdőházat állítja fel egy vállalkozó, Schmidt Péter képesített úszómester 1898-ban. Ott ugyan létezett egy városi gőzfürdő, ami azonban használhatatlan állapotban volt, így a fürdőházaknak, amelyek nem csak közös medencével, hanem különálló kádfürdőkkel, fürdőszobákkal is rendelkeztek, jelentős

¹²² Vass 2003. 29.

¹²³ Tiszavidék I. évf. 1926. 10. sz. nov. 21.

¹²⁴ TLZ F:004.23. 1895.1.31/29.;

¹²⁵ TLZ F:004.24. 1896.9.11/?.

¹²⁶ Valkay 2010c. 12.

szerep jutott.¹²⁷ Bár Kanizsán sem igazán volt más lehetőség a fürdésre, fürdőzésre, valamilyen okból a tiszai fürdőház üzemeltetése anyagilag nem volt megtérülő, s fenntartása mind a részvénytársaság, mind a város részéről csak jelentősebb áldozatok révén volt lehetséges, míg végül 1910-ben annyi adósságot nem halmozott fel, hogy kénytelenek voltak eladni a fürdőt, melynek sorsa ezután nem követhető nyomon.¹²⁸

II.8.2. Vita a gyógyfürdő helyszínéről

A népkerti fürdőépítés 1908. után merül fel újra, amikor a várostól nyugatra fekvő legeltetésre használt szikes területen, a Járáson új kutat fúrnak a jószágok itatására. A víz gyógyhatásának felfedezéséről legenda született: egy sánta cigány lány megmosta fájós lábát a vízben, és meggyógyult. Egy másik, kevésbé közkeletű változatban pedig egy pástor fedezi fel a víz gyógyító hatását. Akárhogy is volt, a nép körében hamar híre terjedt a gyógyvíznek, és fürdésre kezdték használni. Többen kérelmezték, hogy a város fürdőhelyiséget és kádakat állítson fel a helyszínen. 1909-ben megtörténik a víz kémiai elemzése, mely által bizonyítást nyer jótékony ereje. Ezután kezdődött meg az a hosszadalmas procedúra, amely 4 év elteltével végül a Csodakút Artézi Fürdő megnyitásához vezetett. A folyamat alapvető hasonlóságot mutat az egy évtizeddel korábban fennálló fürdő-kérdéssel: a fő tényezőket itt is a helyszín és az anyagiak jelentették. Grünfeld Hermann, a kanizsai téglagyár igazgatója azonnal meglátta az üzleti lehetőséget, s még 1909-ben ajánlatot tett a gyógyvíznek a Népkertbe való levezetésére s ott egy modern gyógyfürdő emelésére. Mindezt egy részvénytársaság alakításán keresztül tervezte véghez vinni, ami azonban csak másodszori próbálkozásra, 1912-ben sikerült. Hogy a gyógyforrás ezalatt az idő alatt se legyen kihasználatlan a város kisebb-nagyobb fejlesztéseket eszközölt a kezdetleges járási fürdőnél, amelynek már az 1909-es fürdőidényben 7000 látogatója volt – legalábbis a polgármester jelentése szerint, aki a népkertivel szemben a járási fürdőépítést támogatta.¹²⁹ Az érdeklődés pedig tovább nőtt,

¹²⁷ Valkay 2000. 11.

¹²⁸ Valkay 2010c. 12.

¹²⁹ „Örömmel olvastuk az 1909. évi polgármesteri jelentésből, hogy az eddig kezdetleges fürdőberendezés mellett is – tehát tisztán a gyógyhatás kedvéért – több mint 7000 ember használta meglepő eredménnyel a csodakút fürdőjét...” (Kanizsai Ujság 3. évf. 21. szám, 1910. máj. 22. 1. o.) Felmerülhet a kérdés, hogy mennyire tekinthetjük hitelesnek ezt a számot, esetleg a városvezetőség szándékos túlzásáról lehet szó, hogy a járási fürdő tervét elfogadtassák a lakossággal? Megpróbálkozhatunk egy összehasonlítással Kósa László adatai alapján, sajnos azonban több problémába is ütközünk. A Kósánál megjelenő adatok ugyanis a fürdők látogatottságának 10-20 évvel ezelőtti jellemzőit festik le, és Magyarország akkori legfelkapottabb fürdőire vonatkoznak. Trencsénteplicen például 5025 látogatót jegyeztek az 1892-es évadban, Pöstyénen több, mint 3000-et az 1890-esben. Bár korábbi adatokról van szó, tekintve, hogy kiépült, közkedvelt fürdőhelyekről van szó, ezekhez képest a 7000 látogató a járási csodakútnál kissé túlzásnak tűnik. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a számítás következtelen lehet: a nagyobb fürdőhelyeken elvileg csak a huzamosabb időt (több hetet) a fürdőben töltő vendégeket számolták, az egy-két napra érkező „futóvendégeket” nem, de nem tudhatjuk, hogy a két kategóriát

Szabadkáról, Zentáról és a környék más településeiről is érkeztek látogatók. A kádak számát így 9-re emelték, építettek egy téglából készült medencét és öltözőkabinokat. A fürdő mellett két vendéglő és egy szálloda is üzemelt, és a városból omnibusz szállította a vendégeket a 6 km-re fekvő fürdőhöz. A kezdetleges fürdöléscímény így egész jól jövedelmezett, s a városvezetés egyre inkább arra hajlott, hogy ahelyett, hogy a gyógyvizet hatalmas költséggel a Népkertbe vezessék le, ott helyben építsenek fürdőépületet.¹³⁰ Ez ellen lépett fel igen erélyesen számos cikkével a helyi közvélemény tükre és formálója, a Kanizsai Ujság, melynek egyik legfontosabb, többször is kifejtett érve, hogy a fürdő park nélkül elképzelhetetlen. Maga a vezetőség is belátta, hogy a járási fürdő környezetét valamiféleképp rendezni kell, ezért ott fákat és cserjéket ültettek. A Kanizsai Ujság cikkírója ezt a lépést is értelmetlennek tartja.¹³¹

„Itt van a város óriási áldozataival s gondos szakértő vezetés folytán remekbe készült városi parkunk a népkert, amely egész Bács megyében, de azon túl is szépségéről híres, szinte magától kínálkozik arra, hogy e helyütt fürdőtelepet létesítsünk.”¹³²

„...nem tudjuk tehát elképzelni, hogy kinek az érdeke lehet az, hogy a fürdő a járáson, azon a minden vegetációt előlő kopár, szikes területen létesíttessék. – Ha a fürdőt a járáson csináljuk, örökre elvágjuk a város fejlődésének útját s egyszersmint agyonütöttük a fürdőt magát is, (...) míg ha most egyszerre fektetnők be a bevezetés költségeit a népkertig, ott készen találjuk a gyönyörű sétányt és vigadót, nem kellene egyéb, mint a fürdőépületet megcsinálni, és volna városunknak télen, nyáron fürdője, a bevétel pedig ez esetben bizonyosan megtízszereződne.”¹³³

II.8.3. A fürdőélet általános mintáinak követése

Nem meglepő ez a hozzáállás, hiszen már az évtizedek óta tervbe vett városi közfürdőt is a Népkertben képzelték el. Ennek okát pedig a kor fürdőéletét képező általánosan elterjedt minták követésében látom. A 19. század folyamán fejlett fürdőkultúra alakult ki Közép-Európában, és különösen jellemző társadalmi jelenséggé vált az Osztrák-Magyar Monarchiában. Felkapott és divatos fürdőhelyek sora jött létre, de a kisebb, kevésbé színvonalas, kisebb vonzáskörzetű fürdők is hozzátartoztak a fürdőélet egészéhez. A modern értelemben vett szabadidő térnyerésével az utazás, üdülés, nyaralás és ezzel együtt a fürdőzés a korabeli polgár életének részévé vált.¹³⁴ A fürdőzés, fürdőre járás

mennyire következetesen különítették el. (Kósa 1999. 81-82.) Azt azonban feltételezhetjük, hogy – mivel a járási fürdő ez idő tájt még alig-alig kiépített, s a kényelmes itt tartózkodás feltételei nem igazán adóttak – valószínűbb, hogy esetünkben inkább csak „futóvendégekről” beszélhetünk.

¹³⁰ Fejős 2008. 23-28.

¹³¹ Kanizsai Ujság 3. évf. 22. szám, 1910. máj. 29.

¹³² Kanizsai Ujság 3. évf. 21. sz. 1910. máj. 22.

¹³³ Kanizsai Ujság 3. évf. 37. sz. 1910. szept. 11.

¹³⁴ Kósa 1999. 5-6.

szokásának kialakulásához ezen felül szükség volt a gyógyrerő felértékelődésére, valamint felvilágosodás és az ipari forradalom nyomán megváltozó természetszemléletre: a természet inntől felüdít, gyógyít, gyönyörködte. A fürdők nem csak az egészség megörzésének és a gyógyulásnak a helyszínei, hanem élénk társadalmi életet és szórakozási lehetőséget nyújtottak a vendégeknek. A gyógyrerő azonban alapvetően meghatározta egy üdülöhely vonzerejét, és közrejátszhatott új típusú üdülési formák kialakulásában. A magaslati üdülöhelyek mint klimatikus gyógyhelyek elsősorban tiszta hegyi levegőjükkel csábították a vendégeket, de itt lendültek fel más kikapcsolódási formák is, mint a természetjárás és a téli sportok. A tóparti fürdőzés sokáig szokatlannak, sőt, különködésnek számított, ezért a balatoni üdülés népszerűsítése céljából a tó vizét gyógyhatásúnak állították be, valamint a napfény, a levegő és a természetben való tartózkodás jótékony hatását hangsúlyozták. Ugyanezekkel az érvekkel kellett bizonygatni a tengerparti fürdőzés egészséges voltát.¹³⁵

A fürdőélet Monarchia-szerte elterjedt mintái, melyeket még a kisebb fürdöhelyeken is igyekeztek megvalósítani, felölelték a fürdőtelepek szerkezetét és stílusát, kötelező épületeit, de a vendégeknek biztosítandó szórakozási alkalmakat is. Egy valamire való fürdő kötelező kelléke a fürdőépület, a szállók, villák, vendéglők és nem utolsósorban a park, az árnyas sétányok, az „ózdús levegő”. A fürdőtelepet befogadó park, az ún. kurpark fontos funkcióval rendelkezett: szerepe nem csak esztétikai, de mivel a fürdőkúrának szerves része a szabadban való mozgás, a park feladata, hogy jó levegőjű, zajtól, portól, szélről védett sétahelyet biztosítson a vendégeknek. A kurparkok stílusa az angolkerthez áll legközelebb, de vele ellentétben nem arra törekcsenek, hogy a természetben való magányos bolyongás exkluzív, arisztokratikus élményét nyújtsák, hanem hogy a gyógyulás és a társas élet helyszínéül szolgáljanak. Ennek példáján a tó, amelyben eddig csak gyönyörködtek, a kurparkban a vendégek testedző szórakozásának, a csónakázásnak adott alkalmat.¹³⁶

Miután a népkerti közfürdő építése anyagi okokból elmaradt az 1890-es években, a járási gyógyforrás felfedezésével, és annak a lehetőségnek a felmerülésével, hogy Kanizsából szabályos fürdöhely válhat, még égetőbb igény jelentkezett arra, hogy a fürdő ezen minták alapján valósuljon meg. A Kanizsai Ujság cikkírója egy rövidebb felhívásban maga a is felsorakoztatja a modern fürdöhelyekkel szembeni követelményeket, összevetve őket a helyi állapotokkal:

135 Kósa 1999. 43-52.

136 Uo. 128-133.

„Pedig bizony a kanizsai „csodakúton” nem várja a beteget kényelmes fürdőház, szálloda, fürdőorvos, könyvtár, zene és egyéb kellékei a modern fürdőknek. Még csak pormentes, ózondús levegőt, parkot, árnyas helyet sem talál a gyógyulni vágyó. És hogy mégis százai keresik föl a betegeknek, csak csodás gyógyhatását bizonyítják, amelyet valóságos véték lenne továbbra is kiaknáztatlanul hagyni. Célszerű, modern, parktól körülvett fürdőbe kell vezetni a járási „csodakút” vizét, ahol szórakozást, üdülést, gyógyulást találjon minden beteg.”¹³⁷

A következő évben az újság beszámol róla, hogy egy küldöttség szerveződött, amely megpróbálta meggyőzni a polgármestert a járási beruházás tervének elhibázottságáról.¹³⁸ Valóban, a Népkertben már számos dolog rendelkezésre állt, ami egy bizonyos színvonalat megütni kívánó fürdőtelephez szükséges: gyönyörű park, csónakázótó, cukrászda, zenepavilon, teke- és tenispálya, a Vigadó pedig betölthette a fürdői társadalmi élet központját képező kurszalón¹³⁹ szerepét.

Az 1911. évben végre előremozdult a fürdő ügye. Grünfeld Hermann és társai ismét kezdeményezték a részvénytársaság megalakítását és megkezdtek a 200 korona értékű részvények árusítását, melyről a Kanizsai Ujság is beszámolt: „A jegyzések javában folynak. Kereskedők, kiskasszák, iparosok, tisztviselők iparkodnak elősegíteni a tetemes jövedelemmel kecsegtető vállalat létrejöttét.” Közzéteszi az eddigi előjegyzők névsorát, amelyben ott találjuk többek között Bednárz Károly városi kertészt, Kövecs Gyula vendéglőst (ő üzemeltette egyébként az egyik vendéglőt a járási fürdő mellett), Dr. Roxer Gyula orvost, Longa József cukrászt, Reiss Zoltán építészt (a fürdőépület későbbi tervezőjét), Huszágh István városi adóügyi és pénzügyi tanácsnokot, Grüner Ármin kereskedőt és másokat. Ugyanakkor nehezményezi a cikkíró, hogy „a nagyobb birtokosok és ismert tőkepénzesek elenyésző számban találhatók az aláírók között.”¹⁴⁰

1912 májusában a részvénytársaság szabályosan megalakult és befizette az alaptőke 30%-át (45 000 korona), így életbe léphetett az a megállapodás, amelynek részleteit még 1909-ben kidolgozták, amikor Grünfeld Hermann először tett ajánlatot a városnak a gyógyvíz Népkertbe való bevezetésére és ott egy modern fürdő építésére. A szerződés szerint a részvénytársaság megkapja a csodakút vizének kizárólagos használati jogát 30 évi időtartamra. Megkapja az építkezéshez szükséges területet a Népkertben, 15 villatelek teljes tulajdonjogával együtt. Őt illeti továbbá a Vigadó bérleti joga szintén 30 évre. Cserébe köteles a Népkertben egy legalább 20 káddal és medencével működő fürdőházat,

137 Kanizsai Ujság 2. évf. 15. sz. 1909. ápr. 11.

138 Kanizsai Ujság 3. évf. 22. sz. 1910. máj. 29. 1. o.

139 Nevével ellentétben nincs köze a kúrához, a fürdővendégek napközbeni közös tartózkodási helyéül szolgált, esetleg különböző rendezvényeknek adhatott helyet. (Kósa 1999. 145.)

140 Kanizsai Ujság 4. évf. 72. sz. 1911. nov. 19.

kazánházat és szolgalakást építeni, és 30 év múlva, a szerződés lejártá után a városnak átadni őket. Még a szerződés megkötése előtt Grünfeld azt is kijelentette, hogy a fürdőt később bővíteni szándékozik, és egy modern gőzfürdő építését is tervezi.¹⁴¹

II.8.4. A beruházással szemben támasztott várakozások: turizmus és higiénia

A helyi sajtó alapján kitűnik, hogy igen nagy várakozásokat támasztottak a beruházással szemben. Mindenekelőtt a város idegenforgalmának és ezzel együtt kereskedelmének és iparának fellendülését várták. Az új létesítmény új munkalehetőségeket is teremtene, és a házzal bíró lakosok szobák kiadásával is keresethez juthatnak. A felkapott fürdőhelyek sorába lépni – rendkívül kecsegtető lehetőség. A Kanizsai Ujság cikkei azt sugallják, hogy a fürdőt a város felemelkedésének, a fejlődés, a haladás, kulcstényezőjének tekintették,¹⁴² amit két idézettel is szeretnék illusztrálni: az egyik a fürdő-részvénytársaság megalakulásáról szóló határozat kapcsán jelent meg, a másik pedig a fürdő megnyitásának idejéből származik.

„Előnyeire nézve ma még beláthatatlan és ki nem számítható horderejű ez a határozat a város idegen forgalmára, iparára és kereskedelmére, de az őstermelő osztály érdekeire is. Magyarokanizsa város csak nyerhet ezzel a haladó kor jelszavát mérlegeli tudó határozattal...”¹⁴³

„...valóban büszkén tekinthetünk ezen új intézményünkre, mellyel sok, nálunknál nagyobb város is méltán eldicsekedhetnék. (...) Amiket itt elmondtunk, leadtunk nem annyira a helybeli közönség felvilágosítására, hanem inkább vidéken lakó olvasóinknak tájékoztatására. Vegyenek tudomást arról a haladásról, melynek új intézményünk egyik ékesen szóló bizonyítéka.”¹⁴⁴

A város ezen új intézményének kettős funkciót szántak. Az egyik szerint a fürdő az ide érkező gyógyulni, üdülni vágyó vendégeket hivatott szolgálni, ezáltal fellendítve Magyarokanizsa idegenforgalmát, gazdaságát. A másik fontos, bár az újságcikkekben kevesebbet emlegetett funkció a városi közfürdő szerepköre, a város egészségügyi helyzetének javítása, a lakosság pusztai tisztálkodási lehetőségének biztosítása. Hiába vannak a városnak gazdag vízforrásai, ezek kihasználására nem történtek meg a kívánatos lépések – rója fel a cikkíró – s a lakosság azon igénye, hogy „az egészség megóvására és fenntartására nélkülözhetetlen gyakori fürdőzés” lehetséges legyen, kielégítetlen marad. A

¹⁴¹ Fejős 2008. 30-31.

¹⁴² Némileg más képet kapunk minderről, ha a másik helyi hetilap, az 1911-ben induló Kanizsai Ellenőr e témában megjelenő cikkeit is áttekintjük. A Kanizsai Ellenőr a „Magyarokanizsai Ifjúsági közművelődési Egyesület” hivatalos lapja, és általában ellenzéki pozícióba helyezkedett mind a városvezetéssel, mind a konkurens lappal szemben, és inkább kritikai hangvételben ír az alakuló fürdőről a Kanizsai Ujság „rőzsafelhős álomvilága” helyett. (Klamár S. 2010. 64-67.)

¹⁴³ Kanizsai Ujság 4. évf. 61. sz. 1911. szept. 3.

¹⁴⁴ Kanizsai Ujság 6. évf. 33. sz. 1913. aug. 17.

járási fürdő megközelítése igen nehézkes és költséges is, ami megakadályozza a közönséget a fürdő gyakoribb igénybevételében. Valamint rendelkezik ugyanazzal a hátránnyal, amivel a tiszai is:

„Bármily egészséges legyen is a Tiszán mint folyóvízben való fürdőzés, e kérdést előbbre nem viszi, mert ott a fürdőidény évenként alig egy-két hónapra szorítkozik, másrészt pedig igen sokan vannak, kiknek szervezete nem tűri meg a hideg vízben való fürdést, így a Tiszán való fürdés, amint láthatjuk is, a közönség elenyésző csekély részének szolgálhatja javát és nagymértékben függ az időjárás szeszélyességétől.”¹⁴⁵

Mindezen igények megjelenése egy Magyarakanizsához hasonló vidéki városkában jól szemlélteti azt az átalakulást a higiéniai kultúra terén, amely Magyarországon – Nyugat-Európához képest jelentős késéssel – épp a 20. század tízes éveitől kezdett terjedni elsősorban polgári körökben. Bár a változások először Budapesten jelentkeztek mind az emberek mentalitásában, mind az infrastruktúra nyújtotta lehetőségek terén, és a vidék messze lemaradt a fővárostól, épp ezek a cikkek mutatják, hogy már vidéken is volt olyan réteg, amely fogékony volt ezekre az újításokra, és ha megvalósítani nem is tudta, de legalább követendőnek tartotta ezt az új higiéniai felfogást. A test tisztántartásának igénye sokkal lassabban terjedt el, mint a ruházat és a lakókörnyezet, vagyis a látható részek higiénijával kapcsolatos elvárások. A fürdőszoba megléte presztízsértékű volt, de a valóságban csak lassan vált tényleges funkciójában használt helyiséggé. A fürdőszoba nélküli lakásokban a hálósobában kapott helyet a tisztálkodási blokk. A polgári értékrendet képviselő családoknál a mindennapi tisztálkodás a mosakodást foglalta magába: a nyak, a hónalj és az arc megmosását. Fürdésre, az egész testre kiterjedő „nagy tisztálkodásra” csak hetente egyszer került sor – legalábbis a fővárosban¹⁴⁶, de nyilvánvalóan ritkábban fürödtek ott, ahol a tisztálkodás tárgyi feltételei (pl. fürdőszoba megléte, vezetékes víz) nem voltak adottak. „A századvégi polgárság általában csak akkor fürdött, ha beteg volt vagy ha nősült.” – írja Márai Sándor az *Egy polgár vallomásaiban*.¹⁴⁷ Mindezzel egybecseng, s tökéletes tükrözi a kanizsai állapotokat a következő idézet, amely szintén egy a fürdőépítéssel kapcsolatos cikkből származik:

„Nem tartják-e szégyenletes dolognak, hogy ennek a 18.000 lakost számláló városnak nincs gőzfürdője? Hogy Szegedre meg Zentára járunk újból megfázni, ha az orvos gőzfürdőt rendel? Ha már semmi másért, a gőzfürdő kedvéért is be kell hozni a vizet a városba, mert már nem is ázsiai, hanem középafrikai állapot az, hogy kora ősztől nyárig – míg csak a Tisza fel nem melegszik – kell közlakosságunknak várnia, ha meg akar

145 Kanizsai Ujság 3. évf. 41. szám, 1910. máj. 21. 1-2. o.

146 Czingel 2009. 96-98.

147 Czingel 2012. sz.n.

itthon fürdeni. Nincs ám mindnyájunknak oly tágas lakásunk, hogy abban fürdőszoba is legyen, s nincs mindnyájunknak oly sok felesleges pénzünk, hogy még fürdőkádra is teljék.”¹⁴⁸

Az 1909-ben lefektetett megegyezés szerint a részvénytársaság köteles lett volna a vasút előtti vásártéren egy olcsó népfürdőt is létrehozni, ez azonban az 1912-es végleges szerződésből kimaradt.¹⁴⁹ Több, egymásra reagáló cikket találunk ezzel kapcsolatban a két helyi lap, a Kanizsai Ujság és a Kanizsai Ellenőr hasábjain. Míg az utóbbi a vásártéri népfürdőt kéri számon a részvénytársaságon,¹⁵⁰ az előbbi egy igen erélyes – némileg talán túlzó és cinikus – hangvételű olvasói levelet közöl, mely azzal vádolja a Kanizsai Ellenőr szerkesztőségét, hogy mesterséges akadályokat gördít a végre valahára megvalósulni kezdő fürdő-ügy elé, és hogy a külön népfürdő követelésével a társadalmi különbségek elmélyítését érnék el.

„...mert mikor a közegészségügy előreviteléről van szó, nem tudjuk megérteni, nem tudjuk elfogadni, hogy a város közönsége éppen ily áldásos intézmény használata szempontjából kasztokra osztassék. (...) Csodálatos, hogy a „Kanizsai Ellenőr” a nagy demokrata, a nép ügyeinek tüzes szószólója, a népnek lelkes barátja és támogatója a népet nem akarja beengedni a városligetbe! Az fürdjék másutt, ez az elem, szerint, nem oda való! Az „Ellenőr” ezek szerint a ligetet talán csak az úri osztály kizárólagosan szabadalmaztatott üdülőhelyének akarja lefoglalni?”¹⁵¹

Bár az újságok hasábjain heves vita folyt, a valóságban a külön népfürdő építése ekkor már nem szerepelt a tervekben.

II.8.5. Kanizsa a fürdővárossá válás útján

1913 augusztusában megnyitott végre a Csodakút Ártézifürdő. Összesen 20 kád állt rendelkezésre, három osztályra osztva: másodosztályú kádfürdő (80 fillér), elsőosztályú (1 korona) és fajanszkádas luxus fürdő (1.40 korona).¹⁵² Az előcsarnok a velencei tükörrel, a Zsolnay virágtartókkal és a falikárpitokkal igazán impozáns képet mutatott. Az emeleten 4 vendégszobát alakítottak ki, ezenkívül felépült még két szállásház is a fürdőépület mögött. Külön épületben kapott helyet a közös medence 28 öltözőkabinnal.¹⁵³ Végre beteljesedett az álom, Magyar-Kanizsa nagy lépést tett a fürdővárossá válás útján, de ez épphogy csak beleesett a boldog békeidőkben hőskorát élő fürdőkultúra utolsó éveibe. A fürdőről 1915-ben megjelent tájékoztatóban pontosan ugyanazokat a sablonokat olvashatjuk, amelyeket

148 Kanizsai Ujság 4. évf. 78. szám, 1911. dec. 31. 2. o.

149 Fejős 2008. 25.

150 Kanizsai Ellenőr 5. évf. 25. sz. 1912. jún. 15. 1. o.

151 Kanizsai Ujság 5. évf. 23. sz. 1912. jún. 9. 2. o.

152 Tájékoztató a magyarkanizsai Csodakút Ártézifürdőről. 1915. Közli: Fejős 2008. 88-94.

153 Kanizsai Ujság 6. évf. 33. sz. 1913. aug. 17. 1. o.

az összes többi fürdőreklámban: „A fürdő közvetlen a város mellett elterülő gyönyörű népkertben fekszik, (...) hol a *kitűnő levegő* és *szép sétányok* teszik kellemessé a tartózkodás... A levegő a Tisza folyó közvetlen közelsége, a közeli sziget erdősége és a ligetet környező gyümölcsös és rózsás kertek folytán enyhe, *pormentes, tiszta és ózondús.*” (Kiemelés tőlem.) A Népkert másik oldalán a fürdőépülettel szemben terveztek egy luxus-fürdőszállót, és abban is bíztak, hogy a 15 villatelek is minél hamarabb elkel és beépül, de az első világháború megghiúsította ezeket a nagyszabású terveket.¹⁵⁴

II.9. Városrendezési, városszépítési törekvések

Gerő András szerint a Monarchia örökségének legfontosabb elemét a polgárosodás, illetve a civilizatórikus törekvések eredményei képezik. A modernitás vívmányai ebben a korban lettek egyre nagyobb körben elérhetőek.¹⁵⁵ Sok más (pl. oktatási rendszer, egészségügy, vasúthálózat, stb.) mellett a korszerű városépítés is e kor eredménye. Európa terjeszkedő és sűrűn beépített városaiban a feleslegessé vált, idejétmúlt létesítmények, pl. erődítmények, katonai gyakorlóterek felszámolásával hoztak létre új zöldfelületeket. A városi tér fejlesztése a presztízs- és esztétikai szempontok mellett most már urbanisztikai elvek mentén is történt.¹⁵⁶ A felvilágosodás természetkultusza a polgári szellemiségbe beépülve szintén parkok, zöldfelületek létrehozását ösztönözte¹⁵⁷

II.9.1. A város parkosítása

Az utcák, terek rendezése, fásítása Kanizsán jól dokumentálható. E feladat a községi kertész hatáskörébe tartozott, és a kiültetendő csemetéket természetesen a népkerti faiskolából biztosították. 1877-ben a fásítást a Szent János utcán kezdték, majd a Nagy utcán (a város főutcája) folytatták, és így tovább. A fásításra a Népkertben e célra nevelt akácfákat használták. A népkerti bizottság 1879 tavaszán a „piacz, illetve sétatér” befásítását és kikövezését javasolta, amit az előljáróság is támogatott.¹⁵⁸ 1889-ben megérkezett Kanizsára a vasút. A következő év elején bemutatták a vasútállomás előtt létesítendő sétány tervét. A „Vasúti park” számára 3705 négyszögölnyi területet jelöltek ki. Ugyanitt a selyemtenyésztés emelése céljából szederfák ültetését rendelték el a földművelésügyi és ipari-kereskedelmi miniszter rendelete szerint. A tervek megvoltak tehát, de a bekerített vasúti park megvalósítására csak 1893-ban került sor gyümölcs- és

¹⁵⁴ Valkay 2011. 52.

¹⁵⁵ Glässer – Zima 2013. 249.

¹⁵⁶ Magyar 2008. 334.

¹⁵⁷ Glässer – Zima 2013. 261.

¹⁵⁸ Valkay é.n.a. 3.

gazdasági fák kiültetésével. 1905-re a vasúti liget igen elhanyagolt állapotba került, és azt tervezték, hogy a járda melletti két-két sor fa kivételével kiirtják. A megyei törvényhatóság azonban ezt nem engedélyezte, mondván: „közegészségügyileg mindenütt ligetek megteremtése kell történnjen, nem pedig a már meglévőket kiirtani, ezért felhívja a községet, hogy a kiirtás helyett kellően gondoskodjék ezen ligetről, és a községi kertész közbenjárásával az elhanyagolt ligetet hozza rendbe”. A kis park megmaradása egyébként folyamatosan veszélyeztetve volt, különböző beruházások számára nézték ki a területet: 1902-ben a kórház, 1907-ben gőzmalom számára.¹⁵⁹ Ekkor már a község is beláthatta a kis zöldfelület értékét, és nem volt hajlandó eladni azt. Kár is lett volna, hiszen a vonattal érkezők először ezt látták meg a településből, így annak fontos szerepe lehetett a városról kialakuló első benyomás milyenségében. A vasútállomás ezenkívül olyan ünnepélyes eseményeknek is színhelye lehetett, mint a Kanizsára látogató országgyűlési képviselők fogadása, vagy a torinói tűzoltó-világbajnokságról győztesként hazatérő Önkéntes Tűzoltóegylet köszöntése.¹⁶⁰ A vasútállomás és környéke tehát mint reprezentációs helyszín is felfogható.

1908-ban a piactér akácfáit kivágják és helyükre hársfákat ültetnek. Vass Imre már azt az időt festi le, mikor ezek a hársfák érett korba értek:

„Piacterét, azt a két tágas és szép, négyszögletű térséget a városka főutcája, az Úri utca bazaltköves kocsútja szelte ketté. A tér egyik felét ifjú, vidám gömbakácok, a másik felét pedig majdnem derékvastagságú hársfák szegélyezték a két oldalát. Ez volt a gyalogpiac... Már május végére mindig beárnyékosították a virágbaborult hársfák. Ilyenkor olyan volt a tér, mint egy virágos lakodalmas sátor és benne a virágról virágra szálldosó, zümmögő milliónyi méhecske muzsikált. Mert az is volt az érzése azoknak a pámboki és tópartiközi legényeknek meg lányoknak, akik a május végi, június eleji vasárnap délutánokon akkor még odajártak táncolni, bolondozni, cika ide páromat vagy éppen ollódsit játszani.”¹⁶¹

Tehát a szépen fásított városi térnek is megvolt a maga közönsége: az alsóbb rétegekből származó ifjúság szórakozott is szívesen. Ahogy azt Vass Imre érzékletesen leírja nekünk, a piactérül szolgáló főtér, hivatalos nevén Rákóczi tér két részre oszlott: az egyik része a nagyvendéglő felé esett, a másik a községháza, illetve a helyén 1911-12-ben felépülő új városháza felé. Ezidőtájt vált egyre égetőbb szükséggé, hogy a piacot máshová helyezvén felszabadítsák a teret a növekvő kereskedelmi forgalom terhe alól, lehetőséget biztosítva a

¹⁵⁹ Valkay 2010a. 12.

¹⁶⁰ Kanizsai Ujság 4. évf. 60. sz. 1911. aug. 27.

¹⁶¹ Vass 2003. 15.

tér parkírozásának.¹⁶² Főleg a városháza felőli oldal igényes kialakítása lehetett fontos, hisz ez a rész jelentős szerepet játszott a társadalmi nyilvánosság különböző helyszíneinek szerkezetében. 1910-ben pünkösd vasárnapján népes közönség előtt itt tartotta programbeszédét Tallián Vilmos nemzeti munkapárti képviselőjelölt.¹⁶³ Tartottak a téren március 15-i ünnepségeket, és itt vendégelték meg a világbajnok tűzoltócsapatot. Rossz idő esetén pedig a rendezvényeket bármikor át lehetett helyezni a nagyvendéglő dísztermébe. Itt tartott térzenét a tűzoltózenekar 1892-ben Ferenc József 25 éves uralkodói évfordulója alkalmából,¹⁶⁴ és az impériumváltáskor itt tartottak szintén díszhangversenyt és díszvacsorát a város régi és új urai.¹⁶⁵

1911-12-ben a Szent István utcában szintén az akácfák helyére ültettek Gesztenyefákat. Ezt az utcát, ami tulajdonképpen a főutcának a vasút felé haladó folytatása ma Gesztenye fasornak hívják, és a százéves fákból még elég sok ma is megvan. 1913-ban is folytatódott az utcák fásítása. A kiültetésre 4-500 db különböző fajta fát láttak elő.¹⁶⁶ A lakosság büszke is volt a folyamatosan szépülő városra. 1911-ben a Tűzoltóegylet elhatározta, hogy pályázik az 1914-ben tartandó országos tűzoltókongresszus Magyarakanizsán való megtartására. A tervet a Kanizsai Ujság is helyeselte a város alkalmassága mellett érvelve: „addig létesítendő közintézményeink, utca-parkozásaink, gyönyörű Erzsébet-ligetünk, mind alkalmasok lesznek arra mivel egy alföldi város vendégeinek reprezentálhat.”¹⁶⁷ 1915-ben a Csodakút Ártézifürdő ismertetője szintén kiemeli: „Általában Magyarakanizsa egészségi viszonyai igen jók, az utcák rendezve, fásítva vannak...” Ezen kívül a Törökkanizsára vezető „gyönyörű fasoros, kövezett országutat” mint kellemes sétautat ajánlja a vendégek figyelmébe. Arról a fasorról van szó, melynek kivágását 1909-ben határozták el, de sikerült megakadályozni, valószínűleg a sajtó segítségével is, amely több cikket is szenteltek a témának, pl. „Durva fairtás” címen, hangsúlyozva, hogy „Kanizsán ezen díszét” inkább gondozni kéne, hiszen még ha a kivágottak helyére új fákat is ültetnek, évtizedek kellenek, hogy „a lakosság azok árnyékában megtehesse sétáit.”¹⁶⁸

De szót emelt az újság a város infrastruktúrájában fennálló számos hiányosság ellen: a nyáron poros, télen sáros utcák, a piszkos és szemetes disznópiac (Szabadság tér) ellen, a Szerb utcai népkerti lejáró rossz állapota, valamint a Népkerti sor és az egész város

162 Valkay 2013. 12.

163 Kanizsai Ujság 3. évf. 21. sz. 1910. máj. 22.

164 TLZ F004.20 1892.5.31/167.

165 Vass 2003. 90-92.

166 Valkay 2010a. 12.

167 Kanizsai Ujság 4. évf. 18. sz. 1911. márc. 2.

168 Kanizsai Ujság 2. évf. 45. sz. 1909. nov. 7.

egyenetlen, pocsolyás útjai, járdái ellen. Ezek mellett azonban valóságos sajtóhadjárat indult az állami fedező ménnek és az apasertéseknek a városháza udvarán álló istállóban való elhelyezése ellen. Már 1909-ben is terítéken volt a téma, amely 1911-12-ben az új városháza építéskor még mindig aktuális maradt. Mindeközben előkerülnek a higiénia, az esztétika és a közérköls szemponjtai. Ugyanakkor presztízskérdés is, hogy az állattartás kikerüljön a városközpontból, a városi fejlődés legrepresentatívabb épülete, az 1912-ben felépülő új városháza közeléből és a város üdülőhelyéhez, a Népkerthez, illetve a Törökkanizsára vivő sétányhoz vezető útvonalból, „mert mégis csak szégyen gyalázat, hogy egy ilyen városnak, mint Magyarakanizsa, a népkertbe járó közönség, de különösen a gyereksereg gaudiumára a fedezések a legforgalmasabb helyen nyíltan történjenek.”¹⁶⁹ Jogos elvárás volt a vezetőség felé, hogy „az új városházát a megfelelő kerettel láttatja, parkírozttatja udvarát és nem tartja fenn ott a legelőt.”¹⁷⁰ 1912-ben még mindig cikkeznek róla, de már ki sem fejtik a problémát, csak a következőket jegyzi meg a szerző: „Van a városnak egy országos híré sétánya, de aki oda le akar menni, az az egyik oldalon fogja be a szemét és a fülét, a másikon meg az orrát.”¹⁷¹ A közvélemény felől gyakorolt állandó kritika talán nem volt túl hatékony, számunkra azért mégis fontos, hiszen jelzi az igényeket, az értékeket.

II.9.2. A város büszkesége: a Népkert

A negatívumok mellett bőven találunk pozitív képeket, főleg a város büszkeségét jelentő Népketről. A Borovszky-féle vármegyei monográfiában például ezt olvashatjuk:

„A város alatt van Magyarakanizsa gyönyörű népkertje, kitűnő faiskolával és virágkertészettel egybekötve, mely a modern műkertészet minden igényeinek megfelel s a legkényesebb ízlést is kielégítheti. Díszes séta-úttjai, angol kertjei, virágköröndjei és árnyas ligetei a legkellemesebb benyomást teszik s versenyezhetnek bármely más város üdülő helyével.”¹⁷²

1910-ben kanizsai működésének 25 éves évfordulója kapcsán került a figyelem központjába Bednáröz Károly városi kertész. Barátai, tisztelői ünnepséget szerveztek ez alkalomból, melyen 140 résztvevő jelent meg a jubiláns tiszteletére, köztük olyan neves személyek, mint Vojnits István megyei főispán, Popovits Sebő megyei főjegyző, valamint „Törökkanizsa intelligentiájának színe java.” Angyal Dezső miniszteri tanácsos, az országos kertészeti szakiskola igazgatója levélben méltatta Bednáröz 25 éves sikeres

169 Kanizsai Ujság 3. évf. 5. sz. 1910. jan. 30.

170 Kanizsai Ujság 3. évf. 75. sz. 1910. dec. 10.

171 Kanizsai Ujság 5. évf. 19. sz. 1912. máj. 12.

172 Iványi 1909. 319.

működését. A hölgyek az alkalomhoz illően virágdíszbe öltöztek. Méltán illette meg ez a megbecsülés a főkertészt, „ki mindég azon iparkodik, hogy népkertünkben találja meg a közönség *élvezetét* és *gyönyörét*, megyékre szóló büszkeségünkben, országos hírvű gyümölcsfaiskolánkban pedig városunk a remélt és előirányzott *hasznát*.”¹⁷³ (Kiemelés tőlem.) Ebben a pár sorban máris fölfedezhetjük a Népkert valódi jelentőségének két alapvető területét. Ha kiemelkedő szakmai tevékenysége még nem lett volna elég, Bednárucz emellett még közéleti tevékenységet is vállalt a Sport-Tennis klub és az Erzsébet-ligeti bizottság elnökeként, valamint a Vöröskereszt-Egylet rendes tagja volt.¹⁷⁴

Dr. Roxer Gyula írásából egy festői szépségű tavaszi liget, a Bednárucz kezelésében lévő Népkert bontakozik ki előttünk:

„Március elsején (...) amikor a Lonicera apró üde levelekkel borított ágai oly barátságosan bókolnak és hivogatólag integetnek a szabad természet ölén városunk egyik méltó büszkeségében, a mi népkertünkben a tavasz első dalos hírnökének, a kedves kis kerti zenésznek; (...) melyet csak olykor-olykor int alázatosságra a népkertünk fényes tollazatú díszét képező pávák, nem valami különös zenei élvezetet nyújtó, de annál erélyesebb és határozottabb rikácsolása...

Azon a területen, a hol ő [Bednárucz] most a kis király, melyt városunk közlakossága 25 év előtt az ő gondjaira bízott, ma rend és tisztaság, műízlés és költészet, változatosság és báj hódított teret. Oly szép és vonzó e hely, hogy még a fülemülék is szívesebben fészkelnek itt, mint az ártér és sziget bokrában, holott kora tavasztól késő őszig a gyermekek édes csacsogásától és pajzán kacagásától, az ifjú leányok és legények víg danájától messzire visszhangzik e hely.”¹⁷⁵

A helyi forrásokból nem állapítható meg, hogy a Népkert valóban megyei, esetleg országos hírnevet szerzett e magának és Magyarokanizsának – ehhez szélesebb körű kutatásra lenne szükség. Az általam használt források csak arra mutatnak rá, hogy a helyi társadalom szemében milyen fontos mutatója volt a gyönyörű park a városiasodásnak, a polgári fejlődésnek.

III. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ VÉGÉTŐL AZ 1950-ES ÉVEKIG

III.1. Változások a helyi egyleti életben és vendéglátóiparban

A világháború évei alatt visszaesett az egyesületek aktivitása. Az újságok is inkább a hadi helyzetről tudósítottak, és kevesebbet foglalkoztak a helyi eseményekkel.¹⁷⁶ A '20-as

¹⁷³ Kanizsai Ujság 3. évf. 10. sz. 1910. márc. 13.

¹⁷⁴ Sz.n. é.n.[1909.] 415.

¹⁷⁵ Kanizsai Ujság 3. évf. 10. sz. 1910. márc. 13.

¹⁷⁶ Kávai 2008. 47-48.

évekre azonban úgy tűnik konszolidálódott a helyzet és a helyi szervezetek aktivitása ismét megnőtt. Megtartotta korábbi jelentős szerepét a Gazdakör, sőt, a rendelkezésemre álló korabeli lapok alapján rendezvényeinek számában (esősorban bálak) ki is emelkedik a többi egyesület közül. Csökkenni látszik azonban az Úri Kaszinó tevékenysége, legalábbis egy időre, míg 1936-ból ismét olyan tudósítást kapunk, amely szerint a kaszinó minden szombat este megtartja szokásos zene- és táncestélyét, melyen a vidék aranyifjúsága általában részt szokott venni.¹⁷⁷ Kevesebbet hallani a Tüzoltóegyletről is, de valószínű, hogy minden évben legalább két alkalommal, farsangkor és a nyári időszakban, szerveztek valamilyen megmozdulást, nem ritkán egészen nagyszabásút. Ilyenkor a többi egyesület is csatlakozott a tűzoltókhoz, és rendezvényeik bevételét nekik ajánlották. A Ifjúsági Közművelődési Egyletről már nem találunk híreket, megjelenik viszont egy hasonló tevékenységet folytató csoport, a Törekvő Munkás Ifjúság, akik leginkább színdarabokat, műsoros esteket adtak. Megjelennek a különböző szakmák szervezetei, melyek szintén bekapcsolódnak a különböző társaséleti alkalmak szervezésébe. A Szabóiparosok Szakcsoportja például – stílusosan – jelmezbálgjairól volt híres. Az 1918 februárjában tartott „rendes évi álarcosbálgján” iparosok és értelmiségiek is szép számmal megjelentek.¹⁷⁸ A Mészáros és Hentessegédek Egyesülete főleg gazdag társasvacsoráiról volt nevezetes. De rajtuk kívül hallatott magáról a bőriparosok szervezete, a Sztáranizsai Építőmunkás Ifjúság, és a Független építőmunkások csoportja. Nem kivehető, hogy valódi szervezetet alkottak-e vagy csak alkalmi összefogásról volt szó az asztalossegédek és a téglagyári munkások tombola-estélye, illetve társasvacsorája esetében. Az iparosok szervezetei közül fontosabb volt az Ipartestületi Dalkör vagyis Iparos és Polgári Dalárda (1923-ban kivált az Ipartestületből és önállóan folytatta tevékenységét¹⁷⁹), illetve az Iparos Olvasókör, amely alaptevékenységén kívül szintén foglalkozott bálak és műsoros estek szervezésével. 1932-re a kanizsai iparosság megteremtette az Iparos Otthont, így a helyi társadalmi élet, még egy, a Gazdakörhöz hasonló (de talán kevésbé széleskörűen használt) helyiséggel gyarapodott. 1928-ban volt a kanizsai cserkészcsapat zászlószentelése. Számos hír maradt fenn működésükről, a cserkésznapokról és a szigeti erdőben tartott táborozásaikról. 1941-1944 között Kanizsán is működött Leventeszervezet, amely a magyar ifjúság hazafias, katonai szellemű nevelését célozta. A szervezet a rendszeres levante-oktatáson kívül nagyobb sportrendezvényeket is, de más művelődési és szórakoztató rendezvényeket is tartott.

¹⁷⁷ Egyetértés 1936. nov. 1.

¹⁷⁸ Kanizsai Ujság 2. évf. 6. sz. 1928. febr. 4.

¹⁷⁹ Kávai 2008. 50.

Az egyesületi élet átalakulása mellett átalakult a helyi vendéglátóipar is. Az újságokban már nem csak 3-4 vendéglő nevével találkozunk, hanem legalább 15 vendéglő nevét ismerhetjük meg, bár igaz, hogy a vezető szerepet most is 3-4 hely sajátította ki: abszolút első helyen a Bagi-féle vendéglőt, más néven Beograd-szállót kell említenünk, ahol leginkább bálakat, ritkábban műsoros esteket szerveztek a különböző egyesületek. A Herédy-féle vendéglő színházeremmel is rendelkezett, így itt szívesen tartottak színelőadásokat. Fontos volt még ezeken kívül a Tisza-szálló és a Balázs-féle vendéglő, amely többek között „a földműves ifjúság kedvelt találkahelye” volt.¹⁸⁰ A Bagi-vendéglő volt a törzshelye az 1927-ben alakult Fehér Rózsa Asztaltársaságnak, melynek felvállalt célja volt, hogy „minden leánynak mindenkor legyen táncosa.” Azonban egyáltalán nem hallhatunk többet a Nagyvendéglőről, amely ebben az időben már csak mint mozi működött.

A vendéglők mellett megemlíthetjük még a Novák Rózsi-féle kocsmát, ahol tekepálya is volt, és amelyet az Építőipari Munkások Egyesülete használt székhelyként.¹⁸¹ Értékes forrásként szolgál a Tiszavidék egy 1934-es lapszáma arra vonatkozóan, hogy a különböző társadalmi csoportok elkülönülése hogyan történt a szórakozási alkalmakkor. Ebben az évben három helyen tartottak farsangvasárnap bált a tűzoltók javára: a Gazdakörben a „gazdatársadalom színe-java” mulatott, a Katolikus Körben a „földműves ifjúság”, az Iparos Otthonban pedig a „középosztály”¹⁸² – példaértékű lehet, hogy ennek ellenére közös céltért fogtak össze, egy közhasznú helyi szervezet támogatása érdekében.

Az egyesületek működésében az 1945-ös szocialista rendszerváltás szomorú fordulatot hozott. Az új hatalom többségüket felszámolta, egyeseket pedig saját irányítása alá vont.¹⁸³

III.2. Változások a Népkertben

Valószínű, hogy a háború után a Vigadó és a Népkert használata is gyorsan visszatért a megszokott kerékvágásba. Sőt, a gyógyfürdő a háború alatt is teljes gőzzel üzemelt, igaz, 1915-től elsősorban a sebesült katonák vehették igénybe szolgáltatásait. Mindenesetre a forgalom nőtt, 1916-ra elérte a 20 ezer főt. A részvénytársaság vezetőinek optimizmusára vall, hogy 1917-ben már bővítést terveznek.¹⁸⁴ Viszont a 15 villatelek közül csupán egyet építettek be, azt is csak a háború után. 1921-ben építette fel villáját Reisinger

¹⁸⁰ Tiszavidék 1933. 8. évf. 14. sz. 1933. okt. 29.

¹⁸¹ Kávai 2008. 59.

¹⁸² Tiszavidék 1933. 9. évf. 1933. febr. 18.

¹⁸³ Kávai 2008. 13.

¹⁸⁴ Fejős 2008. 36.

Lipót festő a Népkert keleti felében, az allé legelején. A változatos tetőfelépítménnyel rendelkező, romantikus hangulatú, kissé „erdélyies” ízű villa felépítése csődbe juttatta az építtetőt, aki kénytelen volt azt eladni. 1924-ben Kemény Géza (aki a későbbiekben mint városi mérnök működött Kanizsán) és Agbaba Mihailo fiatal szabadkai mérnökök vásárolták meg, így az épületet a helyiek Kemény- vagy Agbaba-villaként emlegetik.¹⁸⁵ Az 1930-as években fellendülhetett a fürdő forgalma, mivel kirándulóvonat-járat indult Szabadkáról. Kisebb újításokat is bevezettek, mint amilyen a „pezsgő- vagy habfürdő,” illetve a parkban, a fürdőépület előtt felállítottak „egy automata súlymérőt, amelyet egyformán igénybe vehet úgy a fürdőző, mint a sétáló közönség.”¹⁸⁶

A történeti-etnikai térfoglalás bevett gyakorlata a közterek elnevezése, átnevezése. 1920-ban az új szerb hatalom 53 utcát nevezett át Kanizsán (ekkortól Stara Kanjiža, vagyis ismét Ókanizsa) leginkább a szerb történelem jeles alakjairól.¹⁸⁷ A szimbolikus birtokbavétel jegyében a parkot is átnevezték: a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, illetve a királyi Jugoszlávia idején Princeza Jelena park volt a neve (valószínűleg I. Aleksandar jugoszláv király nővéréről). Mint annak idején az Erzsébet-liget létesítésénél, ismét egy országos érvényességű szimbolikus tartalommal próbálták felruházni, de ez az elnevezés még kevésbé tudott meghonosodni a köztudatban.

Bednárz Károly főkertész 1926-ban halt meg, de a Népkert ekkor sem maradt gondozó nélkül. 1928-ban ugyanolyan elismerően írnak szépségéről, mint a '10-es években:

„Egyetlen bácskai város sem versenyezhet a mi szép népkertünkkel, ezt büszkén mondogatom, még eddig akármilyen vidéki vendéggel volt szerencsém találkozni, mind elragadtatásnak adott kifejezést a népkert csodás szépsége felett. Ha az ember leér az első útra, már érzi a kábító, bódító illatot...”¹⁸⁸

A '40-es évekből származó fotók alapján a század elejéhez viszonyítva már nem volt olyan fényűző a Vigadó előtti franciakert, a szökőkút medencéje is üresen állt, a bonyolult szerkezetű parterokat egyszerűbb kialakítású, de szépen gondozott puszpángbokrok váltották fel. A visszaemlékezések viszont még így is szépséges képet festenek a parkról, amelynek kertész és egész az '50-es évekig parkőr viselte gondját.

„Rengeteg kána, piros kánavirág. Nagyon szép, egy egész nagy ágyással volt. A bukszusok nagyon szépen voltak gondozva, gyönyörűen meg volt csinálva, szép volt, a kertész állandóan gondozta a virágokat.” (V. I.)

Sokan emlékeztek adatközlőim közül a gyógyfürdő előtt működött egy szökőkútra, és

185 Valkay 2011a. 19.

186 Tiszavidék 1936. (11. évf.) ápr. 12.

187 Klamár 2008. 15.

188 Kanizsai Ujság. 2. évf. 28. sz. 1928. júl. 8.

többen mesélték mosolyogva, hogy a sétányok salakkal voltak beszórva, és ettől a sétálók lába csupa fekete lett, később pedig piros, mikor a sétautakat cseréptörmelékkel borították.

III.3. Élet a Vigadóban

III.3.1. Szervezett, alkalmi programok, egyesületi és hivatalos események

A háború utáni első hírt 1920-ból találtam: május 13-án, áldozócsüdtörtökön a Zeneegyesület hangversenyt és táncmulatságot rendezett a városháza dísztermében délután 5-kor. Ezután este 8 órakor a nép részére a körökben, 9-kor pedig a Vigadóban táncmulatság kezdődött. Árulkodóak lehetnek maguk a belépődíjak is: a körökben 6, míg a Vigadóban 10 korona a táncmulatságra szóló belépő.¹⁸⁹ 1925 júniusában a gyáriparosok és kereskedők nyári multságukat tartották a Vigadóban,¹⁹⁰ 1926 pünkösdjén az Ipartestületi Dalárda „serpentin és konfetticsatával egybekötött táncvigalmat” rendezett, ahova a belépő 10 dinár volt. (Ez az összeg körülbelül egy gyengébb minőségű bor literenkénti árának felel meg.)¹⁹¹ Ugyanazon év augusztusában a Gazdasági Legényegylet tartott táncmulatságot.¹⁹² 1930-ban az állami tanítók énekkara rendezett műsoros estélyt.¹⁹³

A '30-as években sor került néhány igazán exkluzív eseményre, mint pl. 1934 júliusában az egyetemisták bálja, melyről heteken át cikkezett a Tiszavidék.

„A helybeli főiskolai hallgatók és maturandusok (...) elhatározták, hogy a szokásos szombat esti táncot egyik este átvarázsolják egy szép és hangulatos igazi diákmulatsággá. Így született meg az Annabál vagy diákbál eszméje.”¹⁹⁴

Az ügyet olyan jelentős személyek karolták fel, mint Božin Alekszandar rendőrkapitány, aki a főszervezői teendőket vállalta, a védnökök pedig Szántó Gábor nemzetgyűlési képviselő, Vorgić Slavkó polgármester és Kosanić Milorad rendőrfőnök voltak. Az esemény akár diplomáciai jelentőségre is szert tehetett, hiszen a résztvevők között megtaláljuk gróf Torrihos spanyol minisztert és Joaguin Ponce Barceló spanyol konzulokat, valamint Herak ezredes óbcesei körletparancsnokot a jugoszláv hadsereg képviselőjében, melyet a főszervező rendőrkapitány külön köszöntött, mint a „király és a haza őrzőit.” A rendezvény fontosságát az is jelzi, hogy jelen volt az országos sajtó képviselője is, a belgrádi „Stampa” főszerkesztője. A környező településekről, pl. Zentáról és Szabadkáról is érkeztek egyetemisták. A részletes beszámoló „fényes elitbálként,” „nagyszerű úribálként” írja le a mulatságot. Nagy hangsúlyt fektettek a Vigadó díszítésére:

189 Hivatalos Lap 2. évf. 19. sz. 1920. máj. 9.

190 Hivatalos Lap 6. évf. 25. sz. 1925. jún. 21.

191 Tiszavidék 1. évf. 20. sz. 1926. máj. 16.

192 Tiszavidék 1. évf. 34. sz. 1926. aug. 22.; Tiszavidék 1. évf. 35. sz. 1926. aug. 29.

193 Tiszavidéki Ujság 3. (5.) évf. 25. sz. 1930. jún. 22.

194 Tiszavidék 9. évf. 30. sz. 1934. júl. 15.

„Zöldeerdős és lampionos mennyezet, feldíszített asztalok, virágerdő benn, vérvörös kivilágítású szalonbár fenn, díszes bejárat, kivilágított bokrok, fényben úszó kaktuszok és ragyogó virágágyak a teraszon.”¹⁹⁵

Hasonló színvonalú lehetett a gyógyfürdő szervezésében megvalósult „Haway-bál,” amelyről így tudósítottak: „A terasz és a Vigadó táncterme pazar díszben úszott, a pompás dekorációkat Reisinger Ármin készítette elő, a nagyszerű fényhatásokról Jóna Imre gondoskodott.”¹⁹⁶

A nyári báli szezon hagyományos alkalmi voltak az „esztendősi ünnepek” (húsvét, pünköszt, Úr napja, Nagyboldogasszony, Szent István). Ezekre a bálakra a tavasztól őszig a városon kívül, a tanyákon élő módosabb földműves családok is hazajöttek.

„Legparádésabb bál volt a húsvéti bál, húsvét másnapján, a nagyboldogasszonyi bál aug. 15-én. Az rettentő pompázott az a bál, nagyon felöltöztek, mindenki hazajött a tanyáról, meg a helybeliek is igyekeztek elmenni, nagyon híres bál volt ez. Ugyanez vonatkozott a szentistváni bálra.” (V. Gy.)

Ezekon kívül különböző tematikus bálakat is tartottak, melyeknek nem volt kötött időpontja, csak szokásos „szezona.” Így a rózsabált májusban, az almabált almaérés idején, a szüreti bált valamikor ősszel tartották. A szüreti bálak a 20. század első felében jöttek divatba egész Magyarországon, olyan vidékeken is, ahol a szőlőművelés egyáltalán nem volt jelentős, és országosan elterjedt sablonok (pl. magyaros ruha viselete, báli tisztségviselők választása) szerint valósultak meg. Funkciójuk is ennek megfelelően változott: a szüreti bál a 20. században már nem egy fontos mezőgazdasági munka lezárása, hanem a helyi mulatságok sorába illeszkedő alkalom a fiatalok szórakozására.¹⁹⁷ Valószínűleg a szüreti bálak nyomán kezdték az almabálakat, rózsabálakat szervezni, mivel ezek mindegyike hasonló módon zajlott le.

„...felöltözött rendszerint 10-12 lány, legénnyel, valami ünnepi népviseletű ruhába, a 40-es évek elején magyar ruhába, a 40-es évek után a politikai körülmények diktálták, akkor ilyen bő szoknyába, blúzba, köténybe, népibe öltöztek. Ez volt a rózsabál. Majd az almabál almaérés idején, szintén így párokban, 10-12 pár volt. Annak a bálnak volt szervezője, rendszerint összefogott egy-két legény és azok hívták a párjaikat meg a kikapósabb, módosabb lányokat, azok jöttek. (...) A szüreti bálra is, a rózsabálra is volt a jellemző, hogy 2 m magasságba drótot, zsinórt húztak ki, arra ajándékokat aggattak, az lehetett kötény, kosár, alma, szőlő, tehát valamilyen ajándéktárgyak, és azt lopni lehetett. A legkényesebb legény igyekezett minél többet lopni. A lopást azért nevezték lopásnak, mert el lehetett bújni a bírók elől, akik

195 Tiszavidék 9. évf. 31. sz. 1934. júl. 29.

196 Tiszavidék 1935. (10. évf.) aug. 4.

197 Pásztor 2010. 125.

megfogták, de nem az volt a cél, hogy elbűjjanak, hanem minél többet lopjanak, és a lopott dologért fizettek, amit kért a bíró.” (V. Gy.)

A bálak általános programja volt még a szépségkirálynő-, illetve bálkirály-választás, ami történhetett szavazócédulákkal, kokárdákkal, vagy zsűri választása alapján. Az eredményről gyakran az újság is beszámolt, mint például a Keresztény Katolikus Nőegylet hagyományos Anna-napi táncestélye esetében, amely a kanizsai nyári szezon „slágermulatsága” volt.¹⁹⁸

Kövesdi János vendéglős 1926-ban a téli szezon alatt is üzemeltette a Vigadót, melyről újsághirdetésben értesítette a közönséget.¹⁹⁹ Farsangvasárnapi tombola-estélyére díjmentes fuvart biztosított a vendégek számára, ha ezt előre igényelték.²⁰⁰ A téli nyitva tartással azonban valószínűleg nem találta meg számítását a vendéglős: 1928-ban csak májusban nyitott meg. A megnyitó vacsorán „előkelő közönség vett részt.”²⁰¹ A szezonjellegű működésre utal a következő adat is: a Nőegylet 1936-ban heti rendszerességgel rendezett „Játékestéket” a Vigadóban, egészen a november beköszöntéig, amikortól özv. Molvay Károlyné városi vendéglőjében tartották őket.²⁰² 1941-ben szintén májusban nyílt meg a Vigadó.²⁰³ Adatközlőim bizonytalanok voltak a téli szezont illetően. A visszaemlékezők közül egyesek inkább arra hajlottak, hogy télen nem üzemelt a Vigadó, míg mások szerint ekkor is nyitva volt: „Az idősebb férfiak jártak kártyázni is a Vigadóba, mert a Vigadónak a nagytermét azt fűtötték.” (V. Gy.) Összevetve a különböző visszaemlékezéseket feltételezhetjük, hogy legalább alkalmanként télen is használták a Vigadót bálak megtartására. Télen a földbirtokos tanyai lakosság is hazajött a városba, és igyekeztek kihasználni a különböző szórakozási alkalmakat. A bálak hagyományos alkalmi voltak a karácsony, a szilveszter és a farsang, azon belül is főleg farsangvasárnap. „Befűtötték a Vigadót, meleg volt, zene volt, és ott volt a táncmulatság kivilágos- virradatig.” (V. Gy.) Az egykori pincérinas visszaemlékezését azonban elég biztosra vehetjük, legalábbis 1948-49 telére vonatkozóan, hogy ekkor nem üzemelt a Vigadó, és az ott alkalmazott személyzet az akkori üzemeltető főutcai kocsmájában dolgozott a téli szezon alatt.

A táncos alkalmak közé kell még sorolnunk a tánctanfolyamokat, melyeknek gyakran adott helyet a Gazdakör és az Iparos Otthon, ritkábban a Vigadó. 1939-ben „a

198 Magyarkanizsai Tiszavidék 1942. (17. évf.) júl. 27.

199 Hivatalos Lap 8. évf. 2. sz. 1926. jan. 10.

200 Tiszavidék 1. évf. 7. sz. 1926. febr. 14.

201 Kanizsai Ujság 2. évf. 19. sz. 1928. máj. 6.

202 Egyetértés 1936. nov. 1.

203 Magyarkanizsai Tiszavidék 1941. (16. évf.) máj. 25.

nyári gyermek és diáktánckurzus műsoros záróvizsgabálját” tartották a Vigadóban (arról sajnos nem tudni, hogy maga a tanfolyam is itt volt-e). Érdekes adat lenne, ha tudnánk mennyibe került egy ilyen táncanfolyam tandíja, erről azonban nem ír a hirdetés. Csupán a vizsgabál belépődíját tudhatjuk meg: első helyre 10, második helyre 8, harmadik helyre 6 dinár volt.²⁰⁴ 1941 augusztusában Resoczki Ferenc adai táncitanító indított tánciskolát a Vigadóban. Az oktatás minden nap délután 6 és 8 óra között folyt.²⁰⁵ 1943 júliusában szintén a Vigadóban indult táncanfolyam.²⁰⁶

A bálakon, táncmulatságokon kívül akadtak még kifejezetten zenés alkalmak, koncertek is. 1934-ben egy hatéves hegedűművész kisfiú koncertjéről adott érdekes beszámolót az újság.²⁰⁷ 1941-ben a hírneves budapesti Kóczé cigányprímás és Gyöngyösi Viktória Anna budapesti énekesnő rendezett magyar nótaestet.²⁰⁸ 1942 júliusában a helybeli tűzharcosok rendeztek szintén nótaestet, amelyen Bittó János énekművészt látták vendégül, valamint helybeli fellépők is voltak. A Vigadót ez alkalommal öröközdekekkel és piros-fehér-zöld drapériákkal díszítették, így az „külsőleg is magán viselte az igazi magyaros jelleget.”²⁰⁹

A táncos-zenés szórakozási alkalmak túlsúlya mellett ritkábbak voltak a szorosabban vett kulturális programok, de ilyen volt 1934-ben a *Hértől-Hétre* című vajdasági magyar szépirodalmi közlöny munkatársai által szervezett irodalmi est, melynek alkalmából „a Vigadó tánctermet zsúfolásig megtöltötték a kanizsai irodalombarátok.”²¹⁰ Egyik adatközlőmnnek jutott eszébe, hogy 1941-ben egy lantművész adott koncertet és tartott előadást hangszeréről. Bár hangversenyről van szó, inkább a művelődési programokhoz sorolom, mivel az iskolásoknak kötelező jellegű volt a megjelenés.

A Vigadóban tartott ritka hivatalos események egyike volt a Horthy Miklós kormányzó születésnapja alkalmából tartott kétszáz terítékes ünnepi ebéd, melyen a városparancsnokság valamint a város vezetősége vett részt.²¹¹ Ezeken kívül természetesen minden a Népkertben zajló programnak részese volt a Vigadó. (Lásd az *Események a Népkertben* c. fejezetet)

III.3.2. Szokásos szórakozási alkalmak

A szervezett programok esetében is, de ebben a fejezetben különösen dominálni

204 Tiszavidék 14. évf. 36. sz. 1939. szept. 3.

205 Magyarakanizsai Tiszavidék 1941. (16. évf.) aug. 10.

206 Horgos és Vidéke Ujság 1943. jún. 20.

207 Tiszavidék 9. évf. 29. sz. 1934. júl. 8.

208 Magyarakanizsai Tiszavidék 1941. (16. évf.) aug. 10.

209 Magyarakanizsai Tiszavidék 1942. (17. évf.) júl. 27.

210 Tiszavidék 9. évf. 31. sz. 1934. júl. 29.

211 Magyarakanizsai Tiszavidék 1941. (16. évf.) jún. 15.; Magyarakanizsai Tiszavidék 1941. (16. évf.) jún. 22.

fognak a zenés-táncos alkalmak. Amint majd a visszaemlékezésekből láthatjuk, 1941-1944 között, mikor Bácskát visszacsatolták Magyarországhoz, a Népkertben rendkívül pezsgő, felszabadult élet folyt, még a háborús helyzet dacára is. 1941 májusában, egy hónappal azután, hogy virágvasárnap megérkeztek Magyarkanizsára (1941-1944 között ismét ez a hivatalos neve) a magyar katonák, a következő sorok hirdették a Vigadó megnyitását:

„A magyarkanizsai magyar lányok és magyar fiúk legfőbb óhaja és legkedvesebb szórakozása a tánc. Erre nyílik alkalom a magyarkanizsai magyar népkerti Vigadóban, ahol minden csütörtökön, szombaton és vasárnap terasztánc van a jóhírű Radács szalonzenekar közreműködésével. Rossz idő esetén a táncdelutánokat ill. táncestéket a Vigadó termében tartják meg.”²¹²

A „terasztánc” kifejezést kiválóan alkalmasnak tartom rá, hogy leírja ennek a szórakozási formának a lényegét. A Vigadó nagyterme a fő idény alatt általában másodlagos szerepet játszott, sokkal fontosabb volt a körsétányra néző nagy terasz. Amellett, hogy innen lehetett igazán élvezni a hely vonzó adottságait – a szép környezetet, a jó levegőt –, rálátás nyílt innen a körsétányra, így a teraszon ülők is figyelemmel követhették a sétálókat, és a sétálók is láthatták kik ülnek fenn a teraszon.

„A főnyeremény volt, ha helyet kaptál – a körsétány felé volt egy elég nagy terasz asztalokkal, a körsétány felé – és az volt a fő attrakció, a főnyeremény, hogy ott asztalod legyen, ott üljél.” (Ny. J.)

Adatközlőim mindannyian nagy elismeréssel emlékeztek vissza a '40-es években a Vigadóban játszó Radács Mihályra és zenekarára, akik nélkül az esti szórakozás elképzelhetetlen lett volna. Sokan hangsúlyozták a zene magas színvonalát:

„Radács bácsi, meg annak a lánya, meg a Verebes Géza. Ezek nagyon színvonalas előadásokat, hát a lányuk zenetanárnő lett az egyik. Volt zongora is, cselló, szaxofon, a Radács bácsi hegedült, meg a Géza is. A szaxofonos is végül Beográdban kötött ki, látod, akik itt kezdték a Vigadóban, azok Beográdba, Noviszádra, Szabadkára, sőt volt egy fiatal, az meg valahova külföldre, Bécsbe. Úgyhogy nagyon híres volt.” (V. I.)

„Komplett zenekar volt. Minden volt, cimbalomtól kezdve nagybőgőig, a másodhegedűstől a kontrásig, a Trombitás Jani bácsi a szaxofonnal, trombitával, egy komplett, nagyon jó zenekar.” (Ny. J.)

„A Radács zenetanár is volt, a lánya az egyik zongorázott a másik szaxafonozott, meg még valaki volt mellettük és azok muzsikáltak. (...) Húzott mulatókat is, mert abban az időben a legények, ha tették a szépet a lánynak, és nagyon ki akartak tenni magukért, akkor mulattak. Mulatásnál szívhez szóló dalokat választottak, mulató dalokat, szerelmet vallottak vele, meg békültek ki a dalokkal... A tánc meg, először

212 Magyarkanizsai Tiszavidék 1941. (16. évf.) máj. 25.

csárdást húztak, utána meg mentek ezek a modernabb táncok...” (V. Gy.)

Este 6-7 óra felé kezdtek muzsikálni, s tulajdonképpen ekkor indult be az igazi élet. Hogy ez mennyire így volt, bizonyítja az is, hogy este drágábbak voltak az italok. Mivel a vasárnap estéken hatalmas volt a forgalom, asztalt kellett foglalni: „Megvolt az ügyeletes minden társaságból, hogy kinek kell elmenni korábban, és ott asztalt foglalni.” (Ny. J.) Az „ügyeletes” tehát már délután beült a Vigadóba, hogy minél jobb helyen foglaljon asztalt a teraszon, a társaság nagy része pedig később érkezett, mikor a zene kezdődött. A záróra éjfélkor lehetett (1948-ban legalábbis így volt). Búcsúzóul egy utolsó „attrakcióval” kedveskedtek a vendégeknek, melyre adatközlőm elzárkózva emlékezett vissza:

„...este mikor már sötét volt, vasárnap este, ez a Trombitás Jani bácsi tárogatóval elment az erdőbe, arra délre... olyan 10-15 métert be, még egy valaki ment vele, világítani neki villanylámpával, és onnan az erdőből tárogatón játszott a Takarodót. Ez olyan volt már mikor elment oda, akkor már halotti csend lett azon a zsivalygó teraszon, meg azon a zsivalygó Vigadóban, halotti csend lett, és vártuk a tárogatót, és olyan szép volt...” (Ny. J.)

1944 októberében ismét zavaros idők kezdődtek. A bevonuló orosz és partizán csapatok véres megtorló akciókat indítottak a magyar nemzetiségű civil lakosság ellen. Indoklás nélkül fogták el az embereket, és vitték el megkínozni, kivégezni. A közhangulaton úrrá lett a félelem, a társasági élet abba maradt, a Vigadó és a Népkert elhagyatottá vált, és csak a következő év nyarán kezdett bele visszatérni az élet. „A lehangolódott lakosság csak lassan tért magához, és nehezen tudta rendbe hozni, igénybe venni a csodálatos Népkertet, a vendéglátásra és táncra csalogató Vigadót.”²¹³ – írja le ezt a helyzetet Mányi Pál, aki emlékiratában különös részletességgel és közvetlenséggel festi le mind a Vigadó, mind a Népkert használatát a '40-es évek közepére, egész pontosan az 1946-os évre vonatkozóan – amikor örömmel írja, hogy ismét „a Vigadó »békebeli« hangulatát” élvezheti. Őszintén ír fiatalkori szerelmi életéről, melynek központi helyszíne volt a Vigadó és a park. A vasárnap esti tánc rendszeres és tömeges jellegénél fogva kitüntetett jelentőségű ismerkedési, találkozási alkalom volt.

„Az esti szórakozás itt rendszerint nyolckor kezdődött. Erre az időre, az otthoni vacsora és átöltözés után többnyire elfoglalta helyét minden szórakozni vágyó. Házaspárok, jegyesek, hajadonok együtt vagy kísérettel és különböző csoportokban párt kereső legények.”²¹⁴

Az ismerkedés tehát viszonylag szabadon folyt. A fiatalok baráti társaságokba tömörülhettek, külön a hajadon lányok – esetleg szülői vagy más kísérettel –, külön a

213 Mányi 1998. 6.

214 Mányi 1998. 137.

legények, de vegyes társaságok is alakultak a komolyabb kapcsolatok esetében.

III.3.3. Kínálat, kiszolgálás, látogatottság

Étlap vagy árjegyzék sajnos ebből az időből sem maradt fenn, így néhány újsághirdetésre és a visszaemlékezésekre támaszkodhatunk a kínálat kérdését illetően. 1926-ban a húsvéti ünnepek előtt hirdetés biztatta a közönséget, hogy tegyenek próbavásárlást Kövesdi János vendéglősnél a Vigadóban, ahol mindenféle elsőrendű borok szerezhetőek be olcsó áron. A választék a következő volt: új fehérbor literenként 10 dinár, ó sillerbor 12, hároméves óbor vagy burgundi 17,50 és valódi karlócai ürmös bor literenként 22 dináros áron.²¹⁵

A Vigadó 1914-es átalakítása óta konyhával is rendelkezett, ami a fürdővendégek ellátása szempontjából alapkövetelmény volt, ők voltak a Vigadó mindennapos vendégei. A helyiek, amint láttuk, főleg vasárnaponként, illetve ünnepnapokon látogatták a Vigadót. A fogyasztás kinek-kinek az anyagi lehetőségei szerint történt, a kevésbé tehetőseknél (mint amilyen általában a fiatalság, a diákság volt) inkább csak az italfogyasztásra korlátozódott, és csak kevesen engedhették meg maguknak, hogy ott étkezzenek: „Nem volt akkor az étkezés annyira divatban, mint most, de étkeztek, ezek a nagygazdák, adták a nagyot, mutatták, hogy ők pénzesek, kényeskedtek.” (V. Gy.) Egy 1941-es lapszámban Molvay vendéglős hirdetését olvashatjuk: „A jóhírű Molvay konyha kitűnő meleg és hideg ételekről, italokról biztosítja a kedves vendégeket.”²¹⁶

Az 1945. évet korszakhatárként kell kezelnünk: ekkor alakult meg a szocialista Jugoszlávia, ami mélyreható társadalmi változásokat vont maga után. Ami jelenlegi témánk szempontjából fontos, az az, hogy egyre többen létesítettek munkaviszonyt, egyre többen jutottak szerény, de biztos, rendszeres keresethez, így bővült azoknak a köre, akik igénybe tudták venni a Vigadó szolgáltatásait. A látogatottság olyannyira megugrott, hogy később, az '50-es években ki kellett bővíteni az addigra szűknek bizonyult teraszt.

„Mert most már... mindenki oda járt, nem csak a gazda parasztok meg a nagy, akinek pénze volt, hanem a munkás emberek, aki minden nap dolgozott, keresett, az meg tudta fizetni, hogy hétvégén valamit megigyon ott, meg zenét hallgasson, táncoljon. Akkor már többen voltak, nem úgy, mint valamikor régen.” (V. I.)

Az 1945 utáni politikai, társadalmi változások a „táncrezsimben” is fordulatot hoztak:

„A bálók továbbra is voltak, de már akkor nem olyan parádésak és tömegesebbek voltak. (...) a táncra akkor már mindenki járt, mert akkor rengeteg munkaviszonyt lehetett létesíteni, és a munkaviszonyban lévő lányok jobban tudtak öltözni, mint a

²¹⁵ Tiszavidék 1. évf. 13. sz. 1926. márc. 28.

²¹⁶ Magyararkizsai Tiszavidék 1941. (16. évf.) máj. 25.

gazdag lányok, mert a gazdag lányok akkor bűnösök voltak, azoknak nem volt pont, nem volt bón [jegy]. A munkáslányok azok kaptak bönt, és arra lehetett ruhát venni, mert csak arra lehetett venni, és akkor ők öltözhettek, jobban mehettek, és mentek is a bálba.” (V. Gy.)

Mányi Pál emlékiratából újabb értékes részletekkel gazdagíthatjuk a Vigadó látogatottságáról alakuló képünket. Tőle hallunk például először etnikai feszültségekről a vendégek körében: „...a terasz déli felét a szerb legények és középkorúak foglalták el... Nőt alig hoztak magukkal, helyette inkább a magyar lányokat táncoltatták.”²¹⁷ A szerb legények ezen felül nem tartották be a tánc megszokott illemét – ha egy magyar fiú próbálta lekérni partnernőjüket, arrogánsan elküldték. A konfliktus odáig éleződött, hogy súlyos verekedés is lett belőle.²¹⁸

Míg a vendégek köre egyre szélesebb rétegekre terjedt ki, és a látogatottság egyre nőtt, a kínálat igen szűk volt. Az egykori pincérinas elmondása szerint 1948-ban az italválaszték a következőkből állt: sör, bor, pálinka, az ún. „vegyes” (pálinka és valamilyen édes likőr, leginkább császárkörte összekeverésével), valamint üdítőitalként az ún. „szódamálna.” A vendéglátóhelyeket mind államosították ekkor, és a beszerzések is kiutalás alapján történtek: „minden kiutalásra ment, reggel kaptunk 5 liter pálinkát, azt ha eladtuk aztán csak szóda, málna, szóda, málna.” (Ny. I.) A nehézkes, korlátozott beszerzés és a tömeges látogatottság a korábbihoz képest egy másfajta standardot eredményezett a szolgáltatás minőségében:

„Mikor vége lett a meccsnek, a futball-pályáról megrohantak minket. Nem bírtunk ki sem menni, hanem egy salternál [pultnál] adtuk ki egymás feje fölé a sört, de nem volt benne, csak egy ujjnyi, de nem számított, csak ha kapott, mert nem volt időnk, hogy megtöltsük.” (Ny. I.)

A konyha ekkor már menzajellegű szolgáltatást nyújtott: „ital nem nagyon volt, de azért ebédosztás volt – volt menza, jártak oda az állandó kosztosok ebédelni.” (Ny. I.) Tehát már a hétköznapiokon sem csak a fürdővendégek látogatták a Vigadót, hanem a helyiek is:

Volt akik hordták onnan az ebédet ételhordóban, de voltak akik üzletben dolgoztak, délben zártak, abban az időben olyan volt a szokás, délben zártak, 4 órakor nyitottak, nyáron ugye, és akkor oda mentek ebédelni. (V. I.)

A konyhai személyzet 3-4 főt tett ki, a pincérek pedig, a pincérinassal együtt öten voltak. A nyitva tartás reggel 6 órától éjfélig volt, ezért a pincérek közül ketten ott is aludtak.

217 Mányi 1998. 137.

218 Uo. 163.; 142-147.

Összefoglalva tehát, az 1945 utáni társadalmi változásokat követve a Vigadó veszített exkluzivitásából, és széles rétegek körében vált népszerűvé. Azonban ha egy kicsit előretekintünk az időben, feltűnnek a hanyatlás első állomásai. A '60-70-es évek elején új szórakozóhelyek létesültek a városközpontban, majd a Tisza-parton is. A '70-es években egy új és korszerű fürdőkomplexumot építettek, amelyhez persze nagy étterem is tartozott. A legnagyobb problémát viszont a Vigadó épületének egyre elhanyagoltabb, pusztuló állapota, a tatarozás hiánya jelentette. Az épület fontos stíuselemének tekinthető, fűrészelt, faragott deszkadíszítéssel ellátott erkélyt sajnos le kellett bontani. A romló állapotú szórakozóhely presztízséből is veszített: utóbb már nem üzemeltették, csak alkalmi eseményekre, osztálytalálkozókra, lakodalmakra adták ki.

III.4. Események a Népkertben

1928 májusában a Hadirokkantak Egyesülete szervezett nagyszabású népünnepélyt a parkban. A tűzoltó zenekar délután 2-től sétahangversenyt adott, majd humoros jelenetek előadása következett. Az ünnepély egyik fénypontját, a „Pünkösdi királynő” ünnepélyes felavatását és megkoronázását a Vigadó erkélyére tervezték. A különböző egyesületek most is szép összefogást mutattak, a Gazdakör és a Legényegylet ugyanezen az estén a Gazdakörben szervezett mulatságot, a Törekvő Munkásifjúság pedig kabaréestélyt a Tisza-szállóban a rokkantak javára.²¹⁹ Nem tudni milyen okból, de a Vigadó terasza helyett végül itt zajlott le a pünkösdi királynő-választás végső aktusa. A legnépesebb a parkbeli népünnepély volt, és a legnagyobb bevétel is (5061 dinár) itt gyűlt össze, amely a pünkösdi királynő-választás szavazócéduláinak és valószínűleg a belépők árusításából származott.²²⁰ Ugyanezen év júniusában a Vöröskereszt tartott hasonló jellegű, bár kevésbé nagyszabású rendezvényt a parkban. Ez alkalomból a Vigadóban rómi-verseny volt, este pedig nagyszabású bál.²²¹ A 2 dináros belépődíjakból 2153 dinár gyűlt össze, tehát körülbelül ezer látogatója lehetett a programnak (pontost következtetést nem igazán tehetünk a lehetséges felülfizetések miatt).²²² A cserkésznapokat szintén a Népkertben szervezték meg. Ezek általában cserkészjátékokat, versenyeket foglaltak magukba, és műsorral, táncmulatsággal zárultak a Vigadóban. A népkerti rendezvényre általában 1-2 dináros belépőt kellett váltani, míg a vigadóbeli mulatságra 10-20 dinárba került a belépődíj. Az 1928-as cserkésznapon pl. 4957 dinár gyűlt össze a délutáni mulatság és a vigadóbeli bál

219 Kanizsai Ujság 2. évf. 20. sz. 1928. máj. 13.

220 Kanizsai Ujság 2. évf. 23. sz. 1928. jún. 3.

221 Kanizsai Ujság 2. évf. 24. sz. 1928. jún. 10.

222 Kanizsai Ujság 2. évf. 25. sz. 1928. jún. 17.

jegyárusításából.²²³

Sajnos a rendelkezésemre álló újságokban nem találtam annyi forrást a tűzoltónapokra vonatkozóan, mint amennyi a visszaemlékezések alapján várható lenne. Összevetve az adatközlőim által elmondottakat és a helyi lapok ide vonatkozó információit, kitűnik, hogy az időpontválasztás igen kényes kérdés lehetett az 1920-1941 közti időkben. 1928-ban a tűzoltónapot Péter Pál napján (június 29.) rendezték meg,²²⁴ amely azért volt megfelelő alkalom, mert szinte egybe esik a Vidovdannel (Szent Vítus napja, június 28.), ami a szerb ortodox egyház fontos ünnepe. 1934-ben hasonló „trükköt” vetettek be: az országos szinten kijelölt, hivatalos tűzoltónapot, július 15-ét (I. Aleksandar király ezen a napon írta alá a tűzoltóság szervezetéről hozott törvényt) szintén megtartották, de inkább a tűzoltócsapat szűk körének szóló programmal, míg a nagyszabású, széles közönségnek szóló, tűzijátékkal és változatos szórakoztató programokkal egybekötött helyi tűzoltóünnepet augusztus 19-én, vasárnap tartották meg, amely ortodox ünnepnap (az Úr színe változása), de valószínűbb, hogy igazából augusztus 20. közelsége játszott szerepet. Adatközlőim közül mindenki említette valamilyen formában, hogy Szent István napján nagy népünnepélyt rendeztek a parkban:

„Még a királyi Jugoszláviában volt ez amit mesélek, még a második világháború előtt. Akkor minden augusztus 20-án óriási ünnepség volt. (...) De óriási ünnepség, óriási vendégsereggel, ami hajnalig táncolt. És különböző versenyekkel. Én is egyszer ott voltam jó hajnalig. Volt ilyen, hogy zsákban ugrálva kellett versenyezni, célba kellett dobálni, a fürdő előtt abban a bezénban [medencében] kacsák úsztak és a kacsáknak a nyakára kellett dobni ilyen karikát és ha eltaláltad, akkor nyertél valamit. (...) Jó zenekar, minden, tűzijáték is volt. Minden augusztus 20-án. Ez volt még a királyi Jugoszláviában. Én egyszer mondjuk 37-ben vagy 38-ban, tizenegy-két éves gyerek voltam, akkor részt vettünk... Hogy mért épp augusztus 20-án azt nem tudom. Mert az inkább magyar ünnep, ez pedig Szerbia volt, de augusztus 20-án nagy cirkusz volt a Népkerthben.” (Ny. J.)

„Szentistvánkor, ha a politikai körülmények megengedték tűzijáték volt, ha nem engedték, akkor nagyboldogasszonykor. A tűzijáték nagy parádéval történt.” (V. Gy.)

Egyedül egy 1929-es születésű adatközlőm kötötte össze Szent István ünnepét a tűzoltónapokkal (de elmondásából sajnos nem derül ki pontosan, hogy ez is a királyi Jugoszlávia időszakára vonatkozik vagy Bácska 1941-1944 közötti Magyarországhoz való visszacsatolása idejére):

„Augusztus 20-án volt tűzoltó nap. Egy szerb ember volt a tűzoltó parancsnok, de azért megengedte, hogy augusztus 20-án legyen a tűzoltó nap. A népkertben volt az ünnepség,

223 Kanizsai Ujság 2. évf. 29. sz. 1928. júl. 15.

224 Kanizsai Ujság 2. évf. 25. sz. 1928. jún. 17.

volt tűzijáték, voltak különböző játékok, versenyek.” (H. L.)

A népkerti Szent István napi ünnepségekről Vass Imre is megemlékezik:

„A Népkert közepén volt a tánckörönd. Minden esztendőben – Szent István napján – ott rendezték meg a néptánc bemutatókat és a táncversenyeket. Ilyenkor magyar és szerb népviseletben jöttek el a lányok meg a legények... Szívet vidítóan szépek voltak ezek a táncversenyek, s az volt az érdekességük, hogy nem csak az újfalusi, a pámboki, a körösáljai meg a tóparti közi fiatalok szerepeltek a tánckörönd porondjain, hanem a városka minden rendű és rangú táncoslábú ifjúsága is...”²²⁵

Ezzel egybeesik a Tűzoltó egyesület 1928-as Péter Pál napi mulatságának programja:

„Délután a népkert zsúfolva volt közönséggel, a köröndben díjazott táncversenyt rendeztek, este pedig kitűnően sikerült a tűzijáték, majd a tenispályán a Törekvő Munkás Ifjak műkedvelő gárdája pompás kabarét tartott s utóbb úgy a körökben, mint a Vigadóban kedélyes táncmulatság következett.”²²⁶

1941-1944 között Szent István napjának megünneplése semmiféle akadályba nem ütközött:

„Ebben a '42-3-as évben, amire én emlékszem, akkor nagyon nagy Szent István napi ünnepséget csináltak, de a parkban persze, hogy a vendéglő akkor aztán tömve volt, vagyis a Vigadó. Tűzoltózenekar volt, jöttek vendégek Horgosról, vidékekről, Szabadkáról, Zentáról. És versenyeket rendeztek, a zenészek egymás után felléptek. Fúvószenekarok. Kanizsának nagy tűzoltózenekara volt.” (V. I.)

Adatközlőim nagy része sok megegyező elemet említett visszaemlékezve az ilyenkor rendezett különböző szórakoztató programokra, játékokra, versenyekre, tehát lehetséges, hogy ezek több éven át ugyanazon forgatókönyv szerint zajlottak. A zsákban ugrálás, a kacsákra való célbadobás, kéz nélkül való lángezés, a tűzijáték, mind maradandó emlékek bizonyultak, azok számára, akik gyermekkorukban ott voltak ezeken az ünnepségeken – még akkor is, ha csak külső szemlélők voltak, s valójában nem tudtak részt venni a játékokban, mivel ez bizonyos nevezési díj befizetésével járt. Így volt ez a belépőhöz kötött rendezvények alkalmával is, bármilyen szerénynek tűnik is az 1-2 dináros belépődíj:

„Nem volt sok, csak ahol négy család volt, meg ahol a téglagyárban dolgozott az apja csak télen, azok már nem jutottak oda. Oda csak azok jutottak, ahol volt mindennapi kereset.” (V. I.)

1945 után a Népkertben szervezett legfontosabb, a lakosság nagy részét megmozgató rendezvények a május elsejei ünnepségek voltak. Az ünnepség nagyszabású felvonulással kezdődött a városon keresztül zenekar kíséretében, majd a parkban folytatódott, ahol beszédek és különböző műsorszámok kerültek sorra. Az üzemek ilyenkor

²²⁵ Vass 2003. 25.

²²⁶ Kanizsai Ujság 2. évf. 28. sz. 1928. júl. 8.

sátrakat, pavilonokat állítottak fel a sétánytól délre eső részen, és megvendégelték a dolgozóikat, esetleg a szélesebb közönséget is. Leginkább bográcsost, paprikást főztek, amit vagy ingyen osztogattak, vagy valamilyen szerényebb áron árultak. Mivel Kanizsán sok gyár volt, rengeteg volt a munkás, a május elsejék valóban tömegesek voltak. Adatközlőim elmondásaiból ítélve a felvonulás és a műsor után kötetlen piknik-hangulat bontakozott ki a parkban. Az emberek pokrócokat terítettek le, ettek-ittak. A diákok szintén ott szórakoztak, játszottak.

III.5. Általános parkhasználat

III.5.1. A séta alkalmai

A parkbeli séta leginkább vasárnapra, ünnepnapra esett. Különösen igaz ez a mezőgazdasági szezonban a tanyákon élő módosabb földműves családok esetében, akik ilyenkor csak a nagyobb ünnepek alkalmával jöttek be a városba. A délelőtti ún. diákmise, melyen a fiatalság és a '40-es évek elején a Kanizsán állomásozó katonák is részt vettek, 9 óra körül ért véget. Ekkor vette kezdetét a korzózás a főutcán.

„Ez a korzózás eltartott egy jó órahosszát mondjuk, és utána nagy része a korzózóknak, és az én társaságom is, lementünk a Népkertbe. Ennek az egyik oka volt, hogy szinte minden vasárnap, nyáron, olyan 10-11 óra körül, akkor kezdődött, levonult a népkertbe a tűzoltózenekar...” (Ny. J.)

A térzene tehát igen fontos vonzerő volt, és adatközlőm szerint még 1945 után is szokásban volt, nem csak Kanizsán, hanem Zentán, Szabadkán is. Sokak emlékezetében él még a körsétány közepén álló kőrisfa körül felállított emelvény, melyen a tűzoltózenekar adott sétahangversenyt. A nagy kőrisfa ma is megvan még, de az emelvény már a múlté. A térzene jelentőségét tükrözi az a '30-as években megjelent olvasói levél, amely a következő újítást ajánlja a Népkertbe:

„Elvitathatatlan, hogy kitűnő és nagyvárosi nivójú zenekarunk van, amelynek tagjai nem csak a szebbnél-szebb divatos nótákat, tangókat, stb. játsszák, de a világhírű szerzők klasszikus műveiből, operáiból is gyakran adnak elő pompás számokat művészi megértéssel. Úgy gondolom, hogy a magasabb zene népszerű terjesztésének egyik eszköze ha, – mint az minden nagyobb fürdőhelyen meg van honosítva – a zenekar egy kitűzött kartonlapon közölné a sorrendben játszott zeneművek címét...”²²⁷

A délelőtti sétának az ebédidő vetett véget, de késő délután folytatódott és belenyúlhatott a késő estébe is. Ez ismét azzal van összefüggésben, hogy a Vigadó zenekara is ilyenkor kezdett zenélni. Akiknek nem volt pénzük, hogy beüljenek, vagy már

227 Tiszavidék 1934. (9. évf.) júl. 29. 31. sz.

nem kaptak helyet, és várták, hogy felszabaduljon egy asztal, ilyenkor is sétával múltatták az időt vagy leültek a közeli padokon, és hallgatták a zenét.

A Népkert a hétköznapiakon sem volt elhagyatott. Ilyenkor főleg a fürdővendégek vittek bele életet, de a helyiek is megfordultak, persze kisebb számban, mint vasárnap. A Vigadó is üzemelt, a zenekar is játszott minden este. Adatközlőm így emlékszik vissza kislány korára:

„...nyáron hétköznapi is mentünk, és sétáltunk. 6 óra felé már mentünk le, és akkor is sétáltak ott sokan. (...) Minden nap lementünk és sétáltunk. Az volt a szórakozás. Hát akkor nem volt televízió, rádiót is ekkor-akkor hallgatunk, de nem nagyon, inkább sétáltunk...” (V. I.)

III.5.2. A séta útvonala

A Népkert a főutca mindkét vége felől megközelíthető, az egyik végén a Vigadó felől lehet bejutni a parkba, a másik végén pedig a városháza felőli lejárathoz, a kőrisfasétány elejéhez érkezünk meg, amelyen végighaladva lehet a Vigadó előtti körsétányra jutni. Ez a körsétány volt a séta legfontosabb helyszíne, már csak azért is, mert délelőtt itt muzsikált a tűzoltózenekar, estefelé pedig a Vigadó zenekarát lehetett innen hallgatni. Ez a körsétány volt „az egyik fő attrakció” (Ny. J.). A népkerti tó ekkor már nem volt a legjobb állapotban. Az allé egyik oldalán teljesen elhanyagolttá vált, benőtte a sás, de a másik oldalán viszonylag szépen megmaradt, és a körülötte lévő sétautakat szintén használták. A látogatók zöme viszont a körsétányon koncentrálódott, ahol egy irányban haladt a séta, illetve rá-rátérhettek az alléra, a töltésig, majd onnan visszafordulva ismét a körsétány felé indultak, így végül kisebb és nagyobb köröket tehettek. Aki viszont még több mozgásra vágyott, az kiterjeszthette sétáját a törökkanizsai töltésre is. Egyik adatközlőm kislánykorában, barátnőjével együtt rendszeresen útba vette a töltést:

„...meg a töltésen sétáltunk, az is ott volt a park mellett, elmentünk, 1 km-re volt a kőpad, elmentünk a kőpadig, az volt az első sétánk nyáron... Ott volt egy kőpad, azt építette a Kemény-villa tulajdonosa. A Kemény-villa ott van a parkban a töltés mellett, a tulajdonosa építtetett oda egy lépcsőt. Elmentünk a városból 1 km-t, a kőpadon leültünk, megpihentünk, és aztán jöttünk vissza, mindig a lépcsőn mentünk le. Az egyenesen a parkba vezetett, egy kicsit kellett menni, hogy a főútra [az alléra] érjünk, a főúton bementünk a parkba, ott megint körül-körül sétáltunk, aztán leültünk ha elfáradtunk. És ezzel múlt el az este.” (V. I.)

III.5.3. A fiatalság parkhasználata

Adatközlőim közül mindannyian kiemelték a park tömeges látogatottságát a vasárnapokon. Ez az alkalom főleg a fiatalság számára volt fontos, és ők jelentek meg a

legtömegesebben, ugyanis a séta alkalmat adott nem csak a megszokott baráti körben való szórakozásra, de az ismerkedésre is. Az összeszokott társaságok együtt mentek le a parkba, és ott „négyes, sőt, ötös sorba álltak, és úgy sétáltak, mert rengetegen voltak.” (V. Gy.) A második világháború alatt katonaság, folyamőrök állomásoztak a városban, és „persze a lányok is ugye, meg a katonák ott sétáltak vasárnap, akkor kimenőjük volt, meg hétköznapi is, ha volt szabad délutánjuk, estéjük, lementek oda a parkba, és rengetegen sétáltak ott a körforgalomban.” (V. I.) Ezek a séták nem csupán szórakozást jelentettek, de fontos megmutatkozási alkalmak voltak a fiataloknak, ezért a megjelenésükre, öltözködésükre nagy gondot fordítottak. Különösen jellemző ez a módos parasztsaládok ifjaira, akik csak a nagyobb ünnepeken fordultak meg a városban, és megengedhették maguknak, hogy akár minden ilyen alkalomkor új ruhában jelenjenek meg.

„A séta zömében a vigadó előtti körforgalomnál volt, jöttek a töltés felé is azon az egyenes úton is, és ott beszélgettek, ruhájukat mutogatták, meg a fiatalok egymással ismerkedtek.” (V. Gy.)

A sétálók és a padokon nézelődők tulajdonképp úgy is értelmezhetők, mint egy előadás szereplői és a közönség – persze a szerepek állandóan cserélődtek.

„A körsétánynál padok voltak körül, az erdő széliben, meg emerről is, ahol ültek, ültünk, nézni a körsétányosokat. (...) fiúk, lányok, nem annyira házaspárok, ott ismerkedtek, lányok fiúkkal vagy fordítva, ott beszélgettek. Akik pedig kint esetleg egy padon ültünk, azok is figyeltünk, néztük azokat, és ha éppen úgy volt, hogy valamelyik lánnyal meg akarsz ismerkedni, bementél és csatlakoztál hozzájuk. Szóval ez ilyen nagyon eleven volt, (...) lányok, legények, de sok százan!” (Ny. J.)

Este a séta már inkább háttérbe szorult, az események központjában ilyenkor a Vigadó terasza állt, főleg a nagyobb mulatságok, bálak alkalmával. Akik ezekre nem jutottak el, legalább a nézelődésben szórakozást találtak.

„Na most mondom a nézőket. A Népkertben volt pad a Vigadó előtt meg a körforgalomnál, arra a padra leültek a kislányok, akik még nem illettek a bálba, és ott gyönyörködtek a látnivalókban. Most találkoztam néhány olyannal, aki még akkor kislány volt, mert olyannal már nem lehet találkozni, aki akkor a bálban volt. Mondják, hogy nagyon szépen fel voltak öltözve a lányok, meg a legények is, és nagyon szépen táncoltak, nagyon sokat mulattak.” (V. Gy.)

Máskor egyszerűen csak az ismerősök keresése volt a cél:

„Főnt ültünk a teraszon, a sétálókat néztük, azok meg lent sétáltak, és néztek arra föl, hogy lesz-e, aki onnan felhív valakit a társaságba. Minekünk is mindig volt nagylányunk, akik a végén nálunk kötöttek ki.” (Ny. J.)

Az udvarlás, a randevú kedvelt helyszíne volt a park, akár a szokásos vasárnapi séták alkalmával, akár a hétköznapiakon. Mányi Pál emlékiratában számos esetben írja le a

kedvesével való találkákat szokásos helyükön, a „Vigadó melletti padnál,” a szokásos, megbeszélte napokon – kedden és pénteken.²²⁸ Kedvenc helye, a nagy szomorú fűzfá alatt, igazán romantikus helyszíne volt a fontos beszélgetéseknek. Mányi számára ezen kívül a magányos elvonulás szempontjából is jelentős volt a Népkert. Mikor 1946 őszén arra kényszerül, hogy elhagyja Kanizsát, a következő sorokat írja:

„Búcsúzom tőled, te csodálatos Népkert. Hozzád is milliónyi emlék fűz. A te fáidon utánoztuk a Tarzan, te láttad sétáimat a kis csitri lányokkal, a kedves barátaimmal. Tanúja voltál örömeimnek, bánatomnak, amely szerelmi téren itt játszódtam. Mindig emlékezni fogok a hozzám kötődő kis és nagy szomorú fűzfára, és a padra, ahol nagy csatát vívtam Mártával a boldogságomért.”²²⁹

III.5.4. Cukrászda

1930-ban épült fel az ekkor már ifjabb Longa József által vezetett cukrászda új népkerti épülete a fürdő előtt, a körsétány szélén. A ma „Pagodaként” emlegetett kis épület stílusa faszerkezetű teraszával jól illik a mellette álló Vigadóhoz,²³⁰ s hozzá hasonlóan szintén a teraszával játszott fő szerepet. A '40-es évek elején a cukrászda szolgáltatásai még viszonylag exkluzívnak számítottak:

„Minden vasárnap kora délutántól jó estefeléig tele volt vendégekkel, többé kevésbé ilyen tehetősebb házaspárok voltak. Nem ilyen legényké, mint én, hanem ott ültek és nézték azt a körsétányt, fogyasztottak fagyaltot, süteményeket, üdítőitalt vagy esetleg rendes italt is. Tele volt, aránylag megszokott, ilyen jobb módú, akik voltak ilyen iparosok, kereskedők, ilyen házaspárokkal.” (Ny. J.)

Míg a körsétány felé néző terasz a tehetősebb vendégek számára volt fenntartva, az épület hátsó, a gyógyfürdő felé eső felén árulták a fagyaltot, melyet a szélesebb rétegek is megengedhettek maguknak. Az 1945-től bekövetkező társadalmi folyamatok azonban itt is hasonló változásokat eredményeztek, mint a Vigadó esetében:

„Akkor is először a süteményre a nagygazdagok mentek, meg az iparosok, tisztségviselők, ügyvédek, ezek mentek. A felszabadulás után akkor már mindenki.” (V. Gy.)

III.5.5. Tenispálya

Az 1940-es évek elején még bizonyosan működött a tenispálya:

„...volt ott egy tenispálya, rendezett meg gondozott, (...) és akkor ilyen tehetősebb úri társaság, úri nagylányok, meg fiatal emberek, meg hát mit tudom én ilyen középkorúak is, az is mozgalmasan, mindig foglalt volt az is.” (Ny. J.)

228 Mányi 1998. 120.

229 Mányi 1998. 238.

230 Valkay 2010f. 11.

IV. ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban egy bácskai kisváros, Magyarkanizsa közparkját és a benne foglalt intézmények történetét, társadalmi jelentőségét vizsgáltam a 19. második felétől, utolsó harmadától a 20. század közepéig. Eredményeimet alapvetően meghatározták az általam használt forrástípusok, így a kezdetekre vonatkozóan például a társadalmi vonatkozások helyett a gazdaság, a gazdálkodás szempontjai domborodnak ki, ami végül is nem jelenthet túl nagy torzulást, hiszen ebben a korszakban mindvégig jelentős volt a Népkert gazdasági és társadalmi hasznosítása is.

A Bednárucz Károly főkertész által igazi kertművészeti remekké váló parkban folyó társadalmi életről az 1890-es években válnak bőbeszédűbbé a források. Jelentős aktivitást mutattak a civil szervezetek, akik jótékonyági, illetve művelődési vagy szórakoztató programjaikat előszeretettel tartották a Népkertben és az 1895-ben megnyíló Vigadóban. A különböző körök, egyletek rendezvényei kapcsán volt szó a park használatának társadalmi megosztottságáról, amelyet azonban hivatalos intézkedések által próbáltak egyensúlyozni. Sajnos megfelelő források hiányában csak töredékes a tudásunk a park használatának általános szintjéről. Tudjuk, hogy rendelkezésre álltak az aktív kikapcsolódás különböző lehetőségei: volt tenispálya és tekepálya, azonban ezek használatáról már nem szólnak a források.

Az idényjelleggel, nyári mulatóhelyként üzemelő Vigadó változatos kulturális és szórakoztató programoknak, pl. színi előadásoknak, hangversenyeknek, táncmulatságoknak adott helyszínt. Esetenként olyan exkluzív eseményekre is itt került sor, mint a Bednárucz Károly által kezdeményezett pálmabálak. A gyönyörű környezetben fekvő, különleges hangulatú vendéglátóhely sajátos helyet foglalt el a helyi társadalmi élet színhelyei között, azonban megvoltak a hátrányai is, elsősorban az időjárástól való függés, ami több esetben megghiúsította a rendezvényeket.

1913-ban a gyógyfürdő képében új intézménnyel gazdagodott a Népkert. Az újságok hasábjain követve az alapítás történetét a helyi társadalom polgárosodó rétegeinek igényei, az általuk követendőnek tartott minták, tendenciák szintje mutatkozik meg. Hosszas küzdelem után a gyógyfürdőt végül sikerült a fürdőkultúra általánosan elterjedt mintái alapján megvalósítani, pusztán azáltal is, hogy a létesítmény a parkban épült fel. Az új intézménnyel szemben nagy elvárásokat támasztottak, mind a város idegenforgalmának, gazdaságának fejlesztése, mind a higiéniai körülmények javítása terén.

A Népkerthez a szimbolikus tartalmak különböző szintjei kapcsolódtak, így az

Erzsébet-liget létrejöttével egy országos, sőt birodalmi szinten érvényes tartalmat kapott, míg helyi szintű mondanivalója a helyi, közösségi, városi identitás kifejezését célozta. A kanizsai lakosság joggal volt büszke gyönyörű közparkjára, amely a fejlődés megtestesítője is volt.

A különböző időszakok eredményeként természetesen különböző képzetek, különböző nosztalgiák adódtak a Népkerthez. A dolgozatom első részében felölet korszak, a „boldog békeidők” termékeként egy olyan időszak ideálképe kapcsolódott a parkhoz, amikor Magyarkanizsa talán a legnagyobb ütemben fejlődött. A mai kanizsaiak ehhez a képhez (is) ragaszkodnak a Népkert keretében.

Az impériumváltás nem hozott nagyobb fordulatot a Népkert használatában, továbbra is fontos helyszíne például az egyesületek rendezvényeinek. Az idő előrehaladtával az alkalmi eseményeken felül egyre többet tudunk a Népkert és a Vigadó használatának szokásos rendjéről. A park látogatásának legfőbb alkalmát a vasárnapok, ünnepnapok jelentették, és a Vigadóban is a vasárnap esték voltak a legforgalmasabbak. Ezek a szórakozási, ismerkedési alkalmak természetesen a fiatalság számára voltak legjelentősebbek. Éles társadalmi elkülönülés nem figyelhető meg, de azért az egyes szolgáltatások elérhetősége eltért a különböző anyagi helyzetű rétegekben. Nagyobb változásokat az 1945-ös rendszerváltás indított el: a Vigadó ekkor teljesen elvesztette exkluzív jellegét, szolgáltatásai széles népréteg számára váltak elérhetővé, s látogatottsága tömegessé válik. Sokan gondolják, hogy az ekkor kezdődő és a '60-as évekig tartó időszak volt a Vigadó „fénykora,” de ekkor már jelentkeznek a hanyatlás jelei. Az épület karbantartására nem fordítottak figyelmet, így az egyre rosszabb állapotba került, valamint új szórakozóhelyek is létesültek, amelyek elvonták a vendégeket, ami végül a Vigadó bezárásához vezetett.

A kutatás kiterjesztése tehát a Népkert és a Vigadó funkcióvesztésének, vagy inkább funkcióváltásának folyamatára irányulna, illetve a jelenben folyó, rendkívül érdekesnek mutató jelenségek vizsgálatára. Amint azt a bevezetőben említettem, a közelmúltban felmerült egy beruházási terv, amely szerint egy új élményszórakozó létesítenék volna a Népkert területén. Ezt a tervet, azonban a kanizsai lakosság nagy része ellenezte: nagy számban csatlakoztak a tiltakozó aláírásgyűjtéshez, és a különböző fórumokon gyakran mély indulatokkal bírálták a városvezetés ezen tervét. Noha egy ilyen beruházás nem kis fejlődést jelenthetne a város és lakói számára, a legtöbben egyetértettek abban, hogy a Népkertet nem szabad megcsonkítani, ha csak részben is, de elvenni a közösségtől, és a legkívánatosabb az lenne, ha visszaállítanák egykori állapotába. Úgy tűnik két

különböző közérdek feszül itt egymásnak: a gazdasági fejlődés és az közösségi identitás megtartása. A kanizsaiak tehát választás elé kerültek, s hogy a kettő közül az identitásukat képező örökséget választották, sok mindent elárulhat róluk. Az örökség ilyen felértékelődése jelezheti, hogy abban egy közösség a további fejlődés lehetőségét látja, de jelezheti a problémákkal teli jelen és a kilátások nélküli jövő helyett a múltba fordulást, az elvágódást.

A Népkert különböző időszakairól kialakult ideálképek mellett természetesen nem elhanyagolhatóak az egyéni, személyes vonatkozások, kinek-kinek a gyermekkorából, ifjúkorából származó, ide kötődő, valódi emlékek, amelyek bizonyos szinten minden kanizsainak szívügyévé teszik, hogy ez az örökség megmaradjon.

The Social Function of a Public Park in a Small Town. The Népkert and the Vigadó Reastaurant in Kanjiza (1850-1950)

In the present thesis I demonstrate the history and social function of a public park and the institutions involved in it in a small town of Vojvodina from the 1850s to the 1950s. The public park in Kanjiza (Magyarkanizsa), called Népkert, – together with the Vigadó Restaurant and the spa – had various functions: it was an important place for the social and cultural life, entertainment and recreation; it was also in connection with the representative ambitions of the urban development and the various forms of body culture.

In the beginning the Népkert served as a nursery garden and also a public park. From the documents left behind referring to the Népkert in the 60s, 70s and 80s of the 19th century we can learn more about the economic aspect of the garden than the social function. From the 1890s there are more documents showing the social life that took place in the park. In these times the Népkert was developing into a real masterpiece of garden design therefore civil organizations more and more often organized charity, cultural, and entertaining programs in the park and the restaurant. In connection with these programs, the problem of social division in the use of the park has been examined. In absence of the appropriate documents, our knowledge about the ordinary customs of the use of the park is fragmentary. The Vigadó was opened in 1895. Due to its location, it had a special atmosphere but could work only seasonally. It served as a venue for various cultural and social events, such as dramatic performances, concerts, exclusive balls, etc. The spa was built in the Népkert in 1913. The local community had high expectations of the new institution hoping a rapid development in the field of tourism and the economy of the town, as well as an improvement in the hygienic circumstances.

Various dimensions of symbolic contents have been connected to the Népkert, as the memorial garden for Queen Elisabeth implies national and imperial contents, while the local message was the expression of local and urban identity and the expression of development.

Over time, more and more details about the ordinary customs of the use of the park can be known. In the period of the 1930s and 40s the park was visited mostly on Sundays and holidays, as well as the Vigadó was the busiest on Sunday evenings. These were significant occasions of amusement and possibilities for meeting up, especially for the youth. There was no sharp social division, but the different services were not equally affordable for the different social groups in different financial situation.

Dynamic changes began after 1945 when the socialist regime took over: the Vigadó totally lost its exclusive character, its services became affordable for everyone, and it became widely popular. Many of the locals remember that period (from 1945 to the 1960s) as the “golden age” of the Vigadó, but the signs of its decline had already appeared by then.

Today the Vigadó is in terrible condition, and the Népkert has also lost its splendor. However, the local community consider them as their own cultural heritage, and intend to protect them, as they are important part of the local identity. As a result of the different periods, various ideals have been connected to the park and the restaurant, and naturally, everyone has their own personal memories about them. Due to these ideals and memories the Népkert and the Vigadó have become an important issue that every locals care for.

V. FELHASZNÁLT IRODALOM

APPEL Ede

- 1886 Ó-kanizsa nagyközség történelmi, helyrajzi, gazdasági és statisztikai ismertetése. Szabadka

BÁTYAI Jenőné

- 1999 A liget. In: A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. Természettudományi tanulmányok. 1999/1. 115-195.

CZINGEL Szilvia

- 2009 Higiénia és tisztálkodás a századelőn, Budapesten. In: Juhász Katalin (szerk.): Tiszta sorok. Tanulmányok a tisztaságról és a tisztálkodásról. Bp. 95-108.
- 2012 Higiénia és tisztálkodás. Hol és hogyan fürdött a pesti polgár a századelőn? <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=17792> (2013. 03. 21.)

CSÁTH Géza

- 2006 Bácska. In: Uő: A varázsló halála <http://mek.oszk.hu/04300/04347/04347.htm#33> (2014.02.24)

DOBOS János

- 1982 Kanizsa múltjából. In: Tolnai Ottó (szerk.): A csönd városa. Újvidék. 9-23.

DROSTE, Wilhelm

- 1996 Kávéház az Osztrák-Magyar Monarchiában. In: Budapesti Negyed 12-13 (1996/2-3) http://bfl.archivportal.hu/id-67/wilhelm_droste_kavehaz_az.html (2014.02.24)

ESZTERGOMI Iván

- 1982 A Csöndváros. In: Tolnai Ottó (szerk.): A csönd városa. Újvidék. 20-23.

FÁRBÁS József

é.n. [1909.] Óbecse. In: Csoór Gáspár (szerk.): Bácska társadalmi élete. Ezer arcképpel. Bp. 301-362.

FEJŐS Sándor

2008 A Csodakút. A kanizsai gyógyfürdő története. Szeged.

GLÄSSER Norbert – ZIMA András

2013 A község és polgárai. In: Glässer Norbert (szerk.): Óbecse a polgárosodás útján. Óbecse. 249-292.

GLÓZIK Klára

2011 A turizmus és szabadidő eltöltésének lehetőségei Magyarországon a dualizmus korában különös tekintettel Békés megyére (1867-1914). PhD.értekezés. <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1096/1/glozik.dolg..pdf> (2014.02.24)

GYÁNI Gábor

1999 Közpark és városi szociabilitás. In: Uő: Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870-1940. Bp. 75-77.

HUDÁK Katalin

2011 Erzsébet királyné kultusza a XIX-XX. század fordulójának kertművészetében. OTDK dolgozat. 2011.
<http://otdk.zskf.hu/Dolgozatok/143.pdf> (2014.02.24.)

IVÁNYI István

1909 Magyarkanizsa. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Bács-Bodrog vármegye I. Bp. 311-319.

KÁVAI Szabolcs

2008 Magyarkanizsai társadalmi egyesületek 1945-ig. Szeged

KLAMÁR Sára

2010 A „Magyarkanizsai Csodakút Artézi Fürdő” (Csodafürdő) megalapításának

története a helyi lapok hasábjain. In: Bácsország 2010/4. (55. sz.) 64-67.)

KLAMÁR Zoltán

- 1995 Örökségünk. Kanizsai képeskönyv. Kanizsa
2006 Tanyák, parasztgazdaságok Magyarkanizsa vidékén (1900-2000). Szabadka
2008 Az identitás formái: a térfoglalás közösségi kódjának olvasatai
Magyarkanizsán. 2. rész. In: Bácsország 2008/4. (47. sz.) 15-19.

KORAC, Jasna

- 2007 Stari parkovi Bačke. Vršac.

KÓSA László

- 1999 Fürdőélet a monarchiában. Bp.

MAGYAR Erzsébet

- 2008a „Társalkodási kertek, promenádok, mulató- és népkertek.” A
Habsburg monarchia közparkjai: magánkertek és városi parkok Buda-Pest
társas életében (~1870-1918) (Kitekintéssel Bécsre, Prágára és Zágrábra).
Doktori disszertáció. [://doktori.btk.elte.hu/hist/magyar/diss.pdf](http://doktori.btk.elte.hu/hist/magyar/diss.pdf)
(2014.03.07.)

MAGYARÁSZ Ferenc

- é.n. [1909.] Baja. In: Csoór Gáspár (szerk.): Bácska társadalmi élete. Ezer
arcképpel. Bp. 95-150.

MARJANUCZ László

- 2008 Előszó. In: Fejős Sándor: Csodakút. A kanizsai gyógyfürdő története.
Szeged. 9-12.

MÁNYI Pál

- 1998 Visszavarázsolt évek. 1945-1951, 1988. 3. emlékirat, második változat. H.n.

MÉSZÁROS Borbála

- 2003 Zöldmulatság Kolozsvárott és Pécsen. Zöldterületek rekreációs szerepe két

19. századi kisvárosban. In: Ethnographia, 114. évf. 3-4. sz. 187–206.

PAPP Árpád

2010 Csak a polgár járt kávéházba? In: Bácsország 2010/4. (55. sz.) 119-123.

PAPP György

1989 Az emlékező hiány. Avagy tűnődés parkokról és egy csodakútról. In: Tolnai Ottó (szerk.): Kertek és parkok. Újvidék. 63-76.

PÁSZTOR Ágota

2010 Egyesületi kultúra és változása a 20. században egy alföldi nagyhatáru településen. Doktori értekezés.

<http://ganymedes.lib.unideb.hu:8080/dea/bitstream/2437/112738/6/Pasztor%20Agota%20dolgozat-t.pdf>

SZIKRA Éva (szerk.)

2011 Kertörökségünk. Történeti kertek Magyarországon. Bp.

TRIPOLSKY Géza

1989 A zentai Népkert. In: Tolnai Ottó (szerk.): Kertek és parkok. Újvidék. 77-79

VALKAY Zoltán

2000 Házak a vízen. Tiszai fürdőházak Zentán 1884 és 1945 között. In: Bácsország VI. évf. 2000/9-10. 11-12.

2002 Zenta építésze. Újvidék; Zenta

2007 Városépítők nyomában. Magyarkanizsa építészettörténete az alkotó építészek egyéniségének tükrében. In: Helyismereti Almanach. Zenta. 101–120. http://dudasgyula.org/files/books/Magyarkanizsa_epiteszettortenete.pdf (2014.02.24)

2010a A kanizsai zöldember. Tisztelgés a 150 éve született Bednárcz Károly (1860–1926) kanizsai városi kertész élete és munkássága előtt. I. rész. In: Új Kanizsai Újság. 2010. január 7. XVII. évf. 1. sz. 12.

2010b A kanizsai zöldember. Tisztelgés a 150 éve született Bednárcz Károly (1860–1926) kanizsai városi kertész élete és munkássága előtt. III. rész. In:

- Új Kanizsai Újság. 2010. január 21 . XVII. évf. 3. sz. 12.
- 2010c Fürdőházak Kanizsán. In: Új Kanizsai Újság 2010. szept. 2. XVII. évf. 35. sz.12.
- 2010d A nagyvendéglő. In: Új Kanizsai Újság XVII. évf. 37. sz. 2010. szept. 16. sz. 12.
- 2010e A kanizsai népkerti Vigadóról. In: Új Kanizsai Újság 2010. dec. 9. XVII. évf. 49. sz. 12.
- 2010f Kemény Géza Kanizsán kifejtett építészeti tevékenységéről. In: Új Kanizsai Újság. 2010. jún. 10. XVII. évf. 23. sz. 11.
- 2011a Kanizsa egyetlen villájáról: A Reisinger-villa egyedi esete. In: Új Kanizsai Újság 2011. júl. 14. XVIII. évf. 28. sz. 19.
- 2011b Erdők, erdőgazdaság Kanizsán. In: Új Kanizsai Újság 2011. szept. 8. XVIII. évf. 36. sz. 12.
- 2013 A Szénatér kialakítása és kibővítése az 1900-as évek elején. In: Új Kanizsai Újság 2013. aug. 15. XX. évf. 31. sz. 12.
- é.n.a Népkert. Kézirat
- é.n.b Köztéri Szobrok Kanizsán 1898 és 1944 között. Kézirat

Sz.n.

- é.n. [1909.] Magyarkanizsa. In: Csoór Gáspár (szerk.): Bácska társadalmi élete. Ezer arcképpel. Bp. 409-415.

V.1. Levéltári források

Történelmi Levéltár Zenta

F.435 Kanizsai napi- és hetilapok gyűjteménye (1911-1944)

F.004 Magyarkanizsa Rendezett Tanácsú Város, Magyarkanizsa (1850-1918). Városi jegyzőkönyvek

V.2. Adatközlők

Habram László (1929) Magyarkanizsa

Nyilas József (1928) Magyarkanizsa

Nyilas Imre (1932) Magyarkanizsa

Varjú György (1932) Magyarkanizsa

Vázsonyi Ilona (1934) Magyarkanizsa

VI. MELLÉKLETEK

VI.1. Interjúk

Nyilas József

(és Nyilas Etelka)

2013. okt. 3.

Ny. J.: Abból a részből mesélnék, mert akkor éltem ott nagyon aktívan, a magyarok alatt, tehát 1941 nyarától 1944 őszéig. Akkor voltunk visszacsatolva Magyarországhoz. Akkor a Népkert, azt hiszem azóta se, nagyon nagyon aktív életet élt. Minden vasárnap volt diákmise a templomban, az összes iskola ment oda, meg a katonaság. A délelőtti diákmise. Olyan 9 óra után ért véget. A diákmise után a nagy utcán volt nagy korzózás, de tömeg ám, korzózott oda vissza a nagy utcán. Ez a korzózás eltartott egy jó órahosszát mondjuk, és utána nagy része a korzózóknak, és az én társaságom is lementünk a népkertbe. Ennek az egyik oka volt, hogy szinte minden vasárnap, nyáron, olyan 10-11 óra körül akkor kezdődött, levonult a Népkertbe a tűzoltó zenekar, és biztos létezik még az a körsétány, a Vigadótól a Tisza felé, a Vigadótól keletre, ott egy nagy körsétány volt, nem tudom, létezik-e még. Ennek a körsétánynak a közepén volt egy fa, akörül elég szélesen ilyen bedeszkázott rész volt, és oda levonult a tűzoltó zenekar, és ott minden vasárnap nyáron, a késő délelőtti órákban, délig, a tűzoltó zenekar csinnadrattázott. Elég sokan lementünk, részben azért is, részben ott folytattuk a barátságot a társaságot, a beszélgetést, aránylag elég sokan.

A körsétánytól mindjárt nyugatra ott volt a Vigadó. Ha ránézel a Vigadóra, akkor jobb kéz felé, tehát északra, Horgos felé, ott volt a fürdő. Akkor a fürdő nagyon aktív volt sok fürdővendéggel, és a fürdőtől a körsétány felé ott volt a Longa cukrásznak egy aránylag nem nagy épülete. Nem az épület dominált, hanem az épület előtt erre a körsétányra egy gyönyörű kerthelyiség volt, asztalokkal, minden. És minden vasárnap kora délutántól jó estefeléig tele volt vendégekkel, többé kevésbé ilyen tehetősebb házaspárok voltak. Nem ilyen legényké, mint én, hanem ott ültek és nézték azt a körsétányt, fogyasztottak fagyaltot, süteményeket, üdítőitalt vagy esetleg rendes italt is. Tele volt, aránylag megszokott, ilyen jobb módú, akik voltak ilyen iparosok, kereskedők, ilyen házaspárokkal. Mi pedig fiatalok, volt az épület, és annak hátrafelé volt egy ajtaja a fürdő felé, ott álltunk sorba, fagyaltot ott vettünk. Úgyhogy mozgalmas volt az az épület is ott.

A Vigadó pedig ott volt a körsétánytól nyugatra. A Vigadó mögött ott volt mindjárt a fotball pálya. Most is ott van. A Vigadótól délre, Törökkanizsa felé, az olyan erdős terület volt, akkor nem létezett ez a fürdő, ami azóta felépült. Ezen az erdős területen ott volt egy nagyon rendezett és karbantartott tenispálya. Aktívan használták, a jobb módúak oda jártak teniszezni.

Az egyik fő attrakció volt az a körsétány. A körsétánynál padok voltak körül, az erdő szélében, meg emerről is, ahol ültek, ültünk, nézni a körsétányosokat. Na most, minden vasárnap azon a körsétányon, késő délutántól kezdve, nem olyan túl késő délutántól egész késő este azon a körsétányon egy irányba sok százan sétáltak. De sokan. Azok fiúk, lányok, nem annyira házaspárok, ott ismerkedtek, lányok fiúkkal vagy fordítva, ott beszélgettek. Akik pedig kint esetleg egy padon ültünk, azok is figyeltünk, néztük azokat, és ha éppen úgy volt, hogy valamelyik lánnyal meg akarsz ismerkedni, bementél és csatlakoztál hozzájuk. Szóval ez ilyen nagyon eleven volt, és tulajdonképpen a fiatalabb legények volt az a, lányok legények, de sok százan!

És ott volt a Vigadó. A körsétánytól mindjárt pár méterre. A Vigadóba tulajdonképpen bent is volt egy nagy étterem, de nem az volt a fő attrakció. A főnyeremény volt ha helyet kaptál, a körsétány felé volt egy elég nagy terasz asztalokkal, a körsétány felé, és az volt a fő attrakció, a főnyeremény, hogy ott asztalod legyen, ott üljél. Ennek az érdekében már külön társaságok, akik ott biztosítani akartak asztalt, azt már délután kellett intézni. Megvolt az ügyeletes minden társaságból, hogy kinek kell elmenni korábban, és ott asztalt foglalni.

V. Cs.: De csak szólni kellett a pincérnek?

Ny. J.: Ott ültél, ott ültél, kellett rendelni, ott ültél, az asztalt foglaltad, te vigyáztad, aki a társaságunkból, mindegyikből, aki soros volt. Már délután foglalt, minél jobb helyen, ahol bírt, asztalt. Végig, úgy neveztük, hogy a magyarok alatt, végig a Radács Mihály, Misi bácsinak hívtuk, a Radács Misi bácsinak a zenekara játszott nagyon szép tánc dalokat, meg szép magyar nótákat,

meg volt énekes is, aki énekelt. Nagyon jó zenekar volt. Főnt ültünk a teraszon, a sétálókat néztük, azok meg lent sétáltak, és néztek arra föl, hogy lesz-e, aki onnan felhív valakit a társaságba. Minekünk is mindig volt nagylányunk, akik a végén nálunk kötöttek ki. Voltak ilyenek. És nagyon szép magyar nótákat és szép táncdalokat játszott a Radács Misi zenekara. Ebben a zenekarban játszott, trombitás volt, szaxafonos, trombitás volt, a rendes neve volt a Bán János, de mi csak Trombitás Jani bácsinak hívtuk. Az minekünk a szomszédságban lakott, egy ház volt tán köztünk a Faluban, ahol mi laktunk. Nagyon jól ismertem ezt a Trombitás Jani bácsit, egy időben még a lányának is egy kicsit udvaroltam. Nagyon szépen tudott trombitálni. Az amilyen attrakció volt, hogy minden vasárnap, késő este már, játszott a zenekar már késő délutántól, játszott, játszott, tömve voltunk ott, és este mikor már sötét volt, vasárnap este, ez a Trombitás Jani bácsi tárogratóval elment az erdőbe, arra délre a fürdő felé, az erdőbe olyan 10-15 m-t be, még egy valaki ment vele, világítani neki villanylámpával, és onnan az erdőből tárográtón játszott a Takarodót. Ez olyan volt már mikor elment oda, akkor már halotti csend lett azon a zsivalygo teraszon, meg azon a zsivalygo Vigadóban, halotti csend lett, és vártuk a tárográtót, és olyan szép volt... abba az éjszakába... még most is úgy elérzékenyülök. Azt a szép tárogratózást onnan hallgatni minden vasárnap késő este... és az a nagy tömeg elég sokáig sétált, azután elég sokáig üzemelt a Longának is a terasza, úgyhogy elég mozgalmas esték, délutánok voltak ott a Vigadóba. Szerettük.

A fürdő maximálisan üzemelt, fürdővendégekkel, általában teltház volt. A fürdővendégek is jöttek oda, szóval társadalmilag ilyen mozgalmas élet volt végig végig minden nyáron 41-től 44-ig a Radács Misi bácsi zenekarával.

V. Cs.: Mekkora zenekar volt? Milyen hangszerek voltak benne?

Ny. J.: Komplet zenekar volt. Minden volt, cimbalomtól kezdve nagybögőig, a másodhegedűstől a kontrásig, a Trombitás Jani bácsi a szaxafonnal, trombitával, egy komplet nagyon jó zenekar. Ott játszott abban a zenekarban a Radács Misi bácsinak mind a két lánya, egyik szaxafonon, másik hegedűn, nagyon komplet zenekar volt az. Maga Radács Misi bácsi is. Volt egy primás, Géának hívták, cigány volt, később elvette a Radács Misi bácsi idősebb lányát. Később, mikor már bejöttek az oroszok, szerbek visszajöttek a Bagi vendéglőben (akkor azt államosították 45-ben), abban a, lokálnak hívtuk mink, abban a lokálban játszott a primás, a Géza, meg Pintyinek vagy hogy hívták a feleségét, a R. M. bácsi idősebbik lányát. De ott lent egy nagyon komplet nagyon jó zenekar volt, énekessel, nagyon fölkapott hely volt na, az a Vigadó és az az élet a Népkerbe.

Mondtam, hogy volt ott egy tenispálya, rendezett meg gondozott, ugye erdő arra olyan ritkábban volt, ott volt a tenispálya, és akkor ilyen tehetősebb úri társaság, úri nagylányok, meg fiatal emberek, meg hát mi tudom én ilyen középkorúak is, az is mozgalmasan, mindig foglalt volt az is.

V. Cs.: Bérletet kellett váltani?

Ny. J.: Én nem tudom, mert én nem voltam tagja, csak néztük, láttuk. Bérletet biztos, meg helyet, időt, az rendezett volt, mindig a társaság, ugye teniszeztek, nem olyan versenyszerűen, most is tudod, egy réteg az jár teniszezni, na akkor is jártak.

Amarról a fürdővendégek voltak. Akkor üzemelt hétköznapi is mindig a Longának az cukrászdája, még hétköznapi is üzemelt a Vigadó is, csak vasárnap volt a fő attrakció. Említettem, hogy vasárnap késő délelőtt jött le a tűzoltózenekar, ott csinadrattáztak, mink is ott...

Május elsejei ünnepeket, kirándulásokat is szerveztek...

Na most, a futball meccsek, a vigadótól egy pár méterre volt a futball pálya, és Magyarkanizsa, akkor úgy hívták Magyarországon, hogy NB – nemzeti bajnokság – NB1, NB2, NB3. Az NB1 országos volt, az NB2 az nagyobb körzeteket fogott magába, az NB3 kisebb kisebb körzeteket fogott magába. Én azt hiszem a Kanizsa NB3 lehetett, vagy 2 vagy 3. Akkor nem voltak profi futballisták, mindenki dolgozott, meg szabadidejében futballozott. A magyarkanizsai futball csapatnak a legnagyobb része a téglagyárban dolgozott, örültek annak, hogy ott munkájuk van. Nyár végén kezdődött a bajnokság, még szép idő volt, akkor mi, a társaságunk csapatostul jártunk le a futball meccsre kiabálni, bírót szidni, tudod, hogy van ez. Ezt a futball csapatot erősen szponzorálták ilyen gazdagabb, erősebb kereskedők meg üzletemberek, és utána főleg, ha győzött a csapat, akkor örömben, ha nem győzött, akkor bánatukban, ezek a szponzorok mindig megvendégelték a futball csapatot ott a Vigadóban. Ott belül is volt étterem, és jöttek a futballisták és volt a nagy dínomdánom, mindig vasárnap délután. Ez már olyan nyár vége meg ősszel, meg tavasszal, amíg tartott a futball bajnokság. Azok is mindig ott dínomdánomoztak a Vigadóban.

Ny. J.: Egy érdekes esetet mesélnék el. 44 nyarán, nyár vége felé, akkor még azért nagyon jártunk le. Asztalt foglalni én voltam a soros, és korábban lementem, hogy majd helyet fogok. Lent egy padon ott ült, éntőlem idősebb lehetett 2-3 évvel, de jóban voltunk, egy Szalai István nevezetű fiatalember. Akkor már várható volt a németek veresége. Szalai István azt tervezte, hogy belép SS katonának. Próbáltam lebeszélni, de nem tudtam meggyőzni, Rá akartam beszélni, hogy inkább a Hunyadi zászlóaljba menjen el magyar önkéntesnek. Hétfőn jelentkezett is SS-nek. Akkor kaptál egy galambszürke egyenruhát, valamennyi pénzt és egy hétig otthon maradhattál, feszíthetél az egyenruhába, aztán elvittek.

Ny. J.: A Vigadó meg maga a park, ahogy bejöttek 44 őszén, okt. 8-án újból az oroszok meg a szerbek, visszafoglalták Magyarokiszát, meg ezt a részt, ők lettek az urak, akkor maga a Népkert is, meg maga a Vigadó is olyan kihalt lett, nem használt lett. A pincébe levitték akit úgy ítélték meg a szerbek, ott kínozták, verték őket a pincébe, elég sokan voltak ott, egy-kettőnek sikerült valahogy kiszabadulni, de nem nagyon, hanem akkor valamikor novemberben egy őszi esős este, akkor kísérték le őket a Tisza-partra, ott lödözték őket bele a lövészárokbba, volt ott kiásva lövészárók, és utána összeszedték őket, kora tavasszal eltemették őket mindjárt a strand mögött. Ott volt sokáig egy nagy domb, oda voltak eltemetve. Mindenki rettegett, félt Kanizsán, a magyaroknak az agyonverése, agyonlövése, satöbbi, ez a hangulat uralkodott, nem az, hogy a Vigadóba járjanak. Úgyhogy akkor olyan kihalt lett.

Ellenben 45. nyarától kezdve, akkor már ez mind lebonyolódott, akkor már újból fellendült 45 nyarától a Vigadó. Újból jártak oda, dolgozott, vendégek mentek oda. Úgy tudom, hogy akkor is újból működött a fürdő és a fürdővendégek is odajártak ebédre. Szóval újból működött a vigadó meg a park. De akkor én már itt éltem Szegeden, de akkor volt pincérinas ott a nagyapád.

Ny. J.: Aztán mégis úgy döntöttem, hogy hazatelepedek. A Városházára kellett mennem papírokat intézni, ott találkoztam ezzel a Szalai Pistával, csizmában, bricsesznadrágban. Elébe álltam, hogy hát te?? Erre ő: Én vagyok a városgazda! Ez volt az első nagy meglepetésem.

V. Cs.: A majálisok hogy néztek ki?

Ny. E.: Majálisokat rendeztek, főleg a felszabadulás után, már, hogy felszabadulásnak nevezzem, mikor az oroszok bejöttek, akkor a vállalatok ott tartottak a munkásaiknak ünnepeket. Ott is meg végig a Tisza parton. Ott ebédet főztek, meg vigadtak, ki hogy. Az a park nagy szerepet játszott Kanizsa életében akkor. Mi diákok pedig oda jártunk szintén majálistozni.

Ny. J.: Én 41-től 44-ig ott töltöttem minden vasárnapunkat, de néha hétköznapiunkat is. És nagyon jól éreztük magunkat, ott legénykedtünk.

Ny. E.: Gyönyörű az a park még mindig, de akkoriban nagyon rendezett volt: virágok voltak ültetve, virágágyások, bokrok, padok, minden.

V. Cs.: A majálisokon ott főztek a parkban?

Ott főztek bográcsban.

Ny. E.: Voltak ilyen sátorok, nem sátorok, hanem pavilonok – építettek a vállalatok. Vagy ha nem, akkor is elfoglaltak egy darabot.

V. Cs.: Melyik részen?

Ny. J.: Nem a város felőli részen, hanem a jobb felén, ott erdőség volt, tisztás meg erdőség. A fürdő felé, ahol most a fürdő van. A vigadótól jobbra, abban az erdőségben, ott voltak a majálisok.

V. Cs.: Olyankor is volt zene?

Ny. E.: A diákok közt nem nagyon volt akkoriban zenekar meg ilyen zenészek. Mi csak ott játszottunk, beszélgettünk, meséltünk... de ott éreztük jól magunkat.

V. Cs.: És a focipályán kívül meg a tenispályán kívül lehetett még valamit játszani?

Nem. Bent a vigadóban tánc, meg a séta. A sétálás volt a fő attrakció. Na meg volt egy párszor tűzijáték. Ott tartottak lenn a parkban.

V. Cs.: Milyen alkalomból?

Ny. E.: Háát...

Ny. J.: Még a királyi Jugoszláviában volt ez amit mesélek, még a második világháború előtt. Akkor

minden augusztus 20-án óriási ünnepség volt. Hogy miért éppen augusztus 20-án? De óriási ünnepség, óriási vendégsereggel, ami hajnalig táncolt. És különböző versenyekkel. Én is egyszer ott voltam jó hajnalig. Volt ilyen, hogy zsákban ugrálva kellett versenyezni, célba kellett dobálni, a fürdő előtt abban a bezénban kacsák úsztak és a kacsáknak a nyakára kellett dobni ilyen karikát és ha eltaláltad, akkor nyertél valamit.

V. Cs.: Igazi kacsák?

Ny. J.: Igazi élő kacsák. Különböző versenyek voltak: futóverseny, mondom ez a kacsadobáló, akkor más célbadobó verseny. Jó zenekar, minden, tűzijáték is volt. Minden augusztus 20-án. Ez volt még a királyi Jugoszláviában. Én egyszer mondjuk 37-ben vagy 38-ban, tizenegy-két éves gyerek voltam, akkor részt vettünk, lent voltunk a bátyámmal, öcsémmel, lent voltunk hajnalig nézni ezeket a különböző, ezeket rendezték. Hogy mért épp aug. 20-án azt nem tudom. Mert az inkább magyar ünnep, ez pedig Szerbia volt, de augusztus 20-án nagy cirkusz volt a Népkertben.

V. Cs.: De hogy mondták, ez tűzoltónap volt nem?

Augusztus 20. volt egyszerűen, Augusztus 20-át ünnepelték.

Ny. E.: Én nem tudnám megmondani, úgy lehet valaki tudja.

V. Cs.: A Habram Laci bácsiék mesélték, hogy augusztus 20-án voltak ünnepségek, és úgy mondták, hogy ez tűzoltónap volt.

Ny. J.: Lehet, én nem tudom, csak nagyon nagy cirkusz volt akkor. Rengetegen voltak.

Tömeg volt, engem mint gyereket vezettek le, én akkor kislány voltam.

Játékos versenyek voltak. Zenekar szólt, ettek-ittak a népek.

Ny. J.: Egy másik dolog. Már Szabadkán éltünk, már házasok voltunk, nem tudom hányban, amikor egy kislányt megölt, megerőszakolt és megölt, ott a nádasban, egész a Ligetsornál volt egy nádas, víz is csurdogált, a fürdő mögött. Ott egy kislányt, aki ment a nagyszüleihez vagy a nagyszüleitől haza, ott egy legény, Törökkanizsán valamelyik faluban lakott, az édesanyja németben dolgozott és onnan pénzelt itt ügyvédet, az elfogta azt a kislányt és becsalta abba a nádasba, ott megerőszakolta és megölte. Ott találták meg a kislányt megölve. Nagy cirkusz lett ebből ott Kanizsán, nyomozás, minden, újságokban publikálva nagyon volt. Aránylag elég gyorsan elfogták a pasast, aki a tettes volt. Az anyja Németországból pénzelte az ügyvédek, próbálta volna megmenteni, de halálraítélték. Szabadkán végezték ki.

Az 50-es évek második felében történt ez a gyilkosság. Egész Kanizsa ezzel foglalkozott.

V. Cs.: A Tiszavirág-emlékmű az ő emlékére van.

Ny. J.: Ott van emlékmű?

V. Cs.: Az Agbaba villa felől van egy tisztás rész, ott van egy tiszavirág szobor.

Ny. J.: De hát az nem ott történt, hanem amarrább.

Azt nem tudjuk, hogy csináltak-e emlékművet.

V. Cs.: Akkor az a tó viszonylag sokáig megvolt.?

Ny. J.: Milyen tó?

V. Cs.: A régi fürdő oldalán.

Ny. J.: A régi fürdő oldalán? Olyan mocsaras volt ott az a rész.

Ny. E.: Olyan árok nem?

Ny. J.: Olyan mocsaras rész. Mondom, ott valahol ölték meg a kislányt. Én úgy tudom.

V. Cs.: Mert a régi képeken lehet látni, hogy ott még csónakázni is lehetett régen.

Ny. E.: Igen?

V. Cs.: Még így a századfordulón.

Ny. J.: Azt én nem tudom.

Akkor már nem volt meg abban az időben.

Csak azt tudom, hogy nagyon sokan jártak abba a fürdőbe, nagyon sokan. Nagyon telt ház volt.

V. Cs.: De csak betegek jártak?

Ny. J.: Betegek, akik ilyen reumásak voltak.

V. Cs.: Akkor szórakozásból nem jártak oda fürdeni?

Ny. J.: Nem, azok ilyen betegek voltak. És nem csak a fürdőben volt kiadva minden szoba, mert volt azoknak elég sok szobájuk, hanem ott a postától a Ligetsorig majdnem minden ház foglalkozott azzal, hogy fürdővendégeknek adott ki szobát. Sokan voltak fürdővendégek. Hát így.

Csak hát rég volt.

Ny. E.: Úgy mint Palicson. A palicsi fürdő is híres volt még a világháború előtt. Úgy emlékszem, hogy akkoriban működött, oda is jártak sokan. Iszappakolás, forrásvíz.

Ny. J.: Az én időmben, abban az időben 41-től 44-ig, amikor én rengeteget jártam oda le, akkor dominált a Vigadó a teraszával és a Radács Misi bácsi zenekarával, egy nagyon komplett zenekar volt, dominált az a nagy körsétány. Ott ezren sétáltak, vagy sok százan egy-egy vasárnap késő délutántól jól bele a késő estébe. De ott ezren, vagy még attól is többen, nagyon sokan. Dominált a teraszával a Longának az a kis cukrászdája lent.

Ny. E.: meg a Vigadó, vacsorákkal

Ny. J.: tánc, szép magyar nóták, hallagtók voltak, meg táncmuzsika, táncoltunk ott. Ott élt az ifjúság.

V. Cs.: És hétköznapiakon?

Ny. J.: Hétköznapiakon én annyira nem mentem, mert nem értem rá.

Ny. E.: Én gondolom, hogy hétköznapi nem nagyon ért rá a nép... sétálni.

Ny. J.: Akkor dolgozni kellett mindenkinek, nekünk is. Nyáron.

Ny. E.: Nyáron főleg a fürdővendégek használták a parkot is, sétálni.

V. Cs.: Akkor a sétálás gondolom mindig csoportosan, bandában...

Ny. J.: Persze, persze... meg volt a társaság.

Ny. E.: Érdekes, akkoriban senki nem félt mondjuk egyedül sem végig menni ott a parkon, vagy akármelyik útján, de máma nem hiszem, hogy mernék. Máma még az utcán is megtámadják az embert, nem olyan helyen, ahol fás, bokros...

Ny. J.: Nekünk elég nagy társaságunk volt, mert akik diákok voltak, tovább tanultak, azok egy bandában voltunk, elég sokan, és akkor a bátyám – másfél évvel volt idősebb tőlem – és a bátyámnak is megvolt az ő, és azok közé voltam én is vegyülve a bátyám révén, benne voltam én is abban a bandában. Meg hát mások is azért az én generációmából. Én vidéki diák voltam, Szegedről, és amikor hazamentem az egész társaság egybe bandázott.

V. Cs.: Bálók nem voltak a Vigadóban?

Ny. J.: Bálók azok télen voltak. Bálók az iparosotthonban voltak meg a gazdakörben.

V. Cs.: Akkor a Vigadó télen nem...

Ny. J.: Nem...

V. Cs.: Egyáltalán nem működött, vagy csak kisebb volt a forgalom?

Ny. J.: Én nem tudom, ezt jobban meg tudná mondani a nagyapád, ő ott pincérinaskodott egy darabig. Nem voltak ott télen bálák, nem emlékszem rá.

V. Cs.: Vagy ilyen különleges alkalmak...

Ny. J.: Nem, nem tudom...

V. Cs.: Vasárnaponként amikor beültek a vigadóba, akkor ott rendszeren vacsoráztak is?

Ny. J.: Azért annyi pénzünk nem volt. Csak italt fogyasztottunk.

Ny. E.: De volt, aki vacsorázott...

Ny. J.: Az én nívóm, tudod, annyi pénzünk nem volt, de volt, aki vacsorázott, nagy étterem volt ott bent, bent főleg, meg ki is hozták azok oda, aki rendelt. Volt, aki ott vacsorázott, én sose.

Ny. E.: Meg tudod miket rendeztek ott? Bankettokat, meg ilyen osztálytalálkozókat... Még mink a 25 éves osztálytalálkozókat, ott voltunk. Na elég rozoga volt már akkor az építmény meg a felszerelés, de azért ott tartottuk.

Ny. J.: De mink egyszer vacsoráztunk ott.

Ny. E.: Te meg én?

Ny. J.: Hát meg a Gabi is meg a jó társas bandánk. Az úgy történt, az már ebben a rendszerben volt, a 60-as évek elején. Én Szabadkán dolgoztam a kerékpárgyárban, és a gyárnak volt egy elég erős csónak verseny csapata, és országos bajnokság volt a Tiszán, Törökkanizsán. Én a csónak klub

vezetőségi tagja voltam. Oda mentünk Törökkanizsára, lebonyolítottuk a versenyt. Mikor jöttünk haza, elkéstük a vonatot. Ott ragadtunk Kanizsán, csak éjfél körül volt vonat. Akkor az egész társaságot levittem a Vigadóba, és ott vacsoráztunk, amíg nem kellett menni a vonatra.

Ny. E.: Érdekes, nem emlékszem erre.

Ny. J.: Akkor voltunk utoljára a vigadóba. Nem akkor.

Ny. E.: Mondom ott volt az osztálytalálkozó.

Ny. J.: Akik a fürdőben voltak vendégek, nem ebben az új fürdőben, hanem a régi, ebben a kénvizes fürdőben. Azok oda jártak étkezni, és édesanyád is [Eta nénié] egyszer ott volt a fürdőben, és ő is oda járt étkezni, és tudom mentünk hozzá, ott ebédeltünk fönt a Vigadóban,

Ny. E.: Valószínűleg sokáig működött ott a konyha.

V. Cs.: Belülről hogy nézett ki? Úgy olvastam volt ott valami karzat.

Ny. J.: Volt karzat.

Ny. E.: Úgy kiemelkedett a síkságból. Lépcsőkön kellett fölmenni. És körben volt kerítés, deszkából.

Ny. J.: Ahogy bementél, balról volt fönt a karzat. Most erről eszembe jutott, amikor átalakultunk magyarokká 41-ben, és jött oda Magyarkanizsára egy idősebb ember, aki... mi volt az a régi hangszere a magyaroknak... az jött oda, és azon a hangszeren játszott meg énekelt, előadást tartott arról a hangszerről. Lant! Az iskolából kötelezően mentünk oda délután. Akkor a karzaton voltam én, onnan néztem.

V. Cs.: Ez a karzat ez mekkora volt, mire lehetett ezt használni?

Ny. J.: Én már nem tudom.

V. Cs.: Esetleg ott is voltak asztalok, ülni lehetett?

Ny. J.: Ülni lehetett, padok voltak. Asztalok nem voltak.

Ny. E.: Fönn a karzaton, de benn a teremben ott asztalok voltak.

Ny. J.: Az étterem volt, nagy étterem. De azok biztos félre voltak húzva. Ott volt az egész iskola hallgatni azt az öreget.

V. Cs.: És a zenekar ha játszott az inkább kint a teraszon?

Ny. J.: A teraszon. A teraszban abban a végiben, ami erre esik a város felé.

V. Cs.: Régen volt egy szökőkút a vigadó előtt, az akkor még megvolt?

A vigadó előtt? Nem inkább erre a fürdőhöz közel?

V. Cs.: A körsétányon belül lehetett.

Ny. E.: A körsétányon belül nem volt, ott volt egy nagyon nagy fa, egy óriás fa

Ny. J.: az körül volt peremdeszkázva, ott a tűzoltózenekar játszott minden vasárnap, késő délelőtt.

Ny. E.: Arra a fürdő felé esetleg? Ott volt olyan nagy bazén, amiben a kacsák is úszkáltak. Az lehetett szökőkút?

Nyilas Imre

(és Vázsonyi Ilona)

2013. dec. 21.

V. Cs.: Mikor voltál pincérinas a vigadóban?

Ny. I.: 48-49-ben.

V. Cs.: Hány éves voltál akkor?

Ny. I.: 16 éves. Kimaradtam a nyolcosztályból és mentem egyenesen oda inasnak. A kisérettségi után.

V. Cs.: Hogy kerültél oda?

V. I.: Szerződést is csináltak.

Ny. I.: A Lippai Gyula volt akkor az igazgató, az intézte.

V. I.: rokona volt a felesége. A Lippai Gyusza mi volt ottan?

Ny. I.: Ő volt az igazgató. A vendéglátóiparnak.

V. I.: az élelemezési... prehrembeno – úgy hívták akkor

Ny. I.: És akkor úgy kerültem oda, apámék mindig a könnyebb munkára akartak adni, apám látta, sokat járt kocsmába, látta, hogy a kocsmárosok milyen könnyen élnek, az vezérolte, azt hitte hogy

majd nyakig tejfől lesz. Közben ők meg kimentek a tanyára lakni, azt hitte majd ott meggyógyul, oszt közben meghalt, és nekem ott kellett hagyni, kimenni, átvenni a gazdaságot, és jövő ősszel már jöttünk is haza. 1 évet voltam kint. Aztán elmentem suszterinansnak.

V. Cs.:Milyen feladataid voltak, mit kellett csinálni?

Ny. I.: Legelső nap vécét kellett meszelni. Kátránnyal. Nem volt még akkor a fajenc lap, hanem kátránnyal kellett azt a pisálókát kikenni.

V. Cs.:Hol volt akkor, az emeleten vagy a karzaton...

Ny. I.: A földszinten volt a WC, meg a konyha. Csak a WC az egyik végén, a konyha a másik végén. Meg nem volt az a kiszélesítés sem.

V. Cs.:A terasz kiszélesítése?

Ny. I.: Igen. Az majd csak az 50-es években.

V. Cs.:Hányan voltak pincérek?

M: Bagi Nándi

Ny. I.: A Mirkó, a Béla bácsi, Mányi Pali, meg én, öten. A Bagi Nándi csak szezonban volt, nyáron. Öten voltunk. Reggel 6kor nyitottunk, éjfélig volt munkaidő.

M: De főlváltva voltak?

Ny. I.: Nem.

M: Mind az öten ott voltak egyszerre, reggeltől éjfélig?

Ny. I.: Igen. Azért laktunk lent, hogy reggel ne kelljen olyan korán menni.

M: volt egy szoba.

Ny. I.: Ott a vigadóban volt egy szoba a pincéreknek?

Igen, volt egy kis szoba, a teremre nyílt, oda rakták a zenészek a hangszereiket, akkor vittünk le két ágyat, ott aludtunk, hogy ne kelljen reggel olyan korán menni.

M: De ki aludt ott? Te meg a Nándi.

Ny. I.: Egész nap kellett... ital nem nagyon volt, de azért ebédosztás volt, volt menza, jártak oda az állandó kosztosok ebédelni.

V. Cs.:Meddig tartott a szezon?

Ny. I.: Május elsejétől október vagy november elsejéig. És sem tudom már pontosan. Télen meg följöttek ide a Moldvayhon, ahol a Lívikének van a [rendelője], az kocsma volt. Télen itt voltunk. De én már a következő szezonban nem voltam ott. Ahogy kimaradtam az iskolából egyenest a vigadóba mentem, és télen hazajöttünk ide, aztán mikor kezdődött újra, én már nem voltam jelen, mert kimentem a tanyára.

V. Cs.:Akkor ott télen, vagy ősztől bezárt az egész.

Ny. I.: Télen nem dolgozott.

V. Cs.:Nem voltak ilyen alkalmi...?

Ny. I.: Semmi. Hanem később volt, már mikor nem üzemelt, akkor kiadták lakodalmaknak, de az már később volt, a 60-as években, akkor már nem dolgozott a vigadó, az enyészeté lett. De hogy miért azt nem tudom, azt se tudom ki a gazdája...

V. Cs.:Ugye ott volt konyha, ott főztek...

Ny. I.: Konyha volt, meg italkimérés.

V. Cs.:Milyen volt a forgalom?

Ny. I.: Meg biliárdasztal volt, az egyetemisták jöttek biliárdozni. Volt forgalom, mert nem nagyon volt akkor kocsma a városban. A fürdővendégek is ott kosztoltak. Voltak a téglagyárban kurzisták, akik tanultak téglát égetni, azok is ott ettek. Dragaccsal hordtuk a kenyeret, meg kocszi hozta az italt, lovaskocsi, akkor még nem volt autó. Innen a Šumanectól, most a November 29. azóta Šumanec-udvar [?] ott töltötték a sört. Tényleg, hordós sör volt, csapolt sör. De minden kiutalásra ment, reggel kaptunk 5 l pálinkát, azt ha eladtuk aztán csak szóda, málna, szóda, málna. Kipállott a szánk a málna-szódától.

V. Cs.:Egy napra 5 liter pálinkát...

Ny. I.: Igen, ha elfogyott aztán csak málna-szóda, vagy fordítva, szóda-málna.

Mikor vége lett a meccsnek, a fotbal-pályáról megrohantak minket. Nem bírtunk ki sem menni, hanem egy salternál adtuk ki egymás feje fölé a sört, de nem volt benne, csak egy ujjnyi, de nem számított, csak ha kapott, mert nem volt időnk, hogy megtöltsük. Este drágább volt az ital, mert volt zene. A Radács zenekar játszott minden este.

V. Cs.:Minden este, hétköznapi is?

Ny. I.: Minden nap volt zene. De csak este.
V. Cs.:Hány órákor kezdtek zenélni?
Ny. I.: Mondjuk 7 órákor, záróráig. Éjfélkor volt záróra.
M: De hát az léteziketlen, hogy mind az öten ott tolongtatok.
Ny. I.: Nem volt akkor még olyan jó világ, hogy szmenára dolgozzunk!
M: hát a 8 óra hossza pihenő volt a sláger.
Ny. I.: Ó, hunnan!
V. Cs.:De azért csak, vasárnap voltak a legtöbben, nem?
Ny. I.: Ünnepnapiak, katolikus ünnepeken hazajöttek a tanyáról, akkor rengetegen voltak mindig. A tanyasiak. Hétköznapi meg a megszokott nép volt. Voltak olyan állandó ivók. Akkor aki olyan volt, annak félretették a pálinkát. Tudtuk mi, hogy kinek kell. Akkor cigaretták, akkor még el lehetett adni. Megkínáltak, akkor néha meg kellett gyújtani, de mihelyt lehetett eloltottuk, nem dohányoztam sose, akkor eladtuk a cigarettát, amit kaptunk. Borraival is volt. Jó volt, mert kaptunk enni, kaptunk borraival, meg fizetést. Viszont másutt csak fizetés volt. Ez volt az előnye. Nyáron sok fürdővendég volt, azok is ott ettek-ittak.
V. Cs.:Hogy volt az a rántott húsos eset?
Ny. I.: Ja a Putyu? Az nem rántott hús volt, hanem csontos hús. Vágta a késsel, és kiugrott a kés alól, és a harmadik asztalon találták. Meg volt ott veszekedés. Kálmán Magdáék összevesztek, de hát az részlet...
V. Cs.:Nem tudod kik voltak azok, akik minden nap oda jártak enni?
Ny. I.: Hát, az öreg Mák, hogy minek hívták?... körfűrész készítő volt, akkor a Putyu, a Bagi Piri, Piroska, én már nem emlékszem. 65 éve!
V. Cs.: Közel lakhattak, vagy mért pont oda jártak?
Ny. I.: Egyedülállóak voltak, nem főztek, és ott ettek a menzán.
V. Cs.:De máshol nem volt akkor ilyen.
Ny. I.: Kifőzde? Nem nagyon. Nem volt. Télen itt a Moldvaynál volt konyha. Meg voltak szobák is. Itt főnt. Ilyen hotelszobák.
V. Cs.:A konyhai személyzet körülbelül hányan voltak? Most kiket felsoroltál...
Ny. I.: Maca néni, Rozika, meg a Fazekas, lehetek hárman-négyen a konyhán. Meg mink öten.
V. Cs.:Milyen volt a berendezés?
Ny. I.: Jaj, az agyamra ment a villa gasszolás. Minden nap kellett glasszolni egy nagy rakás villát, meg kést, meg kanalat. Glassz-papírral. Az ment az agyamra. Az volt a legborzasztóbb meló. Számomra. Mert azt csak én csináltam, azt az inassal csináltatták.
Este, mikor már szól a zene, mi is odaálltunk bögzőzni. Szerettem volna valamilyen hangszeren megtanulni játszani, de nem. Ott voltak a hangszerek a szobába berakva, próbálgattam mindent, de semmit sem tudtam csak úgy magamtól. Bagi Nándi az tudott bögzőzni, de én még aztán gyöttem volna bele, de énnekem akkor már nem volt időm. Borzasztó volt kikerülni a tanyára abból a nagy életből.
V. Cs.:Olvastam ilyet, hogy volt tánciskola.
Ny. I.: Ja, nem tudom én azt. Akkor nem volt. Hanem később predvojnickások telepedtek oda. Tudod-e mi az?
V. Cs.:Nem.
Ny. I.: Hát ilyen katonaság előtti táborok. A vigadóba. Be volt rendezve, a földön aludtunk.
V. Cs.:Már amikor a vigadó nem üzemelt?
Ny. I.: Igen.
V. Cs.:Melyik napokon volt a legnagyobb tömeg?
Ny. I.: Mondom, szombat, vasárnap, meg ilyen katolikus ünnep ha volt. Akkor hazajöttek a tanyáról a népek, és hát hova menjenek, a vigadóba. Szombat, vasárnap volt a lényeges.
V. Cs.:Reggel meg délelőtt is voltak már vendégek? Reggelit is adtak? A fürdővendégek ugye ott reggeliztek?
Ny. I.: Igen, reggeli is volt, meg ebéd meg vacsora is. Reggel hatkor nyitottunk. Azért laktunk ott, hogy ne kelljen reggel olyan korán menni.
V. Cs.:Úgy működött, hogy volt egy étlap és lehetett választani, vagy minden nap valami volt a menü, és az volt.

Ny. I.: Hát hogy hogy osztották... minden nap más volt, de hogy ki rendelte, ki rendezte, én nem tudom. De tudom, hogy ott szerettem meg a karalábé főzeléket. A sárgarépa főzeléket nem bírnám megenni máig sem, az is volt. Hús volt, kiutalásra, mert oda tartoztak a hentesek is, Gyulaiéknál volt a hentes. Vágtak bébit, tehenet. Hús minden nap volt.

V. Cs.:Mit jelent, hogy kiutalásra?

Ny. I.: Jegyrendszer volt.

V. Cs.:Még akkor is?

Ny. I.: Nem tudom én, hogy jegyet adtak-e le vagy nem. Hogy ezek akik ott kosztoltak adtak-e jegyet, kellett-e jegy nekik, nem tudom.

Utánam aki volt inas, az már meghalt. Mindig az utcán köszönt, hogy szervusz kolléga.

Az igazgatók váltakoztak. Aztán már lett a Tóth Kázmér igazgató. Aztán lett külön főnök a kocsmának[?] Kis Péter meg a Mészáros Pista.

V. Cs.:A zenekar mikor zenélt, kint a teraszon voltak?

Ny. I.: Igen.

V. Cs.:A terasznak melyik részén?

Ny. I.: A terasz közepén volt a zenekar. Bent a teremben nem volt semmi.

V. Cs.:Teljesen üres volt bent?

Ny. I.: Igen. A karzat hogy milyen célra volt, nem tudom.

V. Cs.:Volt hely táncolni?

Ny. I.: Volt. Az egész teraszon. Elhallatszott a zene, mert 5-6-8-an is voltak.

V. Cs.:A teraszon nem voltak asztalok?

Ny. I.: Dehogynem, ott voltak az asztalok. Később már helyfoglalás is volt, mert annyian voltak, hogy nem lehetett helyet kapni.

V. Cs.:És az hogy működött?

Ny. I.: Én már nem mondom meg.

V. Cs.:Csak oda kellett menni, fogni az asztalt.

Ny. I.: Odaült valaki, az volt a legbiztosabb. Meg akkor italt raktunk az asztalra, ami volt. Akkor tudták, hogy az foglalt.

V. Cs.:Mondod, hogy volt sör, pálinka, ez a szóda-málna, meg?

Ny. I.: Bor is volt. Ja, meg volt vegyes. A pálinkát kellett vegyíteni likőrrel. Császárkörte. Ott egyszer irtó berúgtam. Originál dugóval le voltak zárva, a császárkörte finom volt, édes meg szép átlátszó. Ahogy kihúztam a dugót akkor meghúztam. Mire 50 litert bekevertem, az 25 korty volt. Fele pálinka volt, fele császárkörte. Egyszer berúgtam, azóta sem bírom meginni az édes italt. Azt már meséltem, hogy a tejet a krigliben odaraktam a sporhetra melegedni. Látták az asszonyok, de nem szóltak. Mikor vettem el, ottmaradt az alja, és szétfolyt a tej a platin. Nagy berakott sporhetok voltak. Olyan bűdös volt, hogy majd elájultunk.

Varjú György

(és Varjú Márta)

2013. nov. 23.

V. Gy.: Az elmúlt évszázadban törekvés volt a Tisza mentén, de általában az egész országban, hogy népkerteket építenek a város mellé. A mi Népkertünk is akkor keletkezett, Zentán is keletkezett Népkert, sőt, Horgoson is. Szabadkán is van, ott kiserdőnek hívják. Ez a Népkert azért volt, hogy ott, vásár- és ünnepnapokon, ráérő idejében az emberek ott sétálhassanak, szórakozzanak. A múlt században különösen, most már kevésbé. Akkor igenis mentek ünnep és ilyen megmozdulásokkor, és ott sétáltak a fiatalok, négyes, sőt, ötös sorba álltak, és úgy sétáltak, mert rengetegen voltak. A séta zömében a vigadó előtti körforgalomnál volt, jöttek a töltés felé is azon az egyenes úton is, és ott beszélgettek, ruhájukat mutogatták, meg a fiatalok egymással ismerkedtek. Az idősebbek meg hát gyönyörködtek a fiatalokban, meg szórakoztak. Ennyit tudok a sétáról mondani. Aki elfáradt és igénye, pénze volt, az fölmehetett nyári szezonban a vigadónak a teraszára. Párhuzamosan a parképítéssel mindenhova építettek úgynevezett vigadót. Ez a vigadó egy ilyen szórakozási központ volt. Én tudom, hogy Zentán is megvan még a vigadó, Kanizsán is megvan. A vigadó állt egy zárt részből, hatalmas nagy területen feküdt, amit társalgásra is meg táncra is fel lehetett használni. Mellette konyha, kísérő objektumok voltak, WC, minden volt. Előtte pedig fedett terasz,

akkor még cseréppel. Nyári szezonban oda ki lehetett ülni, asztalok mellé és el lehetett fogyasztani valamilyen italt. A múlt században nem volt ilyen gazdag választék az italokban, mint most, akkor tulajdonképpen pálinka, bor, sör, meg valami limonádéféle, ilyenek voltak. Ásványvíz még akkor nem dívott, szódavíz volt, és ezt fogyasztották. Tehát aki elfáradt, nyári szezonban felülhetett a teraszra, megszomjazott, rendelhetett valami italt. Téli szezonban is mentek, de akkor a zárt részbe mentek. Mind a kettő be volt bútorozva olyan értelemben, hogy asztal, szék, tarka terítővel voltak akkor még leterítve. Pincérek voltak, a pincérek kiszolgálták, amit kértek. Igenis lehetett enni is, tehát vacsorázni is lehetett, meg hát ebédelni is lehetett akkor a vigadóban. Használták is akkor az emberek. Utána később erről leszoktak, a TV megjelenésével, aztán valahogy elmaradtak a Népkerttől az emberek, a sétától is elmaradtak.

V. Cs.: Hányas években lehetett az?

V. Gy.: Az elmaradás? Az már lehet 30-40 éve. Mert én legény koromban még jártam a vigadóba táncolni, de akkor a tánc is úgy volt, hogy vasárnap volt a tánc, nem úgy, mint most, hogy pénteken, szombaton, vasárnap. Vasárnap volt este. A vigadónak volt külön zenekara. Én legjobban ismertem a Radács zenekart. A Radács zenetanár is volt, a lánya az egyik zongorázott a másik szaxafonozott, meg még valaki volt mellettük és azok muzsikáltak. Ez nem az egyedüli, a miacsodába... a zenekar az esténként játszott és ünnepnapokon. Húzott mulatókat is, mert abban az időben a legények, ha tették a szépet a lánynak és nagyon ki akartak tenni magukért, akkor mulattak. Mulatásnál szívhez szóló dalokat választottak, mulató dalokat, szerelmet vallottak vele, meg békültek ki a dalokkal, és ez volt. A tánc meg, először csárdást húztak, utána meg mentek ezek a modernabb táncok, de nem ezek a pár nélküli táncok, akkor párosával táncoltak. A lányokat fölkérték, és úgy mehetek táncolni a lányok.

V. Gy.: Na most, mikor voltak a táncmulatságok, talán azt sorolnám. Minden esztendő ünnepben volt táncmultság: karácsony, újév, húsvét, pünkösöd, Úr napja, Nagyboldogasszony, a Szent István, ezeken minden volt bál. Erre a bálra jöttek a módosabb gazdag parasztszalád, mondom így, de földművesnek kell majd őket titulálni, mert abban az időben ez a mi házunk is, meg a másik ház is egy gazdag tanyai gazdáé volt, az első rész. Itt mellette ez a kis épület, ez volt a gondnoknak az épülete. Az azért lakhatott benne, hogy a házat rendben tartotta, meg ha a gazda hazajött, üzemképessé tette. Ilyen esztendő ünnepéknél a tanyán élő földbirtokosok – ez lesz a legjobb kifejezés – kocsira ültek és a parádés lovaikkal hazajöttek. A lovakat itt kifogták és ők gyalog elmentek parádézni, sétálni. Először a templomba mentek, utána először a nagyutcán sétáltak, utána a nagyutcaról lementek a Népkertbe is. A Népkertbe mondom főképp a fiatalok mentek szórakozás és ismerkedés szempontjából. Az öltözködés az gála... nem nevezném gálának... ünneplő ruhába öltöztek, a legszebb ruháikat vették magukra. A legutolsó divat szerint öltöztek, és rendszerint minden ünnepre másik ruhában jöttek, nem ugyanabban. Megvolt az ünnepnek is, hogy melyik ruha illet, hogy felvegyék.

V. Cs.: A téli szezonban is voltak ott lent ilyen táncmultságok?

V. Gy.: Igen, voltak, nagyon híres farsang bál volt, mert a farsangnál, farsang keddjén éjfél volt a multság, utána elnémult a zene, és bejelentették, hogy elkezdődött a böjt. Ugyanez vonatkozott az adventra. Egészen karácsony másnapjáig nem volt tánc. Karácsony másnapján nagy bál rendeztek. Akkor hazajöttek, ha lehetett szánkóval, téli öltözetben. Befűtötték a vigadót, meleg volt, zene volt, és ott volt a táncmultság kivilágos virradatig. Ugyanez vonatkozott a szilveszterre is. Advent előtt, október, novemberi hónapban, akkor is voltak ilyen bálók.

V. Gy.: Majd most a bálakat sorolom föl: leghíresebb bál ugye a farsangi bál volt. Előtte jelmezbe öltöztek és végigvonultak a városon zenekísérettel, maskarába öltözve, utána pedig maskarába öltözve volt bál is, de csak néhányan, akik vállalták, hogy úgy öltözzenek, azok voltak maskarában, a többiek azok gálába öltöztek. A farsangi bálon nem volt kötelező a nagyesztélyi, de előfordult a nagyesztélyi is. Legparádésabb bál volt a húsvéti bál, húsvét másnapján, a nagyboldogasszonyi bál aug. 15-én. Az rettentő pompázott az a bál, nagyon felöltöztek, mindenki hazajött a tanyáról, meg a helybeliek is igyekeztek elmenni, nagyon híres bál volt ez. Ugyanez vonatkozott a szentistváni bálra. Szentistvánkor ha a politikai körülmények megengedték tűzijáték volt, ha nem engedték akkor nagyboldogasszonykor. A tűzijáték nagy parádéval történt. Akkor kegyetlen rengeteg nép sétált körbe-körbe. A sétálás a körforgalomnál volt, meg a hosszú úton ki a töltésig. Kimentek, ott fordultak vissza és jöttek. Két helyen jöttek le, a városháza felől, vagy pedig

a postánál. A nagylányokat, már akinek volt, a legények kísérték és szórakoztatták. A legények azok ünneplőbe öltöztek. Téli időben a csizma meg a bricsesz nadrág volt a kötelező, nem hosszú, hanem rövid kabátban mentek a legények, télen szörme sapkában, nyáron kalapban. Hajadonfővel nem annyira volt akkor még szokás, ez a dolog a 40-50-es években jött, meg a modernabb öltözködés.

A bálakat folytatom tovább: a nyári szezonban volt a Rózsa bál. Rendszerint májusban volt. Arra felöltözött rendszerint 10-12 lány, legénnyel, valami ünnepi nép viseletű ruhába, a 40-es évek elején magyar ruhába, a 40-es évek után a politikai körülmények diktálták, akkor ilyen bő szoknyába, blúzba, köténybe, népibe öltöztek. Ez volt a Rózsa bál. Majd az Alma bál almaérés idején, szintén így párokban, 10-12 pár volt. Annak a bálnak volt szervezője, rendszerint összefogott egy-két legény és azok hívták a párjaikat meg a kikapósabb, módosabb lányokat, azok jöttek. Ugyanakkor volt még a nagyboldogasszonyi bál meg a szentistváni bál, meg ősszel a szüreti bál. A szüreti bálra is, a rózsza és almabálra is volt a jellemző, hogy 2 m magasságba drótot, zsinórt húztak ki, arra ajándékokat aggattak, az lehetett kötény, kosár, alma, szőlő, tehát valamilyen ajándéktárgyak, és azt lopni lehetett. A legkényesebb legény igyekezett minél többet lopni. A lopást azért nevezték lopásnak, mert el lehetett bújni a bírók elől, akik megfogták, de nem az volt a cél, hogy elbújjanak, hanem minél többet lopjanak, és a lopott dologért fizettek, amit kért a bíró. Az asztalhoz mentek és ott kellett fizetni. Szőlőt loptak sokat a szüreti bálban, almát az almabálban, meg volt kötény, kendő, zsebkendő, édesség, ilyenek. Csokoládé, habár a csokoládé az az 50-es évek után terjedt el jobban, azzal szűkebben bántak. A bálakban megvolt a zenekar, az húzta. Ebbe a nagyon kényes híres bálakban, a farsangi bálban is meg a szüreti bálban is előfordult, hogy szépségkirálynőt választottak. A szépségkirálynő választás többféleképpen történhetett: lehetett úgy, hogy kokárdákat tűztek a ruhájára a lánynak is meg a legénynek is: a lányok a legény ruhájára tűztek kokárdát, a legények meg a lányéra tűztek kokárdákat, és aztán megolvasták, akin legtöbb kokárda volt, az lett a szépségkirálynő. A szépségkirálynőt az ilyen szertartással avatták, annak megvolt a maga szertartása. A legény meg az volt a bálkirály, azt szintén táncoltatták. Igyekeztek a legvagányabb legényt választani királynak, meg attól függ, hogy milyen módos volt a legénynek a barátnője, mennyi kokárdát csinált és mennyit tűzött fel. A másik választás az cédulára írták a neveket, ki a szép neki, és megolvasták és aki legtöbb szavazatot kapott az győzött.

V. Gy.: Na most mondom a nézőket. A Népkerthben volt pad a vigadó előtt meg a körforgalomnál, arra a padra leültek a kislányok, akik még nem illettek a bálba, és ott gyönyörködtek a látnivalókban. Most találkoztam néhány olyannal, aki még akkor kislány volt, mert olyannal már nem lehet találkozni, aki akkor a bálban volt. Mondják, hogy nagyon szépen fel voltak öltözve a lányok, meg a legények is, és nagyon szépen táncoltak, nagyon sokat mulattak. Van aki olyan nagyba vitte a mulatást, és ha hazament a lány és nem tudtak kibékülni, akkor éjjeli zenét vitt a lánynak. Az éjjeli zene abból állt, hogy először az ablak alatt nagyon finom csendben pianóban játszották, hogy Nyisd ki babám az ajtót, csendesen, mert meghallják a szomszédok, nem bánom én hadd hallják – ezt már fölerősítették – úgy is tudják, hogy én téged nagyon szeretlek. Utána meg a lány kedves nótáját húzták, Csak egy kislány van a világon, Ahogy én szeretlek nem szeret úgy senki, ilyen nagyon szép érzelmes nótákat húztak. És a lánynak ki kellett nyitni az ablakot, gyertyát gyújtani, hogy elfogadta az éjjeli zenét. Vagy a bátrabb lányok, kijöttek és a kapuban beszélgettek a legénnyel, de ha gyertyát gyújtott, akkor nem volt kötelező kijönni, azzal is elfogadta. Van aki nem fogadta el, akkor a büszkébb legények beverték az ablakot. De ez előfordult az 50-es években is még. Különösen a faluhelyeken, Adorján, Horgos, Martonos, Oromhegyes, ott ez az éjjelizene dívott.

V. Cs.: Télen esetleg nem jelentett problémát, hogy nehezebben lehetett lejutni a vigadóhoz, ha voltak ezek a bálak?

V. Gy.: Télen a földbirtokosok hazajöttek, és itthon laktak, és jártak szórakozni. Az idősebb férfiak jártak kártyázni is a vigadóba, mert a vigadónak a nagytermét azt fűtötték. Rendelni italt, azt lehet, meg ételt is. Nem volt akkor az étkezés annyira divatban, mint most, de étkeztek, ezek a nagygazdák, adták a nagyot, mutatták, hogy ők pénzesek, kényeskedtek. És mentek. A férfiaknál nem volt probléma a hó, szánkóval jöttek haza. A férfiak csizmában jártak, a nők meg hát nem túsarokban, hanem félcipőben. De mentek. A farsangot azt itthon töltötték, és akkor szórakoztak. Jobban mint most. Nyáron csak az esztendő ünnepéknél, nagy ünnepéknél jöttek.

V. Cs.: Akkor ugye inkább ezek a módos gazdák jártak...

V. Gy.: A módosabbjai, igen. Az ilyen közönséges földi halandók, a téglagyári lányok, meg a söprűbe járó lányok azok nem ide jártak, azok máshol szórakoztak.

V. Cs.: És a gazdakörbe kik jártak?

V. Gy.: A gazdakörbe ezek is, de oda még a rangosabbak mentek. Ott voltak ilyen elitbálak. Ott kevesebb bál volt, mint itt, de nagyobb és híresebb bál volt. A gazdakörbe megvolt, hogy csak estélyi ruhában mehettek a lányok. A nővéremet is hívták bálba Adorijánról a gazdagabb rokonok, de sokallották, hogy estélyi ruhát vegyenek neki, úgyhogy ő nem ment el. De ezek estélyi ruhában mentek, és ott megint volt szépségkirálynő-választás. Kivilágos virradatig volt a mulatság. Ott is kötelező volt a legényeknek a zenészeknél külön mulatni, és a szívhez szóló dalokat küldeni az imádott hölgynek. Volt a városházán is ilyen parádés bál, különösen a 40-es évek elején. Akkor mind az ilyen tisztviselők, meg rangosabb emberek kerültek oda, sőt mi több, volt az úri kaszinó, abban is előkelő bálak voltak, de ott csak néhány...

V. Cs.: És oda kik jártak?

V. Gy.: Oda már a legrangosabbak, a tisztviselők, a polgármester meg a jegyző, az orvos, az ügyvéd, meg hát a gazdag kereskedők, meg a híresebb mesterek. Abban az időben sok neves mester volt. Mostmár nálunk ez is kihalófélben van, de akkor megvolt a leghíresebb asztalos, kovács, szabó, a varrónők nagyon felkapottak voltak; a frizer, akkor mi volt még? Az ügyvédek, orvosok, ezek mind. És oda meghívóval mentek, meg megfelelő öltözetbe öltözködtek.

V. M.: Már a mostani időkben volt ilyen pedagógusbál, akkor meg tanítóbál.

V. Gy.: Akkor azoknak inkább ilyen parádés miséket, egyházi szertartásokat tartottak, mert a 40-es évekig, 44-ig a gyerekeket az iskolából a templomba felsorakoztatva vezették a tanítók, és ott szertartáson vettek részt, és volt, hogy ünnepséggel végződött, de az nem tartozik a bálakhoz. A gimnáziumban a magyar idők alatt, én utazó diák voltam Adorjánról, és miseigazolást kellett vinni. A felszabadulás után az eltörlődött. A felszabadulás után megváltozott a táncrezsim is, a táncra akkor már mindenki járt, mert akkor rengeteg munkaviszonyt lehetett létesíteni, és a munkaviszonyban lévő lányok jobban tudtak öltözni, mint a gazdag lányok, mert a gazdag lányok akkor bűnösök voltak, azoknak nem volt pont, nem volt bón. A munkáslányok azok kaptak bont, és arra lehetett ruhát venni, mert csak arra lehetett venni, és akkor ők öltözhetek, jobban mehettek, és mentek is a bálba. Bál akkor már jobban volt hétköznapiakon is, de ezt nem tudom megmondani. Nyilván csak szombat-vasárnap volt a bál, azért lehet, hogy volt pénteken is, nem tudom. Mert mi Adorjánról jártunk akkor be. De, lehetett, mert táncolhattunk közönséges napon is, zene szólt, egy emelvényen voltak a zenészek és ott muzsikáltak. Aprópó, volt a cukrászda. A cukrászdába beültek és fagylaltot és süteményt fogyasztottak, annak is volt terasza, és oda be is ültek és ott ilyen nyalánkságokat, üdítőitalt fogyasztottak. Ugyanakkor, minek nevezted? Volt a zenészeknek egy ilyen

V. Cs.: ... pavilon, emelvény

V. Gy.: Abban volt fűvőzenekar, az minden vasárnap délután benne ült, a fűvőzenekar tárzenét játszott. És arra sétáltak. Ez a térzene még a felszabadulás után is volt, Zentán is, Kanizsán is, Szabadkán is, és arra mentek zenét hallgatni, és arra sétáltak.

V. Cs.: Akkor 45 után megváltozott azoknak a köre, akik oda jártak?

V. Gy.: Az összetétel... A bálak továbbra is voltak, de már akkor nem olyan parádésak és tömegesebbek voltak. Akkor nem csak a nagygazdák lányai jöttek, hanem a széles népréteg, a munkások is mentek, és azoknak is megvolt, hogy mibe illett öltözni. A fiúk sötét, fekete nadrágban, fehér ingben, a lányok is sötét, feketében, a bálra

V. M.: én arra nem emlékszem.

V. Gy.: De az Apróék abban mentek, de ez nem volt már akkor kötelező, az öltözés, mert akkor már felváltódott.

V. Gy.: A cukrászda a Longáé volt, később pedig államosították. De először a Longáé volt és nagyon nagy hangsúlyt fektettek a minőségre és a finomságra. Akkor is először a süteményre a nagygazdagok mentek, meg az iparosok, tisztségviselők, ügyvédek, ezek mentek. A főlpszabadulás után akkor már mindenki. Mikor még ez az elit járt a cukrászdába, fagylaltot. Azért vett a széles népréteg is. A fagylaltot mérték a cukrászdában, meg volt tolókocsi, onnan is mérték. Az egy ilyen négyszögletű doboz volt, amiben jeget tároltak, vödörök voltak, a vödörökben voltak különböző ízű fagylaltok. Tolták a városban is meg a parkban is.

V. M.: Csöngettyűje volt.

V. Cs.: Voltak ezek a tűzoltónapok. Ezek összefüggtek az augusztus 20-ával?

Minden évben, ha vége van a gyakorlatnak, és akkor rendeztek tűzoltó-bemutatót a városban. A szereléseket. Vagy a nagyutcán vagy a laktanya előtt. A bemutató után pedig a tűzoltók kaptak ebédet, és a befejező aktus mindig tűzoltó bál volt. A tűzoltók vitték a főszerepet, ők fogadták a vendéget, ők ültették, hát ők is ott voltak, akkor a tűzoltófeleségek, meg a tűzoltók lányai szintén részt vettek. Nevezetes volt a tűzoltóbál. Most már úgy tudom tűzoltóbál nincsen, de zárógyakorlat van, a laktanyában az ebéddel végződik.

V. Cs.: Ezek a tűzoltóbálok is ott voltak a vigadóban?

Az aztán a vigadóban volt a vége a tűzoltóbálnak. A laktanyában és nem tudok róla, hogy rendeztek volna bálát, de a laktanyában ebédeltünk, vagy vacsora volt, aztán mentünk a bálba. Híres volt a tűzoltó bál, igazad van.

V. M.: Az utóbbi időben van most már pedagógus bál is.

V. Gy.: A vigadó egész addig virágzott, míg meg nem épült a fürdő. Mikor megépült az új fürdő, elvonta a látogatókat az ő szórakozóhelyére meg a vendéglátó iparába. Céltudatosan törekszik is a fürdő arra, hogy ő domináljon, és nem segítik a vigadót, hogy a vigadó funkcionáljon. Van idő, hogy a nyári szezonban a vigadó kinyit, de az utóbbi időben annyira elhanyagolták, hogy most már nem képes kinyitni. Folyik a városban a szervezkedés, hogy azt fel kellene újítani, de az újságokat, ahogy olvasom, nem nagy perspektíváját látnak, mert a fürdő vendéglátóipara elvonja a látogatókat. Meg most már a Tisza parton van a Békavár, a Tisza parton van több szórakozási lehetőség. És akkor oda mennek. Mostmár az utóbbi időben a terasznak a fedelét is lebontották. A terasz az egy emelvény volt, a terasz fala kezd kidőlni. Elhanyagolták az épületet.

V. Cs.: Ki üzemeltette a vigadót? A Lipa. A Lipa az a vendéglátó iparnak a góca Kanizsán. A V. Gy.: Lipa üzemeltette a nyári szezonban, de most már olyan elhanyagolt, hogy nem is gondolnak az üzemeltetésére.

V. Gy.: A képviselő testület ülésén volt már róla szó, hogy fel kellene újítani, de határozatot még nem hoztak, meg elnapolták a dolgokat, mert rengetegbe kerülne, hogy üzemeltessék. De sajnos ugyanerre a sorsra jutott Zenta is. Ott valamivel jobb karban van, de az is lassan tönkre megy, mint ahogy a park is lassan elhanyagolódik. Abban az időben a park az nagyon, a kertészet rendezte, nagyon szépen be volt rendezve, most is be van, de nem úgy, mint akkor.

V. M.: Különböző alakzatban ment a fű meg a kis virágok.

V. Gy.: Először a sétányokat salakkal töltötték föl, és akkor a sétálóknak a lába fekete lett mire hazajöttek. Aztán a téglagyárból kapták a cserép törmelékét, azzal lett föltöltve a sétány, akkor meg piros lett a lábuk. De az már valamivel okosabb dolog volt, és akkor kitaláltuk, hogy betonozni kell. Akkor lebetonozták. Igen ám, de a betonra ráhajt a kertész teherautóval, mikor hozza a virágot és az összezúzza, úgyhogy a beton járdák azok összezúzottak. Nem lenne szabad ráengedni. Hajdanában, egész az 50-es évekig volt parkőr. Az olyan volt mint a csősz és az ügyelt a rendre. Most nincsen, úgyhogy ha a huligánoknak olyan kedve van, akkor összezúzhatják a padokat.

V. Gy.: Egyszer egy kislányt megfojtott egy beteges lelkületű Égető gyerek, akkor ott be volt bokrosodva, de aztán kitisztították, most átlátható az a terület.

V. Cs.: A 40-es években milyen állapotban volt a tó?

A 40-es években funkcionált a tó is. A tó az mikor megyünk be a parkba, jobb kéz felől van egy mélyedés, abban víz volt, és az működött. Most csak akkor működik a tó, ha sok eső esik. Akkor még működött és békák kuruttyoltak benne.

V. Cs.: És a tó körül voltak sétautak?

V. Gy.: Igen, körül lehetett sétálni. Most is megvan az a sétaút, csak nem sétálnak rajta. Arra nem mennek. A balkéz felőli részen van sétány, én néha végig szoktam menni rajta, az emlékeket keresve, de más nem, a többi csak a betonon, a közepén. Szerencsére vannak a fürdővendégek, és azok benépesítik, itt nálunk leszokott a nép arról, hogy a parkba menjen sétálni. Ez mind a tévének köszönhető.

V. Cs.: A játszótér mióta lehet?

V. Gy.: Olyan 20 éve.

V. Gy.: Valamikor a május elsejét nagyon ünnepelték. És a május elsejei ünnepség valamikor ott volt, ahol most a játszótér van. Van is még egy emelvény, az az emelvény volt a színpad, azon szavaltak, énekeltek, táncoltak. Aztán később szabad volt megint magyar ruhát hordani. Az utóbbi

időben meg a rendes népviseletet hordják inkább, megvan, hogy milyen van Horgosnak, Adorjának. Ugyanez vonatkozott az almabálra, szüreti bálra, rózsa bálra, amikor nem mehetett a színpadi magyar ruha, a piros kötény meg miminden, akkor ment ez a bősoknya. Nem! A fehér szoknya ment sokáig, a tarka szoknyák már az utóbbi 10-20 évben fedezték föl. A kispiciak a sötétkék festőt viszik szoknyának. A mi vidékünkön apró mintás festő szoknyákat visznek...

V. Cs.: A majálist ugye 45 után ünnepelték, de előtte is voltak majálisok?

V. Gy.: Előtte is ünnepelték, csak akkor majális formájában ünnepelték a gyári munkások, a kőművesek. Fölvonulás is néha volt. Volt mikor a politika tűrte, volt mikor nem tűrte. A 40-es években is volt, de akkor kommunistáknak tartották őket, és volt hogy tiltották.

V. Cs.: És 45 előtt ezeket hol tartották?

V. Gy.: A Népkertben is mozogtak, meg a városban is. De a Népkertben végződött. És ezt a szabad kőművesem szervezték. Kubikusok, ácsok, kőművesek, ilyenek ünnepelték a május elsejét.

V. Cs.: Később a május elsejék hogy zajlottak?

V. Gy.: Rettentő nagy szervezéssel történt. Menni kellett fölvonulni, vinni kellett a munkagépeket, a falusiaknak kocsival jönni, arra feltenni a földművelő eszközöket, és végigvonultak a városon, és a Népkertben fejeződött be, ott ahol most a játszótér van. Ünnepséggel fejeződött be, ott volt beszéd, két nyelven, ének is, tánc is, zene természetesen. Zeneszóval vonultak fel, volt tűzoltózenekarunk sokáig. Tizen, húszan, sokan, és az ilyen megmozdulásokat mindig zenekar kísérte. Molnár Jani bácsi volt a karmesterük.

V. Cs.: Volt-e főzés?

V. Gy.: Akkor volt. Paprikást lehetett, volt amikor ingyen kaptuk, volt amikor venni lehetett, hozzáférhető áron. Amikor a szövetkezetek alakultak, akkor azok megvendégelték a dolgozóikat, meg a sokszor a széles néprétegeket is. A szövetkezetek esetében az is a Népkertben volt, de mondjuk Adorjánon a szövetkezeti birtokon volt, Horgoson pedig a parkban.

V. Cs.: És olyankor voltak asztalok felállítva?

V. Gy.: Jellemző volt, hogy pokrócot terítettünk, és ott eszegettünk, iszogattunk, de zenekar az kötelezően volt. A mi családunk földműves volt, nehezen illeszkedtünk be ebbe az új rendszerbe, de mikor beilleszkedtünk, akkor kötelezően mentünk mi is a május elseji ebédre. Jutányos áron lehetett venni, vagy ingyen adták. Ugyanez vonatkozott Kanizsára is. Kanizsán meg még jobban mentek. Akkor rengeteg munkás volt Kanizsán, a téglagyárban, meg hát a szövetkezetben sokan dolgoztak. Bánátban voltak mezőgazdasági birtokok és a lányok oda mentek át dolgozni. Ünnepelni hazajöttek ide mihozzánk.

V. Cs.: Olyanról tud-e, hogy volt-e olyan rendezvény a parkban, amire belépőt kellett fizetni?

Erre nem emlékszem, de nincs kizárva, hogy a 40-es években nem volt olyan.

V. Cs.: Voltak ilyen ünnepségek, amikor voltak ilyen játékok a parkban, ilyenre emlékszik?

V. Gy.: Mi az iskolából vittük futóversenyre a gyerekeket a parkba. A töltéstől indultunk és a cél az pedig a körforgalom, ha kis táv volt. Ha nagyobb táv volt, akkor a körforgalmat megkerülni és vissza. Kerékpár versenyt is rendeztünk az az iskolával, de nem volt szerencsés, mert a körforgalomban leestek. Abban az időben természetesen voltak ilyen mérkőzések, sportjátékok, meg ... ott a Cigánylány körül ilyen babák voltak, és kugligolyóval el lehetett ütni, azt nem az iskola szervezte. Azt szórakozásképpen a fiatalok, azért fizetni kellett. Azokat a figurákat ütötték el, én egyszer sem játszottam, csak láttam. Erre emlékszem.

V. Cs.: Ez ott volt a fürdő régi épülete előtt?

V. Gy.: A fürdő előtt. Arra távolabb volt egy kör, és ott abban. Az nagyon fölkapott volt De volt kuglipálya is. Golyót kell gurítani, és megint babákat elütni. Az volt, én tudván tudom, a Népkertnek azon az oldalán, ha bemegyünk jobb kéz felől a fürdő háta mögött. Volt kuglipálya. Meg a játszótéren is volt valami lehetőség, de nem tudom, hogy mi.

A fürdőben sakkbajnokságok voltak, én tudósítottam róla. Nem a fürdőben, a vigadóban. Meg voltak kártyapartik, sakk. Ugyanakkor gyerekeknek is szerveztek valami játékokat a vigadó teraszán, már nem emlékszem mi, csak én írtam meg a diplomákat.

V. Cs.: Én hallottam olyat, hogy volt zsákbaugrálás.

V. Gy.: Volt, a gyerekhéten, meg futóverseny. Most az óvodások járnak le, minden évben, különböző játékok, versenyek vannak. Staféta. Ja a stafétát említük. Rettentő nagy parádéval volt

egy időben, volt, hogy a fürdőtől indult a staféta, vagy pedig a városháza elől, bejárta a község területét, az ország területét, kapcsolódtak a mellékstaféták.

A nyolcadik osztály befejezése után mi is lementünk a parkba, és ott a teraszon vendégtünk meg a gyerekeket üdítőitalal vagy fagyalattal, azt csináltuk addig míg az üzemképes volt.

V. M.: Még a Vigadóról nekem is eszembe jutott, hogy olyan is volt, hogy fönt ültek az asztaloknál, fönt a Vigadóban, ott a zenekar, meg ott táncoltak. Akkor volt a kereslet, hogy nagyon sokan ott előtte le-föl sétálgattak, lesték, hogy ki megy haza, akkor gyorsan egy fölszaladt foglalni a helyet. Olyan nagy volt a kereslet, az ifjúság oda ment, meg nem csak az ifjúság, az idősebbek is.

V. Cs.: És ugye volt bent karzat, meg fönt is egy terasz.

V. Gy.: Volt karzat belülről. És előfordult, hogy még azon is voltak. Voltak híres bálók, iparos bál meg Univerzál bál, ott telt ház volt, valamikor az Univerzál rengeteg kereskedőt foglalkoztatott. Ha iparosbál volt, ott is telt ház volt. Kanizsának a zöme iparos volt, és gazdagok voltak még akkor az iparosok, és volt munkájuk, most egyszerűen nincs varrónő...

V. Cs.: Volt még valamilyen felkapott kirándulóhely itt a környékben?

V. Gy.: A járásra is mentek. Május elsején kimentünk a járásra is. Bográcsban főzték a birkapaprikást és szintén vagy ingyen vagy pénzért adták. Sokszor kivonultak a járásra, csak aztán a járást is abbahagyták, mert mondták, hogy ott nagyon süt a nap. Meg a járáson még most is megvan, a gyógyvíz ahol fakad, mit tudom én milyen napon, de oda is elmentek.

V. Cs.: És a Tisza partra?

V. Gy.: Az utóbbi időben átcsoportosultak a Tisza partra, de az 50-es évektől kezdve, megint az iparosokat, kereskedőket említeném, azok vasárnap lementek a Tisza partra és ott bográcsost főztek saját maguknak egy bizonyos társaság. Nekünk is megvolt a társaságunk. Meg is fürdöttünk, ha a akrtunk.

V. Cs.: És a szigetben, az erdőben?

V. Gy.: Egyesek, a Pálinkás, az tudom, hogy mindig a törökkanizsai lejáróig elment a maga társaságával és ott a töltésoldalban az erdő mellett, de ő minden vasárnap odajárt, de más is csinálta ezt.

V. Cs.: Akkor ezek ilyen piknikszerű volt.

V. Gy.: Piknik volt. Szombat-vasárnap. Pénteken nem. Valamikor bálók is csak vasárnap voltak. Faluhelyen volt délutáni bál és esti bál.

V. Cs.: A fürdőbe csak a fürdővendégek jártak vagy a helybeliek közt is fölkapott volt.

V. M.: Valamikor a házakhoz még nem volt bevezetve a víz, mi a Zsuzskával volt hogy ott fürdöttünk, nem a bazenban hanem kádakban. Mert mi volt a lakásokban? Lavór. Vagy esetleg mosdóteknő.

V. Cs.: Tehát nem csak gyógyulni, hanem egyszerűen megfürdeni.

V. Gy.: És hozzáférhető áron volt, mert mi utazók voltunk, és a nyári szezonban gyalog mentünk haza Adorjánra. Összefogtunk 5-6-an, előtte megfürdöttünk, és úgy mentünk haza. Ha a diáknak volt rá pénze, akkor az elfogadható ár volt.

Vázsonyi Ilona

2013. nov. 15.

V. I.: Délelőtt már voltak vendégek, volt aki odajárt, hogy is hívják, zónapörköltre. De. 10 órakor olyan ráérő emberek, zónapörköltre már 10-11 óra között. Ott mindig volt élet. Én a háta mögött jártam, ottan láttam, hogy nagyon serénykedtek

V. Cs.: A Vigadó háta mögött?

V. I.: Ott, most a Vigadó meg a focipálya... ott láttam, hogy sütöttek, főztek a szakácsok, tisztították a krumplit meg a zöldséget, igyekeztek főzni az ebédet. Volt akik hordták onnan az ebédet ételhordóban, de voltak akik üzletben dolgoztak, délben zártak, abban az időben olyan volt a szokás, délben zártak, 4 órakor nyitottak, nyáron ugye, és akkor oda mentek ebédelni. A papírboltos két öreglány, azok odajártak ebédelni, meg oda jártak együtt ebédelték a cipész öregember... hogy délután ott mi volt... estefelé már 6 óra után nyáron már sorakoztak a zenészek, készülődtek, gyantázták a hegedűvonókat, próbálgattak, és aztán indult be este 7 óra után.

V. Cs.: Akkor volt minden nap zene?

V. I.: Volt. Nyáron. Volt minden nap, hangos zeneszóval. Aztán voltak ilyen rendezvények, látod az

Anna bál, a dalestek, én nem is tudom, nagyon nem jártam én oda. Annyian voltak mindig, hogy vasárnap, szombaton foglalni kellett a helyet előre, és akkor mondta, hogy ez az ő asztala, és minden vasárnap vagy hétfőig ő megkapta azt az asztalt. A pincérek azt intézték, kiírták, hogy foglalt.

V. Cs.: Ezért kellett külön fizetni?

V. I.: Nem. Amit fogyasztott. Csak hát megvoltak a törzsvendégek, igyekeztek azoknak eleget tenni, hogy visszamenjenek. És akkor ez abban a, hogy mikor kezdődött, 48-49-ben, az ötvenes években, hogy milyen Ďole volt... aztán az lett az igazgatója az egész vendéglátó... mert ugye először privátok voltak még a háború előtt, aztán a háború után... Azt mondta-e a tata, hogy a Moldvay vendéglőse volt?

V. Cs.: Igen.

V. I.: Csak aztán ez a Moldvay ki is öregedett, meg aztán elvették, nem engedték, hogy a kocsmák privát kézből legyenek, és államosították, vagy nem tudom, hogy az államé volt-e, a városé volt-e... így a Vigadó is mint vendégfogadó, állami kézbe ment.

Taušan Ďole lett a vendéglátó iparnak az igazgatója, és akkor az rendezte, akkor már az 50-es években... és annak az idejében nagyon föllendült, ez már jó a háború után volt az 50-es években, és nem volt elég az ami terasz volt, az egy elég kis keskeny rész volt, és egyik oldalában, mindkét oldalában volt két nagy juharfa, még most is ott van, és azt kiszélesítette úgy hogy a juharfa belesett abba a... itt ezen az oldalon...

V. Cs.: Aha itt még kicsi a terasz [képen nézzük]

V. I.: Kis keskeny terasz volt, csak annyi, amennyi itt a tető alatt volt, aztán kihozták, kijebb, ahogy most van, és itt van a fényképen. Kiszélesítették, a juharfát is beépítették a teraszba, nagy lapokkal kirakták. Jóval kijebb ment. Mert most már nem csak a ... mindenki oda járt, nem csak a gazda parasztok meg a nagy, akinek pénze volt, hanem a munkás emberek, aki minden nap dolgozott, keresett, az meg tudta fizetni, hogy hétfőig valamit megigyon ott, meg zenét hallgasson, táncoljon. Akkor már többen voltak, nem úgy, mint valamikor régen. És akkor nagyon kellett...

Jóval kiszélesítették, sok asztalt ki lehetett rakni, meg volt tánc hely is. Új lépcsőket is kellett csinálni. Azelőtt csak földdel volt, füves volt az eleje. Aztán ahogy kiszélesítették nagy beton oldalai, most is úgy van. Aztán már rengetegen... a háború alatt is nagy forgalom volt, mert itt katonaság volt, folyamőrök voltak a Tiszán, a kaszárnya tele volt katonákkal, persze a lányok is ugye, meg a katonák ott sétáltak vasárnap, akkor kimenőjük volt, meg hétköznap is ha volt szabad délutánjuk, estéjük, lementek oda a parkba, és rengetegen sétáltak ott a körforgalomban, hatosával egymás mellett, de teli volt az egész, hogy nem lehetett ottan... mint az iskolában ahogy sétálnak a gyerekek folyosón a szüneten. Akkor este későig sétálhattak ottan azok akik nem fértek föl, mert nem férhettek föl, meg nem is volt pénze mindenkinek, de ott voltak a padok, leülhettek, hallgatták a zenét, úgyhogy ez nagyon szép volt, mert mindenki akinek pénze nem volt, mert a második világháború alatt nagyobb szegénység volt, és nem tudtak odamenni pénzért inni, meg akár vacsorát is rendelhettek, de mindenki hallgathatta szabadon a zenét.

Hányba volt, nem tudnám megmondani, hogy elromlott a helyzet, csak végül is építették itt ezt a nagy sarkot, a Hotelt, akkor építették itt mellettünk a... mindenki Nejlonnak hívta, akkor ez közelebb volt, különösen télen. Akkor nem volt aki rendezze, nem volt aki tatarozza, rendben tartsa, és lassan-lassan leépült, úgyhogy először csak hétfőgeken dolgozott, mondjuk rá péntek, szombat, vasárnap, aztán már arról is lemaradt, akkor már bezárt teljesen és csak kiadták rendezvényekre, mondjuk lakodalmakat tarthattak benn, később ilyen iskolai találkozók színhelye lett, mert ott olcsóbban tudták kihozni biztosan, mint a nagy vendéglőkben, meg mindenkinek az volt a vágya, hogy oda menjen, mert gyerekkorában azt szokták meg és az volt a nosztalgia. Akkor ilyen hogy Vöröskereszt, nem volt pénze, a véradók nagyon sokan voltak 3-400 embert mire el tudtak helyezni, hát hova helyezték, a Vigadóba. Kint is ülhettek, bent is ülhettek, úgyhogy akkor már elég leromlott állapotban volt. Egy évben egyszer meghívtak minden véradót vacsorára és akkor kiadták a érdemred- kitüntetések. Itt a képen a Vöröskereszt elnöke beszél.

V. Cs.: A Hotelt hányas években építették? 60As évek, 70-es évek?

V. I.: Nem tudom. Inkább a hetvenes évek elején. Előbb a Nejlon épült. Nem tudom.

Aztán is, még ha leromlott állapotban is volt, azért ha valaki jött Kanizsára, látod a vendégeket mindig levittük a parkba, mindig megmutogattuk, hogy mi volt, meg van. Meg a gyerekeket vittük

le állandóan. Az óvodásokat a parkba. Fölmentünk a gyerekekkel is oda, ott játszottunk. Meg tényleg, a Vöröskereszt tartott előadásokat, akkor levonultunk és ott fönt, az volt a színpad.

V. Cs.:A terasz?

V. I.: A terasz. Vöröskereszt zászlókkal vonultak le a gyerekek és ott volt a színpad, ott szerepeltek. Még a néptáncosok is.

V. Cs.:Arra én is emlékszem, május elsején mi is léptünk még fel ott.

V. I.: És ott. Mindig az volt a vágy, hogy oda menjünk, mert ott szép nagy tér volt, a nép elfért, akkor ott letehetett a parkban főzni, ezt is beírhatod, de sajnos most már semmi.

Az Anna-bálról nem beszélt a Gyurka bácsi? Mondta-e hogy valamikor régen 41 előtt, a régi szerbek alatt, akkor is lehetett, csináltak nagy bálakat, nyáron, az Anna bál az nyáron van. Meghívóval lehetett még annak idején menni, főleg a legnagyobb gazda parasztok jöttek haza, mert augusztusban már jobban ráértek, és meghívóval lehetett menni, meg ki volt kötve, hogy estélyi ruhában. Sokan szerettek volna elmenni, de a Gyurka bácsinak is a testvérjének sajnálták estélyi ruhára a pénzt, az sokba került. Ez a Klárka mondta, hogy nagyon szép estélyi ruhája volt valakinek, az volt a legszebb. Tanyai lány volt, mondta a nevét is. Bál szépét is választottak, mindenféle műsorokat csináltak, volt ott is mindenféle énekelés meg ilyen kabarék, meg hát a zene, az volt a legfontosabb. Valamikor még a Radács nem volt, akkor voltak a cigányok, sok cigányzenész volt Kanizsán. És a cigányzenészek azok fel voltak készülve, tényleg szépen öltözve, meg színvonalas volt a zenéjük, híresek voltak, és aztán később volt ez a Radács zenekar. Radács bácsi, meg annak a lánya, meg a Verebes Géza. Ezek nagyon színvonalas előadásokat, hát a lányok zenetanárnő lett az egyik. Volt zongora is, cselló, szaxofon, a Radács bácsi hegedült, meg a Géza is. A szaxofonos is végül Beogradban kötött ki, látod, akik itt kezdték a Vigadóban, azok Beogradba, Noviszádra, Szabadkára, sőt volt egy fiatal, az meg valahova külföldre, Bécsbe. Úgyhogy nagyon híres volt. Nagy körzetből jött ide, Martonosról, Adorjánról, még Zentáról is átjártak sokan, meg Szabadkáról is. Mivel a fürdő is itt volt tudod, és akkor a fürdővendégek, valamikor nem olyan akárik jártak a fürdőbe, hanem csak akinek pénze volt, valamikor régebben.

V. Cs.:Akik így eljöttek kúrára..

V. I.: Igen, gyógykúrára, akkor azok ott is étkeztek, meg oda kimentek este, megszerették itt a zenét, ismerősöket szereztek kanizsaiakat, vagy udvaroltak, ha férfi volt, ha nő, az udvaroltatott kanizsaival. Fiatalok is jártak a gyógyfürdőbe, volt is másfajta fürdő is, nem csak ilyen... tükörfürdő is volt, de az a Tiszán volt, de attól lakhattak itt a fürdőben, és járhattak este, a Vigadóba mentek mulatni. Ez a turizmus már akkor megkezdődött, azért ment jól. Nem tudom mi volt a régi, mondjuk a 20-as években, mert akkor még nem voltam meg, de azt tudom, hogy a magyarok alatt nagyon nagyon sokan voltak, mert a katonaság itt volt, a lányok mind mentek meg a katonák ott sétáltak, udvaroltak a lányoknak. Utána meg azért volt szükség, hogy még kibővítsék azt a teraszt, mert nagyon sokan elhelyezkedtek dolgozni, és mindenki aki munkás ember volt, nem volt meghívó, nem volt kivétel, hogy te most nem jöhetsz oda, mert te csak egy munkás vagy, nem vagy nagygazda paraszt, mindenki mehetett oda, és azért volt szükség, hogy kibővítsék. Hogy aztán hogy ment így tönkre, nem tudom eltalálni. Csak az, hogy itt beljebb modernabb, erre meg nem költöttek, mert csak az volt a baj, hogy a régit nem gondozták, nem tatarozták. Akkor mikor megépült az új fürdő, a zaj is zavarta a fürdővendégek nyugalma, akkor azért nem csinálták, és így tönkre ment. De amíg nem volt az az új fürdő, a kis régi fürdő, nem olyan sok vendég volt ott, nem voltak olyan érzékenyek, hogy most nem bírnak pihenni, csak nem reggelig tartott az a multság.

V. Cs.:Ti így sétálni nem jártatok le?

V. I.: Dehogynem. Vittem a gyerekeket is a, bátyámnak a gyerekeit is. Mivel mi gyerekekkel voltunk, siettünk haza este sötétedés után, de délután, míg kislányok voltunk a Márta nénivel, hát mi nem mehettünk fel a Vigadóba, de hát hallgattuk a zenét, nagyon tetszett a zene nekünk is, és akkor leültünk egy közeli padra, ha csak tehetjük, akkor a cukrászda előtt sétálgattunk, mert ott a nagybátyám meg a felesége, nem ők voltak a kiszolgálók, de azért ismertek engem, hogy rokon, és egy-egy fagyit kijárt. A cukrászda is tele volt, a magyarok alatt, de hát oda is az mehetett föl, akinek pénze volt. Fagylaltot, süteményt árultak. Ott nem készítették, hanem innen vitték le. A fagylaltot lehet, hogy ott készítették, de a süteményeket innen vitték le. Este hozták a maradékot fel, mert akkor még nem volt hűtő, volt jégszekrény, de oda mi fért be.

V. Cs.:A cukrászdanak mi volt a nyitva tartása.

V. I.: Amint kezdett sötétedni, már hozták vissza a süteményeket, mi meg a Márta nénivel, 8 órára

haza kellett érní, akkor tudtuk, hogy hozzák haza a süteményeket, akkor mi odamentünk a kiszolgáló lányhoz, akkor az megmondta, hogy az unokájának adtam. A nagytata volt a főcukrász, ő már nem dolgozott, de az övé is volt a cukrászda, a fiának átadta, de csak rokonok voltunk. Bérnakörösztlányuk volt, aki hordta haza a süteményeket.

Mentünk, sétáltunk persze, mi már délután lementünk.

V. Cs.:Ti is csak hétfővégén vagy vasárnap?

V. I.: Hát, hétköznap is mentünk, este nyáron hétköznap is mentünk és sétálgattunk. 6 óra felé már mentünk le és akkor is sétáltak ott sokan. Akkor is szólt a zene, a Vigadó egész héten nyitva volt nyáron, minden nap, nem volt szünet. Minden nap lementünk és sétálgattunk. Az volt a szórakozás. Hát akkor nem volt televízió, rádiót is ekkor akkor hallgatunk, de nem nagyon, inkább sétáltunk, meg a töltésen sétáltunk, az is ott volt a park mellett, elmentünk 1 km-re volt a köpad, elmentünk a köpadig, az volt az első sétánk nyáron, az ott kb. ahol van a mi dülönk, a harmadik dülő. Ott volt egy köpad, azt építette a Kemény villa tulajdonosa. A Kemény villa ott van a parkban a töltés mellett, a tulajdonosa építtetett oda egy lépcsőt. Elmentünk a városból egy km-t, a köpadon leültünk, megpihentünk, és aztán jöttünk vissza, mindig a lépcsőn mentünk le. Az egyenesen a parkba vezetett, egy kicsit kellett menni, hogy a főútra érjünk, a főúton bementünk a parkba, ott megint körül-körül sétálgattunk, aztán leültünk ha elfáradtunk. És ezzel múlt el az este. Meg hajkurásztuk a szűnyogokat. Rengeteg szűnyog volt, nem irtották. Ott volt a tó meg a Tisza nem messze, meg a Kistisza. Mindenkinek a kezében volt egy szál ágacska, azzal hajtogatták a szűnyogot. Szerencsére engem nem bántottak, a többiek mindig csapkodtak.

Szép virágok voltak, azokat is mindig néztük. Rengeteg kána, piros kánavirág. Nagyon szép, egy egész nagy ágyással volt. A bukszusok nagyon szépen voltak gondozva, gyönyörűen meg volt csinálva, szép volt, a kertész állandóan gondozta a virágokat.

V. Cs.:Itt a körsétány közepében voltak ezek a bukszusok?

V. I.: Igen, de a körsétány még ettől sokkal nagyobb volt, mert itt volt egy nagy fa, a nagy bukszusok körül, közepén volt egy nagy fa, és utána jött még egy ugyanilyen nagy bukszusos, ahol van most az írótaboroknak az emlékműve.

V. Cs.:Itt a nagy fa körül volt az emelvény, ahol zenélt a fúvószenekar?

V. I.: Igen, a két bukszusos kert között volt egy nagy tér, egy nagy fával, és a fa körül volt emelvény meg a fa körül volt mint egy kis asztal meg előtte padok kör alakban. Egy időben, persze mikor tönkrement nem csinálták újra. De ebben a 42-3-as évben, amire én emlékszem, akkor nagyon nagy Szent István napi ünnepséget csináltak, de a parkban persze, hogy a vendéglő akkor aztán tömve volt, vagyis a Vigadó. Tűzoltózenekar volt, jöttek vendégek Horgosról, vidékekről, Szabadkáról, Zentáról. És versenyeke rendeztek, a zenészek egymás után felléptek.

V. Cs.:Mármint a zenekarok?

V. I.: Fúvószenekarok. Kanizsának nagy tűzoltózenekara volt.

A régi fürdő előtt is volt egy nagy medence, ami vízzel teli volt mindig, egy szökőkút volt a közepén, és ott élő kacsák voltak benne, a Szent István napi versengés volt, és dobálták, megvolt, hogy kik versenyeznek, nem tudom én, csak dobálták a kacsáknak a nyakába a karikákat, és aki eltalálta, az nyert valamit. Volt olyan hogy zsákba ugrálás. A hónuk alá kötötték a zsákot, és akkor ki tudott ügyesebben. Volt az hogy hátrakötött kézzel – Szent István napon ilyen rendezvényeket csináltak – hogy ki csinálta, ki nem, nem tudom, ez a magyarok alatt volt, csak volt itt valami szervezetek, voltak ilyen női szervezet, meg keresztény, meg az iparosok, én nem emlékszem, én 7-8-9 éves voltam. Volt olyan hogy lekváros lángosevés, kézzel nem volt szabad hozzáérni, és ették a lángost, hogy ki lesz az első, ki tudta hamarabb megenni, hogy ne érjen hozzá kézzel. Ilyen versenyeket csináltak. Hát persze, hogy a vendégek mind föltódultak, meg a szervezők, meg a vezetők, ottan készítettek nekik ebédet, vacsorát, fönt a vigadóban. Sokmindenféle volt, csak én nem nagyon emlékszem, egy az hogy a szülők se nagyon vittek, nekem már idősebb volt apám, és ő már nem nagyon járt. 46 éves volt amikor én születtem, úgyhogy engem már nem nagyon vittek. Erre emlékszem.

V. Cs.:Nem emlékszel arra, hogy ilyenkor volt-e belépő?

V. I.: Nem hinném, mert akkor én nem jutottam volna oda. Volt ottan biztosan, fizetni kellett, hogyha verseny... meg lehetett venni azokat a karikákat, amivel a kacsát kellett eltalálni, azon bejött sok pénz. Meg aki részt akart venni a versenyben, annak biztos valamennyit kellett fizetni.

V. Cs.:Olvastam ilyet, az is a 40-es években volt, hogy volt cserkésznapi, és akkor voltak ilyen

pénztárak a lejáratoknál, és 1-2 dináros belépő volt? Az tán nem volt olyan sok.

V. I.: Nem volt sok, csak ahol 4 család volt, meg ahol a téglagyárba dolgozott az apja csak télen, azok már nem jutottak oda. Oda csak azok jutottak, ahol volt mindennapi kereset. Azért mondom, hogy a fölszabadulás után, vagy hogy mondjam, mi még így mondjuk, akkor aztán mindenki dolgozott, nem sokat kerestek, de azért el tudtak menni ilyen rendezvényekre.

V. Cs.:Mindig beszámoltak aztán az újságban, hogy mennyi volt a bevétel és az 1-2 dinárból összegyűlt 4, majd 5000 dinár.

V. I.: Hát igen és akkor jótékonysági célokra vagy ha cserkésznapi volt, akkor a cserkészeknek.

V. Cs.:Ha azt kiszámoljuk, az minimum 2000 ember.

V. I.: Igen, mert mondom, hogy jöttek vidékről. Kocsival, lóval, mert hogy bírtak jönni, kerékpárral, az is kevésnek volt, az már nagy valaki volt, aki kerékpárt bírt venni.

Hogy mért ment tönkre? Én nagyon sajnálom, de hát csak nem lehet ott olyan nagyon nagy zenebonát tartani. Elejében, a fölszabadulás után, mondom abban az 50-es 60-as években is lejárt a nép, de aztán nyílt az Aranyhal vendéglő, akkor oda mentek. Meg valószínű hogy nem szervezték, nem csinálták. Nem voltak ezek a szervezetek, akik érdekelve lettek volna. A felderítők mentek a Tiszára, mert a cserkésztség megszűnt, nálunk vízi felderítők voltak, azok csak a Tiszán ünnepeltek, az ifjúság oda ment, akkor inkább odaszoktak, és ott csináltak mindenféle rendezvényt. Tényleg, meg megnyitották ott azt a Békavárt, aztán az is rontott, mert ment mindenki a Tiszára, meg nyíltak a vendéglők fönt, akkor kényelmesebb volt. Ment volna a nép, de énszerintem mikor az új fürdőt megnyitották, hogy ne legyen zaj, ne legyen lárma, ott pihenjenek a vendégek, akkor fönt inkább szervezkedtek. De azért látod a kanizsaiak nagyon tiltakoztak. Aki itt Kanizsán született, óvodás korában, minden nap vittem le a gyerekeket a parkba, ott is játszottak már fönn a megromlott teraszon, a megromlott épület előtt. Sokat fönt ugrándoztak, táncoltak, játszották a körjátékokat, de amikor most arról volt szó, hogy megcsinálják az élményfürdőt, akkor nagyon tiltakoztak, és mondtam, hogy ez csak is olyannak az eszéből pattanhat ki, hogy a parkban csinálják a zajos élményfürdőt, aki nem Kanizsán született. Akinek se szíve, se lelke nem húz úgy Kanizsához, mint aki gyerekkorában minden nap ment az óvónénivel sétálni a parkba, játszani, gombát gyűjtöttünk. Aki itt járt óvodába és minden nap mentünk a parkba, amikor csak az idő engedte, 10-től 12 óráig megfordultunk, egyet játszottunk, annak a szíve lelke oda húz, hogy a parkot nem szabad bántani, a parkban nem szabad élményfürdőt teremteni, hanem hagyni úgy, ahogy volt. Persze rendben kell tartani. Azért volt ez a nagy vita, hogy nem engedték meg a kanizsaiak. A polgármester persze nem idevaló, Oromon volt gyerek, nem érzik azt, amit a kanizsaiak. Hogy minden vendéget oda kivezettünk, meg a fényképezkedések mindig ott történtek. Mielőtt a Feri bácsi meghalt, az egész család összebeszélt, hogy most mindenki itthon van, hogy most lemegyünk és lefényképezkedünk a parkban. És ne találjunk... ne várjunk meghívót, reggel 10 órára meg volt beszélve, hogy mindenki az egész család, Mariska, Emike, mindenki oda lemegy és ott fogunk egy közös képet csinálni, és aznap reggel meghalt a Feri bácsi. Úgyhogy nem lett a fényképezkedésből.

VI.2. Képmelléklet

1. ábra: A Vigadó előtti franciakert a szökőkúttal

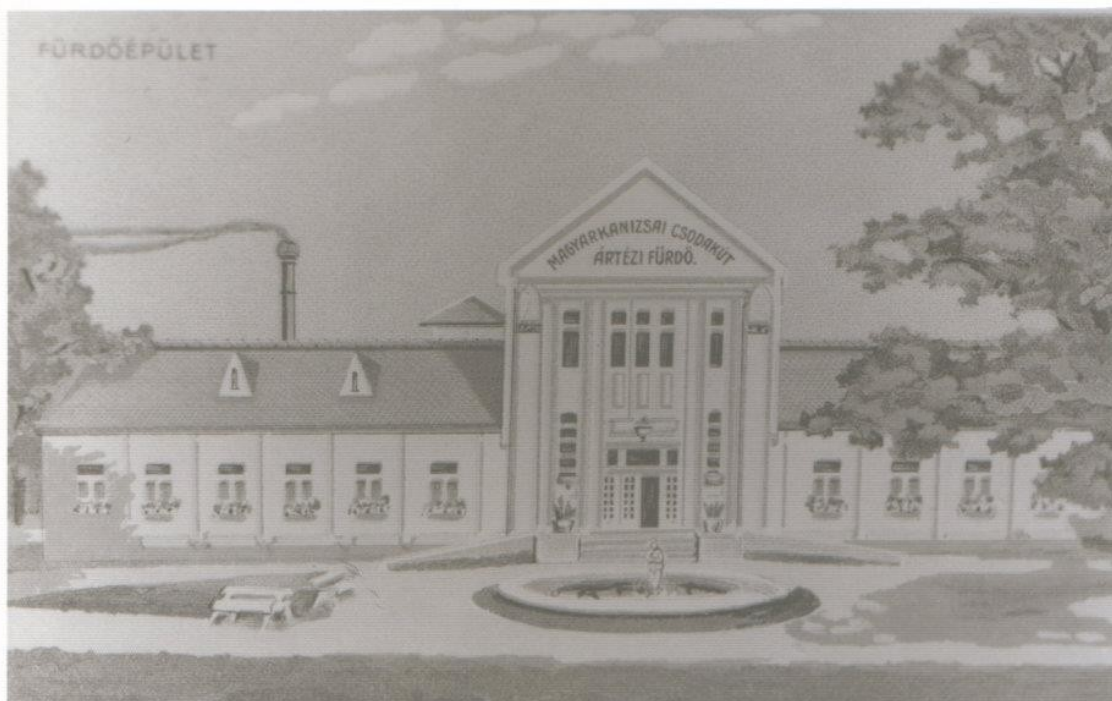
2. ábra: A népkerti tó

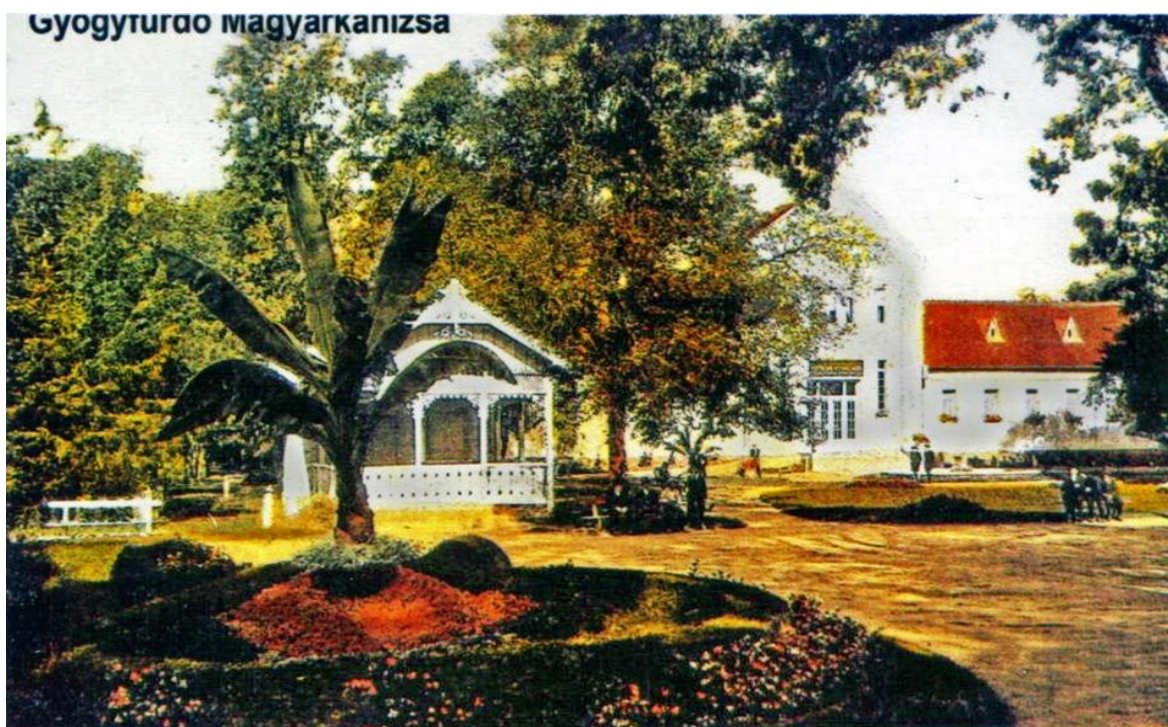
3. ábra: A Vigadó a 20. század elején (képeslap feltehetően a gyógyfürdő kiadásában)

4. ábra: A Vigadó 1909 körül (Iványi 1909.)

5. ábra: A gyógyfürdő épülete

6. ábra: A gyógyfürdő és a zenepavilon

7. ábra: Az "átkeresztelt" Népkert az 1920-30-as években

8. ábra: Erzsébet királyné szobra 1944-ig állt a parkban

9. ábra: Vendégek a Longa-cukrászda teraszán

10. ábra: A körsétány, feltehetően valamilyen rendezvény alkalmával

11. ábra: A Vigadó az erkély lebontása után

12. ábra: A Vigadó mai állapota